

UNIVERZA V LJUBLJANI

Fakulteta za družbene vede

Nina BOŽJAK

**REVITALIZACIJA TRBOVELJ: PROBLEMATIKA
ODNOSA MED RUDNIKOM TRBOVLJE-
HRASTNIK IN OBČINO TRBOVLJE**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI

Fakulteta za družbene vede

Nina BOŽJAK

Mentor: Izr. prof. dr. Marjan Hočevar

**REVITALIZACIJA TRBOVELJ: PROBLEMATIKA
ODNOSA MED RUDNIKOM TRBOVLJE-HRASTNIK
IN OBČINO TRBOVLJE**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2008

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju dr. Marjanu Hočevarju za pomoč in vodenje pri pisanju.

Za pomoč v vseh letih šolanja, potrpežljivost, spodbudo in zaupanje se še posebej zahvaljujem družini - posebej očiju, ki je veliko pripomogel k nastanku te diplomske naloge.

Zahvala tudi Benjaminu za pripravljenost pomagati in vso energijo.

Hvala vsem, ki ste me spodbujali in vztrajali z mano!

Revitalizacija Trbovelj: problematika odnosa med RTH in Občino Trbovlje

Problem Trbovelj je že pred časom postal problem širših razsežnosti, saj se je v razvoj vpletla tudi država. Rudnik Trbovlje-Hrastnik (RTH) je v skladu z Zakonom o postopnem zapiranju rudnika Trbovlje-Hrastnik in razvojnem prestrukturiranju regije začel z večimi programi prenove (ekološko-prostorske ter tudi kadrovske-socialne). Dober odnos (sodelovanja) med Občino Trbovlje in RTH-jem je ključnega pomena za sonaraven trjanostni razvoj, od katerega bi imela korist celotna občina. Sanacija degradiranih površin zaradi vplivov rudarjenja ima namen, v kolikor je to le možno, pokrajino povrniti v prvotno stanje pred posegi v prostor. S primernim sodelovanjem in ustreznim razvojnim programom bi Občina in RTH lahko naredila uspešne premike k revitalizacijskim procesom, ki bi lokalno skupnost Trbovlje povzdignile nad indeks razvojne ogroženosti ter tako pripomogle k boljšemu položaju in večji pomembnosti ter prepoznavnosti mesta.

Ključne besede: *Občina Trbovlje, RTH, revitalizacija, sanacija degradiranih površin*

Revitalisation of Trbovlje: the issue of the relationship between the Trbovlje-Hrastnik Coal Mine (RTH) and the Municipality of Trbovlje

With the Government starting to take part in the activities concerning the development of the town, the issue of Trbovlje has suddenly become a problem of greater proportions. In compliance with the Act Regulating the Gradual Closure of the Trbovlje-Hrastnik Mine and the Development Restructuring of the Region, the RTH has started a number of restoration programs which are addressing many aspects of the issue (ecology, sociology, economy, common welfare etc.). A good relationship between the Municipality of Trbovlje and the RTH is crucial for the achievement of a natural and long-lasting development, which would benefit the entire municipality. The aim of the restoration process is to return the degraded areas, which have been affected by the mining activities, to their initial state as close as possible. By means of a productive cooperation and an efficient development program, both the Municipality and the RTH could go many successful steps on the path of the revitalisation process, which would ultimately catapult Trbovlje out of the development jeopardy, and thus pave the road towards a greater importance and recognition of the town.

Key words: *Municipality of Trbovlje, Trbovlje-Hrastnik Coal Mine, revitalisation, restoration of the degraded areas*

KAZALO

1. O PROBLEMIH TRBOVELJ IN TRBOVELJČANOV	8
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	11
2.1 IDENTIFIKACIJA PROBLEMA	11
2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE	11
2.3 CILJI NALOGE	12
2.4 METODOLOŠKI PRISTOP	12
3. IZZIV: TRBOVLJE (POST)INDUSTRIJSKO IN (POST)FORDISTIČNO MESTO?	13
3.1 TRBOVLJE: INDUSTRIJSKO ALI POSTINDUSTRIJSKO MESTO?	17
3.2 TRBOVLJE: FORDISTIČNO ALI POSTFORDISTIČNO MESTO?	21
4. PROBLEMATIKA TRBOVELJ V ZGODOVINSKEM, SOCIOLOŠKEM, PRIMERJALNEM IN STATISTIČNEM PRIKAZU	24
4.1 KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED	24
4.2 OCENA STANJA TRBOVELJ DANES	26
4.2.1 Razvojna ogroženost	27
4.3 POTENCIAL MESTA TRBOVLJE GLEDE NA IZKUŠNJE MEST S PODOBNO MOČNO INDUSTRIJSKO ZAZNAMOVANOSTJO	31
4.3.1 Primer angleškega Liverpoola	32
4.3.2 Industrijski kompleks rudnikov premoga Zollverein v Essnu	35
4.3.3 Primer Idrije in Zasavja – razlike in podobnosti v regionalnem razvoju	36
5. POSLEDICE RUDARJENJA, VIDNE V PROSTORU, IN SANACIJA TEH POVRŠIN	38
5.1 PROPAD KMETIJ IN NASELIJ ZARADI RUDARJENJA	38
5.2 SPREMEMBE V RELIEFU	39
5.2.1 Dnevni kopi, jalovišča in deponije	40
5.2.2 Kamnolomi in peskokopi	41
5.2.3 Spremembe v hidrografskem omrežju in onesnaževanje Save	41
5.2.4 Plazovi	41
5.3. SANACIJA RUDNIŠKIH POVRŠIN	42
5.3.1 Sanacija iz vidika RTH	43

6. ODNOS MED OBČINO TRBOVLJE IN RTH	46
6.1 RAZVOJ OBČINE TRBOVLJE IN PREPLETENOST Z RTH.....	48
6.1.1 <i>Perspektive in dejstva o RTH</i>	50
6.2 ODNOS SODELOVANJA MED RTH IN OBČINO TRBOVLJE	53
6.2.1 <i>Vtis o odnosu sodelovanja na občinski strani</i>	53
6.2.2 <i>Vtis o odnosu sodelovanja na strani RTH</i>	54
7. PROJEKT BARBARA: RTH IN OBČINA SKUPAJ V RAZVOJNI PROGRAM ---	56
8. ANALIZA ODNOSA SODELOVANJA MED OBČINO TRBOVLJE IN RTH ----	61
8.1 OPAZOVANJE »OD ZUNAJ«.....	66
9. ZAKLJUČEK	69
10. VIRI	75
PRILOGE	80
<u>PRILOGA A: ZAKON O RUDARSTVU</u>	80
<u>PRILOGA B: ODGOVORI NA OKVIRNA VPRAŠANJA NA TEMO REVITALIZACIJE TRBOVELJ IN</u> <u>O ODNOSU MED OBČINO TRBOVLJE TER RTH-JEM I</u>	81
<u>PRILOGA C: ODGOVORI NA OKVIRNA VPRAŠANJA NA TEMO REVITALIZACIJE TRBOVELJ IN</u> <u>O ODNOSU MED OBČINO TRBOVLJE TER RTH-JEM II</u>	84
<u>PRILOGA Č: TOPOGRAFSKA KARTA TRBOVELJ</u>	86
<u>PRILOGA D: SATELITSKI POSNETEK TRBOVELJ</u>	87
<u>PRILOGA E: IZRABA TAL V TRBOVLJAH</u>	88
<u>PRILOGA F: PREGLEDNA KARTA ČRNEGA REVIRJA</u>	89
<u>PRILOGA G: ZEMLJIŠČA S SLABIMI POGOJI ZA ZAZIDAVO V TRBOVLJAH</u>	90

SEZNAM SLIK

SLIKA 4.1: *Industrijski kompleks rudnikov premoga Zollverein v Essnu*

SLIKA 5.2: *Primer dnevnega kopa, ki še ni saniran*

SLIKA 5.3: *Panorama Lakonca, včasih površinski kop, danes deponija*

SLIKA 5.4: *Kamnolom, kjer pridobivajo apnenec in lapor za cement*

SLIKA 5.5: *Separacija Trbovlje*

SLIKA 5.6: *Primer sanacije površin*

SEZNAM TABEL

TABELA 3.1: *Razlike med fordističnim/ industrijskim mestom in postfordističnim/ postindustrijskim mestom*

TABELA 4.2: *Primerjava indeksa razvojne ogroženosti po letih in različnih metodologijah*

TABELA 4.3: *Vzroki za razlike v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja*

TABELA 6.4: *Namenjena sredstva za razvojno prestrukturiranje zasavske regije*

TABELA 8.5: *Pregled temeljnih ugotovitev pridobljenih z intervjuji ter pogovori z zaposlenimi na Občini Trbovlje in RTH-ju*

TABELA 9.6: *Temeljne ugotovitve diplomske naloge in komentar k ugotovitvam*

SEZNAM GRAFOV

GRAF 3.1: *Stopnja registrirane brezposelnosti za obdobje od 2000-2008*

GRAF 3.2: *Selitveno gibanje in skupni prirast prebivalstva v občini Trbovlje med letoma 1995 in 2006*

GRAF 3.3: *Število prebivalcev Zasavja po letih*

GRAF 4.4: *Stanje registrirano brezposelnih ob koncu leta na UD Trbovlje*

GRAF 4.5: *Novoprijavljene brezposelne osebe po letih na UD Trbovlje*

1. O PROBLEMIH TRBOVELJ IN TRBOVELJČANOV

Poudarek v diplomskem delu je na različnih družbeno-prostorskih pojavih, ki dolgoročno vplivajo na preobrazbo sodobnih mest. Zasavje, eno najmanjših statističnih regij naše države, sestavljajo občine Zagorje ob Savi, Trbovlje in Hrastnik. To območje se v zadnjih desetletjih opisuje kot izrazito industrijsko (znano predvsem kot rudarsko-energetsko) območje z resnimi gospodarsko-družbenimi težavami. Bistvo diplomskega dela je prikaz problematike družbenih in prostorskih sprememb v Zasavju (s poudarkom na Trbovljah) ter natančnejša razčlenitev procesov deindustrializacije, degradacije okolja in socialnih problemov, s katerimi se občina sooča v korelaciji z zapiranjem Rudnika Trbovlje-Hrastnik (RTH). Kot vidim sama, je pomembnost odnosa med Občino in RTH-jem ključna za uspešne urbane procese oživljanja Trbovelj na območjih rudniških površin.

Trbovlje so mesto, ki je bilo do propada težke industrije eno uspešnejših, danes pa nosi etiketo zaostalosti na gospodarskem in socialnem področju, kar bodo v nadaljevanju diplomske naloge potrdile tudi uradne statistike. V uvodnih poglavjih želim skozi teoretske koncepte uvrstiti Trbovlje v urbani sistem (post)industrijskih in (post)fordističnih mest in predstaviti pomembnost mesta v zgodovinskem, sociološkem ter primerjalno-statističnem prikazu. Opuščanje nekdanj perspektivnih panog je danes v mestu in okolici pustilo veliko posledic na družbenem področju ter v preobrazbi okolja in prostora. Ravno rudarski posegi v prostor so najbolj zaznamovali prostorsko strukturo doline. Degradirane površine pa vsekakor vplivajo na kakovost življenja ljudi. Problem Zasavja je že pred časom postal problem širših razsežnosti, v razvoj regije se je vpletla tudi država s sprejetjem dveh zakonov:

- a) Zakona o postopnem zapiranju Rudnika Trbovlje-Hrastnik in postopnem prestrukturiranju regije¹ leta 2000 in
- b) Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja leta 1999 – na podlagi tega zakona je oblikovan Razvojni program Zasavja, ki določa ukrepe za razvoj Zasavja.

¹ Dne 06.07.2000 je bil v Uradnem listu objavljen Zakon o postopnem zapiranju Rudnika Trbovlje - Hrastnik in razvojnem prestrukturiranju regije. Zakon predvideva pridobivanje energetskega premoga do leta 2007 in postopno zapiranje rudnika do leta 2012. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o postopnem zapiranju RTH in razvojnem prestrukturiranju, ki je bil objavljen 30.6.2004, podaljšuje pridobivanje energetskega premoga do leta 2009 in zapiralna dela do leta 2015. (<http://www.rth.si/index.php?id=2803>)

Oba Zakona zagotavljata določena proračunska sredstva, ki so nujna, da bi se Zasavje sploh lahko razvilo in revitaliziralo, zato igrata pomembno vlogo v finančne smislu.

Nekateri avtorji (prim. Verlič-Dekleva 1996) menijo, da urbana regionalna in nekdanja občinska središča doživljajo po vzponu razvoja v zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja izrazito krizo, ki jo povzroča kriza podjetij, od katerih so bili prebivalci odvisni. Prav tako je državno subvencioniranje vse manjše, nekdanje ravni družbenih storitev danes v Sloveniji ni več. Aktualna problematika zapiranja RTH-ja pravzaprav opisuje opisano stanje. Revitalizacija ne pomeni samo gospodarske in prostorske preobrazbe, pomembni dejavniki revitalizacije so tudi družbeni. Socialno-prostorska problematika je predmet obravnave večih akterjev, vendar so predvsem odnosi sodelovanja in povezovanja individualnih ter kolektivnih urbanih institucij tisti, ki lahko ponudijo konkretnejše ter predvsem trajne rešitve. Naloga sociologije je torej v povezovanju teh akterjev, na nek način je vezna nit med družbenim ter prostorskim. Urbani procesi niso endogeni, temveč predstavljajo del širših, medsebojno povezanih globalno družbeno-prostorskih procesov (prim. Hočevar 2000).

Osrednja tema diplomske naloge je namenjena razčlenitvi odnosa sodelovanja med RTH, ki se v tem obdobju intenzivno ukvarja s problematiko zapiranja in saniranja rudniških površin, ter Občino Trbovlje, ki je kot uradna institucija edina kredibilna za izdajo dovoljenj ter pripravo razvojnega načrta občine. Sodelovanje med institucijama je izrednega pomena, zato je analiza odnosa med njima, način komunikacije ter potek sodelovanja pomemben faktor družbenega in konec koncev tudi prostorskega razvoja Trbovelj. Pridobivanje podatkov je potekalo v treh fazah:

1. Zaposleni na RTH
2. Zaposleni na Občini Trbovlje
3. Ekspertna raven – zunanji opazovalci

Intervjuvanci so na različne načine povezani s problematiko revitalizacije ter problematiko odnosa med RTH in Občino ter tako primerni informatorji dogajanja. Analiza intervjujev bo, na temelju predhodnih ugotovitev, poskušala utemeljiti in podrobno predstaviti odnos sodelovanja in poskušala ponuditi odgovor na vprašanje: »Kako sodelovati, da bo odnos optimalen in da bo doprinesel dobrobit na obeh straneh?«

Spremembe v reliefu ter ponazoritev konkretnjših prostorskih problemov so dodatek, ki oriše dejansko stanje nesaniranih površin ter nujnost procesov obnove pred letom 2015, ko se RTH zapre in zaključi sankcijske procese na rudniških površinah. Projekt Barbara, ki ga je sestavil RTH zaradi potrebe po sodelovanju ter povezovanju, je šele v začetni fazi razvoja, vsekakor pa obetavno zastavljen. Vključuje tudi prepotrebno družbeno komponento, zaradi katere je to diplomsko delo sploh nastalo.

Odnos med Občino in RTH-jem je najožji, hkrati pa tudi najpomembnejši odnos (v kontekstu revitalizacije zaradi zapiranja RTH-ja), ki mora funkcionirati in biti steber ter vzgled vsem nadaljnim povezovanjem na poti do uspešne prenove Trbovelj.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Identifikacija problema

Cilj diplomske naloge je ugotavljati, kakšen odnos (so)delovanja imata Občina Trbovlje in RTH. V kontekstu revitalizacije je RTH na območju občin Trbovlje in Hrastnik (v diplomskem delu se bom osredotočila samo na Trbovlje) pomemben akter prestrukturiranja površin. Zaradi prevladujoče vloge rudarstva v Trbovljah je sodelovanje obeh akterjev torej smiselno. Trbovlje so industrijsko mesto z velikim in obširnim problemom propadanja, vendar z močno tendenco revitalizacije v prihodnosti. Dobro sodelovanje obeh akterjev lahko občanom Trbovelj pomaga pri odpravi prostorskih ter infrastrukturnih problemov.

V nalogi je v ospredje postavljena predvsem vloga rudarstva, ki je pripomoglo k degradaciji površin na območju Trbovelj. Zaradi tovrstnih težav so se že pričeli izvajati ukrepi, s katerimi si v Zasavju prizadevajo sanirati degradirane površine in jih tako koristno izrabiti. Nekatera državna sredstva, ki prihajajo iz denarnega sklada, namenjenega za proces zapiranja RTH, bi se lahko s sodelovanjem Občine in RTH dobro izkoristila za skupno dobro in dobro meščanov ter tako močno pomagala pri nadaljnji preobrazbi mesta.

2.2 Raziskovalno vprašanje

Kako odnos med Občino in RTH vpliva na revitalizacijo (predvsem rudniških površin) v občini Trbovlje?

To vprašanje se zastavlja glede na podobne, slovenske in tuje (v nadaljevanju več o tem) zglede revitalizacije mest s propadajočim gospodarstvom, industrijo. RTH je v lasti države in to je glavni razlog, zakaj se je smiselno vprašati, kako se obrača in porablja državni denar, namenjen prestrukturiranju. Občina je formalno-pravno reprezentativen organ državne javne uprave, ki dela v interesu občanov. Nekako logično se zdi, da bi morali obe strani delovati koherentno, usklajevati svoje dolgoročne cilje in predvsem skupaj spreminjati podobo mesta, da bodo nastavki za prihodnost, predvsem v sklopu revitalizacije mesta, kar najbolje služili širši skupnosti.

2.3 Cilji naloge

Cilji diplomskega dela so naslednji:

- Skozi kratek zgodovinski pregled predstaviti pomembnost rudarstva za občino Trbovlje.
- Analitično prikazati problematiko prehoda iz tradicionalnega industrijskega fordističnega mesta v postmoderno, postfordistično mesto.
- Predstaviti pomembnost odnosa sodelovanja med RTH in Občino Trbovlje.
- Analizirati množico akterjev, ki sodelujejo pri oblikovanju revitalizacijsko prostorskih politik, ter potek sprejemanja teh odločitev.
- Predstaviti že izpeljan skupni projekt občine in RTH-ja (Projekt Barbara) in skozi natančnejšo analizo predstaviti sodelovanje, pomankljivosti in prednosti.

2.4 Metodološki pristop

Diplomska naloga temelji na uporabi primarnih, sekundarnih in empiričnih virov. Primarni viri sestojijo iz zemljevidov, dokumentov, namenjenih za notranjo rabo RTH-ja, ter različnih drugih dokumentov, ki se nanašajo na temo diplomskega dela. Sekundarni viri pa so članki, knjige in internetni viri, ki so večinoma delo slovenskih avtorjev, ki natančneje poznajo problematiko Zasavja. Ker odnosa ne moremo preučevati drugače kot empirično, bom zato uporabila metodo osebnega intervjuja ter se poslužila neposrednih empiričnih virov akterjev, vpletenih v proces revitalizacije.

Ideja je predstaviti problem večplastno in na taki ravni bodo potekali tudi intervjuji:

1. Z akterji na Občini Trbovlje
2. Z akterji na RTH-ju
3. Ekspertna raven (zunanji opazovalci in poznavalci razmer v Trbovljah)

Zaradi velike količine podatkov in obširnih znanj anketirancev bom uporabljala statistično metodo analize intervjujev, kjer bom poskušala objektivno zbrati mnenja o pravilnosti in smiselnosti izvajanja revitalizacijskih procesov.

3. IZZIV: TRBOVLJE (POST)INDUSTRIJSKO IN (POST)FORDISTIČNO MESTO?

»Nova tehnologija določa bolj ali manj predpisano pot na vseh področjih. Vpliva na nove oblike življenja. Delo, igra, izobrazba, družinski odnosi in zgradba čustev so počasi klonili in se prilagodili pritisku novih industrijskih sil.« (Kumar 1995: 37)

Mesta so bila v zahodni civilizaciji vedno prizorišče gospodarske dejavnosti. Max Weber trdi, da so pravzaprav mesta tista, ki so vzpodbudila sodobni kapitalizem, kakršnega pozna današnji Zahod. Mesta danes pa se kljub vsemu razlikujejo od mest v preteklih obdobjih. Moderno, globalno mesto zaznamujejo internacionalizacija financ, predvsem pa gospodarsko prestrukturiranje. »Nove komunikacijske, prometne in proizvodne tehnologije, ki omogočajo prostorsko decentralizacijo (proizvodnje) in hkratno globalno povezovanje v svetovno proizvodno in upravljavsko omrežje, so mesta odprla globalnim vplivom...« (Gantar 1995: 141). Ti vplivi naravnost kličejo po prestrukturiranju in reorganizaciji mest, kakršno so tudi Trbovlje, če se le-to želi vključiti v bitko za obstoj in uspešnost ter si zagotoviti mesto v gospodarstvu. Povzeto po Mlinarju (glej Mlinar 1994: 20) prihaja z razvojem tehnologije in telekomunikacij do t.i. »časovno-prostorskega zgoščevanja« (*time-space compression*). Prostor je omejena dobrina in dobiva vse večji pomen. Na eni strani gre za zmanjševanje razpoložljivega prostora glede na število prebivalcev, po drugi strani pa za vse večje potrebe po prostoru.

Proces industrializacije je podobo naše dežele korenito spremenil. Pomemben spremljajoči proces je urbanizacija, ki je marsikje močno preoblikoval ruralno podeželje in predvsem pripomogel k nastanku novih in razširitvi starih mest. Med poglavitnimi razlogi, ki so pospeševali oba procesa, so na dokaj razsežnem območju razširjene gradnje industrijskih podjetij, relativno dobra cestna in železniška povezava, bogati hidroenergetski viri, oblica kvalificirane delovne sile ob agrarno prenaseljenem podeželju, predvsem pa interes in uvid države, da je industrija rešitev za razvoj države (Vrišer 1963). Prav vsi naštetih faktorji so bili v Trbovljah zapolnjeni. Premog je bil dolgo časa osnovni energetska vir, ki je poganjal kolo težke industrije. Zaradi čim nižjih stroškov transporta je bilo za tovarne najlažje svoje

lokacije postaviti v rudarske industrijske cone, kar je posledično pomenilo gospodarski razcvet Črnega revirja ter ga tako razviti v močno industrijsko ter fordistično pokrajino.

Slovenija je bila, še posebej v petdesetih letih, gospodarsko zelo hitro razvijajoča se dežela. V Jugoslaviji se je med vsemi šestimi republikami najhitreje približevala tržnemu gospodarstvu, kakršnega je poznal takratni kapitalistični Zahod. Kušar (glej Kušar 2004) navaja, da je bilo Zasavje v času socialistične družbene ureditve eno najmočnejših delavskih žarišč, zaledje ideologije takratne državne ureditve, ki je vzpodbujala razvoj industrije, rudarstva in delavski razred.

Ideologija države se je po letu 1990 spremenila. »...z Deklaracijo o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za Slovenijo, je bila načelno razglašena samostojnost na gospodarskem področju.« (http://sl.wikipedia.org/wiki/osamosvojitve_slovenije) Po osamosvojitvi Slovenije, 25.6.1991, je bil šok za industrijska mesta, kakršno so (bile) Trbovlje, velik. Izguba jugoslovanskega trga, prenehanje socialističnega podpiranja delavstva in vedno večja usmerjenost v ekologijo so pustili svoj pečat. Spremembe so bile večplastne: politične, ekonomske in ideološke. Nekoč uspešno industrijsko mesto je spremenilo svojo podobo in začelo počasi propadati. Da bi si najlažje odgovorili na v naslovu postavljeno vprašanje, kaj natančno so mesto Trbovlje danes, bi bilo smiselno najprej pojme natančnejše razčleniti in jih nato analizirati na konkretni situaciji mesta danes.

Če želimo ohlapno razumeti (post)fordizem in (post)industrijsko družbo, je skoraj nujno definirati pojem (post)modernosti. Začetek modernizma lahko izenačimo z razsvetljenstvom² in njegovim načinom mišljenja, ki je v ospredje postavilo racionalnost človeškega uma na vseh življenjskih področjih. Racionalizem se je prelil v vse pore družbenega življenja: znanost, tehnologijo, ekonomijo, birokracijo, šolstvo, politiko, kulturo in industrijo. Debeljak (glej Debeljak 1989) ugotavlja, da je ključni moment pri premiku iz moderne (industrijske, fordistične) družbe v postmoderno³ (postindustrijsko,

² Idejno gibanje v Evropi v 18. stoletju, ki je bistvo človeka videlo v njegovemu razumu. Zavzemalo se je za človeški napredek in vero v napredek človeštva, ki bo življenje postavilo na razumskonaravno osnovo, vodilo pa naj mu bo znanstveno raziskovanje. Predstavniki: J. Lock, Montesquieu, Rousseau, Kant... (Dolinar 1998: 887)

³ Dr. Aleš Erjavec je v knjigi »k Podobi« poleg drugih možnih razlag, ki jih navaja, postmodernost in postmodernizem opredelil takole: »Postmodernost je sinonim za postindustrijsko družbo oziroma, kot bi rekel Frederic Jameson, družbo multinacionalnega kapitala. Postmodernost je po tej prvi razlagi v prvi vrsti

postfordisitično) pomenil premik iz razmerja kapital – delo v razmerje moč – informacija. Prvo razmerje je strukturnega pomena industrijske družbe, drugo postindustrijske družbe. Glavna razlika je torej v spremembi proizvodnje in razumevanja dela. Harvey (glej Harvey 1995) pa razume postmodernizem kot kulturno oblačilo postfordističnega tipa proizvodnje in fleksibilne akumulacije kapitala.

Harvey pravi, da fleksibilno akumulacijo kapitala opredeljujejo:

- fleksibilnost trga delovne sile, proizvodov in vzorcev potrošnje,
- pojav popolnoma novih sektorjev proizvodnje,
- novi načini zagotavljanja finančnih storitev,
- intenzivnost inovacij na področju trgovanja, tehnologije in organizacij.

»V najbolj zreli fazi modernosti postanejo intelektualci profesionalci in z vključitvijo v gospodarski in birokratski sistem izgubijo ali opustijo svoj kritični duh – vlogo »nepriustranskih strokovnjakov«. V postmodernem svetu se intelektualci zaradi razočaranja nad idejo napredka in modernosti sploh začnejo ukvarjati z žgočimi javnimi problemi, kot so na primer kakovost življenja in ohranitev njegovega dostojanstva, ne privlači pa jih brezkompromisen boj za kake nove razredne interese.« (Rizman 1997: 131)

Dejstvo je, da so pojmi, kakršna sta (post)fordizem in (post)modernost, med seboj včasih zares neločljivo povezani in ne moremo mimo enega, ko govorimo o drugem. Če strnemo, ko torej govorimo o (post)industrializaciji, posledično govorimo o (post)modernosti kot kulturnem aspektu (post)industrijske družbe in (post)fordizmu kot družbeno-politično-delovni ureditvi.

kronološka oznaka; označuje dobo, ki prihaja po modernosti, postmodernost pa sta njena kultura in umetnost.« (Erjavec 1996: 16)

Tabela 3.1: Razlike med fordističnim/industrijskim mestom in postfordističnim/postindustrijskim mestom (OPOMBA: napisano v poševnem tisku nakazuje na komponento, ki ni tako močno izražena v primerjavi s sorodno na nasprotni strani tabele)

FORDISTIČNO IN INDUSTRIJSKO MESTO	POSTFORDISTIČNO IN POSTINDUSTRIJSKO MESTO
<p>Delovni proces:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kvalificirani in polkvalificirani delavci - delovna specializacija - omejeno izobraževanje - produkcija - industrija - mehanska reprodukcija - uniformnost in standardizacija - vertikalna organizacija dela 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>izobraženi delavci z več sposobnostmi</i> - <i>službena razmejitev</i> - ekstenzivno izobraževanje na delovnem mestu - <i>reprodukcija</i> - <i>storitve</i> - digitalna reprodukcija - <i>fleksibilnost</i> - <i>horizontalna organizacija dela</i>
<p>Prostorske značilnosti in urbana struktura:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>razpršene manufakturne tovarne v funkcionalni prostorski delitvi dela</i> - regionalne funkcionalne specializacije - resursi, pridobljeni iz celega sveta - rast velikih industrijskih konurbacij - urbana obnovitev - lokacijsko coniranje - izrazitost centralno-periferne delitve - vpetost v nacionalno teritorialno strukturo 	<ul style="list-style-type: none"> - geografsko zapiranje industrij v fleksibilna industrijska področja (okolja inovacij) - kopičenje raznovrstnosti - <i>resursi, pridobljeni iz prostorsko bližnjih podjetij</i> - rast novih industrijskih prostorov na ruralnih področjih - kontraurbanizacija - večvozlíščnost - heterogena prostorskost - vpetost v globalne ali interregionalne teritorialne strukture
<p>Država:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ekonomija, ki temelji na povpraševanju - preskrba javnih storitev - kolektivna pogajanja - podporna država/mesto - nacionalni in regionalni ukrepi - podjetaja sama financirajo raziskovanja in razvoj - moč države 	<ul style="list-style-type: none"> - ekonomija spodbuja inovacije in tekmovalnost - privatizacija, deregulacija - lokalna pogajanja (na nivoju podjetja) - podjetna država/mesto - teritorialni in regionalni ukrepi - razvoj in raziskovanje financira država - moč denarja
<p>Problemi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tržna zasičenost - nefleksibilnost - odtujena delovna sila - divergenca med rastočimi plačami in rastjo produkcije, ki je v zatonu 	<ul style="list-style-type: none"> - visoka stopnja brezposelnosti - družbena polarizacija, izključenost ter družbene napetosti - začasnost trgov

(Prirejeno po: Lenarčič 2004: 68-70)

3.1 Trbovlje: industrijsko ali postindustrijsko mesto?

»Zgodovina kaže, da se trajne socialne spremembe ne pojavljajo v času razcveta, kot je bilo to v letih 1920 ali 1990, ampak v času kriz in izzivov, kot so bila 30. leta in danes. Naloga, ki je pred nami, je izgradnja novih oblik socialne kohezije, ki ustreza ustvarjalni dobi. Stare oblike ne delujejo več, ker ne ustrezajo ljudem.« (Florida 2005: 27, 28) V tem delu ni debate o tem, ali se Trbovlje uvrščajo med industrijska ali postindustrijska mesta. Skozi poglavja želim razčleniti le, v katero smer se bolj nagibajo. Če izhajam iz zgornjega citata. Trbovlje so v času kriznega obdobja, v obdobju transformacije. Zapiranje RTH-ja, selitev stare industrije, visoka brezposelnost, prostorska deformacija itd. vse priča v prid moji trditvi, da so Trbovlje v obdobju krize. Zatorej so v fazi izgradnje novih vzorcev (kulturnih, družbeno-političnih, ekonomskih, prostorskih). Zanima nas torej, na kateri točki razvoja so Trbovlje danes. Ali razvoj nakazuje nove postmoderne vzorce, vzorce postindustrializacije?

Način življenja v postindustrijski informacijski družbi je precej spremenjen in postavlja nove zahteve in merila kakovosti bivanja. V obdobju postindustrializacije je visoka tehnološka industrija tista, ki jo najbolj zaznamuje. Pojavi se nova vrste ekonomije, ki temelji na telekomunikacijski tehnologiji in kot gonilno silo izpostavlja delavce s posebnimi znanji. Na nek način bi lahko že samo groba izobrazbena struktura prebivalstva sama po sebi nakazala vrsto mesta. Pomembno se mi zdi pojasniti, da kadarkoli govorimo o postindustrijski družbi, moramo v ospredje nujno postaviti ne le novo ekonomsko ureditev, temveč tudi spremembe v razmerju med prostorom in družbenim. Transnacionalni družbeni prostori namreč vedno bolj pridobivajo na pomenu, medtem ko zaprte nacionalne »container«⁴ družbe izgubljajo na pomembnosti.

Spremembe v industriji so zelo opazne. Industrija se vedno bolj seli v terciarni sektor. Filozofija »povpraševanje narekuje storitve« izpodriva filozofijo klasične industrijske družbe, ko posameznik nima velikega vpliva na proizvodne storitve.

⁴ Koncept »container« družb postaja vedno bolj dvomljiv, saj procesi internalizacije, na čelu z globalizacijo in vedno bolj naraščajoči transnacionalizem, odpravljajo vezanost na en kraj, eno regijo, eno državo, kar omogoča heterogenost v smislu različnih življenjskih stilov ljudi, spet po drugi strani pa je 'stranski učinek' globalizacije pomeni ravno vse večjo univerzalizacijo v smislu dostopnosti 'vsega' vsepovsod. (glej Jameson 2001)

»De Vol opredeli visoko tehnološko industrijo kot:

- a) industrijo, ki nenehno čuti potrebo po novih idejah in konceptih, v katerih je znanje veliko bolj cenjeno kot fizično delo;
- b) industrijo z globalnim obsegom in povezavami, ki ne služi zgolj lokalni skupnosti in ni geografsko omejena;
- c) industrijo, ki poudarja inovacije bolj kot množično proizvodnjo ter bolj ceni podjetniški duh kot strah pred propadom;
- d) industrijo, ki je visoko mobilna in katere delovna sila deluje v visoko tekmovalnem okolju;
- e) industrijo, ki zahteva intenzivno in drago temeljno raziskovanje in razvoj.« (DeVol v Lenarčič 2004: 72)

Če bi bile Trbovlje postindustrijsko mesto, bi moral biti njihov pomen bolj metropolitanski. V smislu privabljanja novih inovativnih podjetij, sposobnost privlačiti in obdržati visoko kvalificirano delovno silo ter ponujati lokacijsko prednost. Podjetja ne smejo računati več le na svojo velikost in ugled, nujna so vključevanja v omrežja z drugimi podjetji. Pomembni faktorji so: fleksibilnost, tehnologija, zmožnost prilagajanja novim situacijam in povpraševanju. Za to je potrebna predvsem kvalificirana delovna sila in visoko izobražen kader. V mojih očeh so ravno to največji problemi občine. Slabe možnosti zaposljivosti mladih in visoko izobraženih ljudi, ki zato raje odhajajo drugam. Veliko število nekvalificirane in polkvalificirane delovne sile, ki je bila včasih zaposlena v tovarnah Peko, Iskra, STT (Strojna tovarna Trbovlje) in obratih, kot sta RTH in TET (Termoelektrarna Trbovlje) je danes težko zaposljive. Dejstvo je, da primanjkuje kvalificirane in visoko izobražene delovne sile, ki pa je pravzaprav en od pogojev, da se neko podjetje sploh odloči priti v novo okolje. Izobražen in kvalificiran kader je ena od ključnih zahtev, ki bi mesto povzdignilo v postmoderno.

Po Durkheimu je treba iskati osnovo nove morale industrijske družbe v ekonomiji, ki je zamenjala druga, v preteklosti pomembna, področja: vojaško, državno, religiozno. Razlog najdemo v delovnem procesu, kjer posameznik preživi večji del svojega časa (Bahovec 2005). Delovni proces v industrijski družbi je standardiziran, delavec opravlja svoj del naloge in (običajno) nima vpogleda v celoten proces. Oblikujejo se močna delavska gibanja, povezana v sindikate. Poudarek je na industriji. Seveda je govora o težki industriji, kakršna

je strojna, železarska, rudarska, steklarska itd. Industrija, ki praviloma onesnažuje in rabi veliko manualne delovne sile. Govorimo o industriji, kakršna je v Trbovljah že propadla ali pa je, tako kot RTH, v fazi zapiranja.

Zaradi nastalega stanja recesije, visoke brezposelnosti, zapiranja podjetij in stagnacije v razvoju je privabljanje novih investitorjev v Trbovlje ključnega pomena. Obrtno-industrijsko cono⁵, ki jo v Trbovljah ponovno urejajo, lahko lociramo med levi breg potoka Trboveljščica in plato, ki sega do obrata RTH-ja (t.i. območje Ajzer). Na omenjenem, že urejenem območju je del obrtne cone že izkoriščen s proizvodno in trgovsko dejavnostjo. Danes tu najdemo trgovino TopDom, podjetniški inkubator za občino Trbovlje (investitor le-tega je Razvojni center Zasavje), podjetje Kalmer, ki se ukvarja s centriranjem rotorjev, podjetje Prototip CC, d.o.o, ki se ukvarja z izdelavo strojev in naprav, del pa je namenjen za povečanje kapacitet podjetja Kovit. Velenjsko Gorenje je kupilo 16.900 m² površin v obrtno-industrijski coni Nasipi, na njih pa načrtuje graditi center za reciklažo električnega in elektronskega odpada ter za predelavo in skladiščenje drugih nekomunalnih odpadkov (Delo 2004: 17). Na območju tik ob levem bregu Trboveljščice gre smer razvoja v gradnjo trgovinskih centrov. Tu že stoji Hofer, načrtujeta se še gradnja Lidla in Tuša. V upravni stavbi bivše STT, ki je prirejena v poslovne prostore za manjša podjetja (prvi inkubator), pa so prostorske kapacitete že izkoriščene. Zanimiv podatek je, da se v starih delovnih halah STT-ja na novo obuja proizvodnja bivše kovinske industrije STT. Zdi se, da v mesto prihaja nov kapital, ki ima sicer močno industrijsko noto. Z željo, da se situacija v Trbovljah izboljša, je dobrodošel pravzaprav vsak investitor, ki izpolnjuje nekatere osnovne pogoje (nova delovna mesta, industrija, prijazna okolju ipd).

⁵ Staro industrijsko in rudarsko središče Trbovelj se je raztezalo na območju STT, do uprave premogovnika Trbovlje na Nasipih in vse do opekarne. V ozadju pa se raztezajo številne rudarske kolonije.

Graf 3.1: Stopnja registrirane brezposelnosti za obdobje od 2000-2008

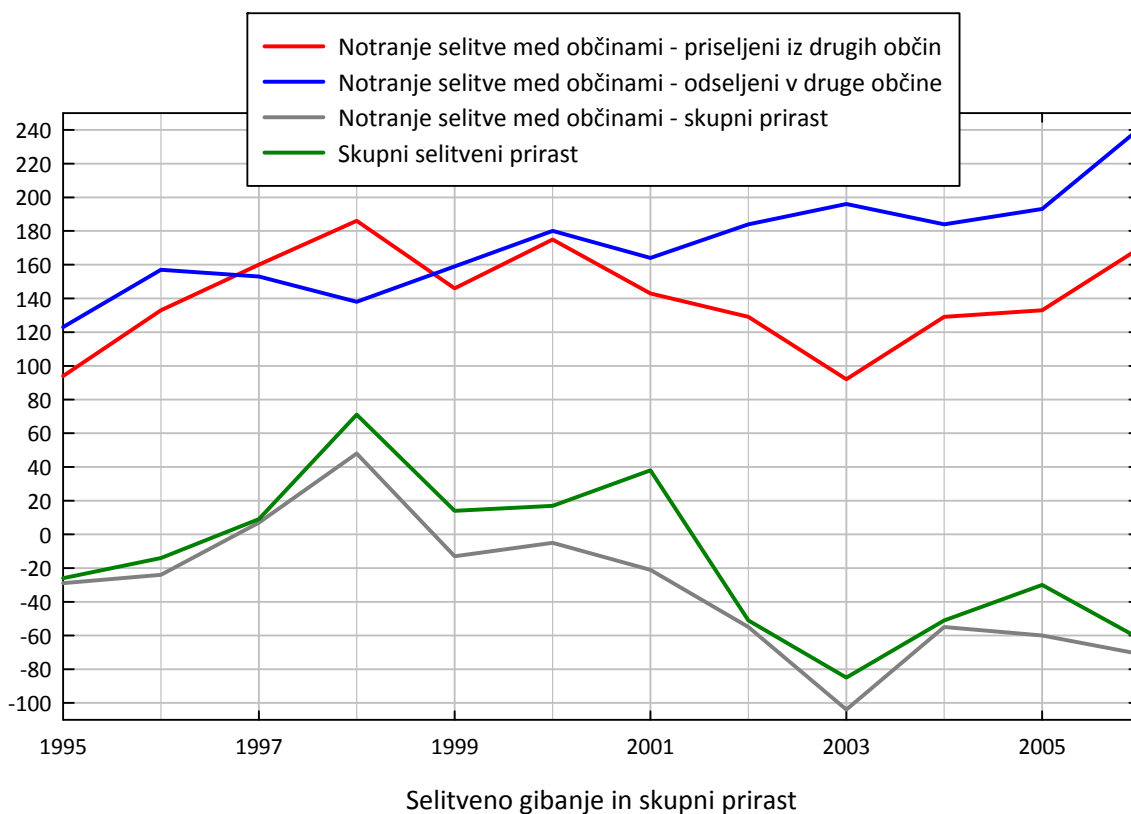
(Vir: Statistični urad Republike Slovenije)

Trbovlje so še vedno, v očeh javnosti in Trboveljčanov, industrijsko mesto z močno delavsko tradicijo. Izguba delovnih mest in pojavljanje vse večjih socialnih težav se počasi, a vztrajno umika novemu zagonu, ki ga je opaziti v zadnjih letih (glej graf 3.1). Opirajo se nova delovna mesta (v povezavi s prej naštetimi zapolnjenimi kapacitetami), gradijo se ceste in stanovanja. Veliko Trboveljčanov si je našlo zaposlitev v Ljubljani ali Celju, kar tudi primore k številčno nižji brezposelnosti. Največ prizadevanja je trenutno še vedno usmerjenega v RTH, ki še vedno nudi zaposlitev številnim, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo z rudarstvom in energetiko. Trboveljska občina si prizadeva, da bi privabila nove investitorje, in je v ta namen, kot omenjeno, uredila staro industrijsko cono. Projekt privabljanja novih panog je še vedno v teku. Koliko so bili in so uspešni, bo moral pokazati čas. Odgovor na postavljeno vprašanje pa je jasen. Trbovlje so še vedno pretežno industrijsko mesto, ki dela majhne, ampak sigurne korake v postindustrijskega. Spon industrijskega mesta pa se bodo Trbovlje rešile predvsem takrat, ko se bodo ljudje zavedli, da današnji svet pričakuje veliko samoiniciativnosti in odprtosti za nove niše in da se odgovor ne skriva samo v pasivnem čakanju, kaj bo storila država.

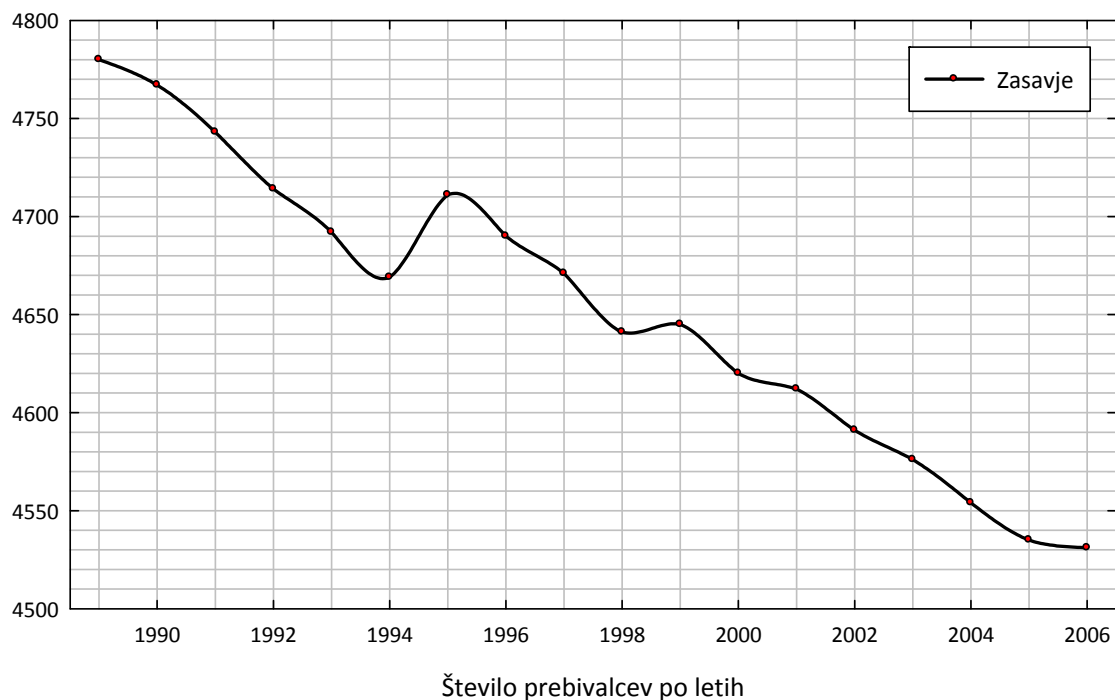
3.2 Trbovlje: fordistično ali postfordistično mesto?

Osnovna razlika med opredelitvama pojmov industrijsko in fordistično je naslednja. Enostavno rečeno, o industrijskem mestu govorimo, ko se sklicujemo na produkcijo, in o fordističnem, ko govorimo o urbanističnih pojavih. Kumar (glej Kumar 1995) poudarja pri informacijski družbi moč produkcije, pri postfordistični teoriji pa proizvodne odnose. Tehnologija izgubi svoj naraven oz. napreden karakter, namesto tega pa o njeni vlogi in uporabi odloča mreža družbenih odnosov.

Graf 3.2: Selitveno gibanje in skupni prirast prebivalstva v občini Trbovlje med letoma 1995 in 2006

(Vir: Statistični urad Republike Slovenije)

Graf 3.3: Število Prebivalcev Zasavja po letih

(Vir: Statistični urad Republike Slovenije)

Zasavska regija je najmanjša po površini in številu prebivalcev, hkrati pa druga najgosteje poseljena. Trbovlje so, v slovenskem okviru, večje mesto, ki je ravno v fazi urbane prenoje in se ukvarja z izrazito centralno-periferno delitvijo ter odvisnostjo od zunanjih virov. Graf 3.3 kaže, da selitveni prirast prebivalstva pada. Morda lahko ugibamo, da se veliko odseljujejo prišleki iz bivših jugoslovanskih držav, ki so prišli v medvojnem času in se sedaj predvsem zaradi izgube delovnih mest vračajo nazaj v svoje države. Vendar ne moremo mimo dejstva, da razmere, ki trenutno vladajo temu območju, niso privlačne za novoprišleke, še manj pa za visoko kvalificirano delovno silo. Graf pokaže izrazito padanje števila prebivalcev v Zasavju (podatek ni samo za občino Trbovlje) po letu 1990, kar lahko na časovnici povežemo tudi z velikimi premiki v Sloveniji in odtujitvijo južnega trga, nekdanj tako pomembnega za zasavsko industrijo. Z družboslovnega vidika pa lahko sklepamo, da je kakovost bivanja zaradi različnih dejavnikov (brezposelnosti, degradiranosti okolja, cestno prometnih povezav ipd.) tako slaba, da je selitev iz Trbovelj najverjetneje izhod v boljšo socialno situacijo.

Za lažjo prepoznavo, kje se trenutno nahajajo Trbovlje na svoji razvojni osi, je smiselno uporabiti naslednjo tipologijo, s katero se strinjajo praktično vsi raziskovalci. Hočevar opozarja, da obstajajo trije tipi mest: tradicionalna, fordistična in postfordistična mesta.

- 1) Tradicionalna mesta so mesta, ki so povezovalno neambiciozna in v celoti odvisna od menjav znotraj matične države.
- 2) Fordistična mesta so bila v preteklosti zelo povezovalno ambiciozna in odprta. Danes ta mesta še vedno kažejo željo po povezovanju in odprtosti, vendar jim trenutna situacija ni naklonjena in zato ne zadovoljujejo meril medurbane tekmovalnosti.
- 3) Postfordistična ali informacijska mesta so sinonim za odprtost, visoko avtonomnost, prilagodljivo prostorsko organizacijo (t.i. večfunkcionalno teritorialno fleksibilnot), sodobno infrastrukturno opremljenost in so kulturno kozmopolitanska. (Hočevar 1995: 171, 172)

Po opisani klasifikaciji je jasno, da so Trbovlje mesto, ki očitno pade v skupino fordističnih mest, ki želijo ponovno vzpostaviti močno in vidno vlogo, ki so jo imela v preteklosti, vendar z nekaterimi nakazanimi potenciali za prehod v postfordistično mesto. Tudi natančnejša razčlenitev procesov deindustrializacije, degradacije okolja in socialnih problemov, s katerimi se občina sooča, nam pokaže, da so Trbovlje sicer ujete v transformacijo iz fordistične v postfordistično družbo, vendar še vedno z zelo močnimi elementi prve. Struktura prebivalstva kaže, da je večina prebivalcev polkvalificiranih in kvalificiranih delavcev, ki so bili v preteklosti odvisni od razvoja industrije v Trbovljah. Izrazit je 'beg možganov'⁶, saj mladi težko pridejo do perspektivnih zaposlitev. Močna vloga države, ki drži niti razvoja v svojih rokah, kaže na nefleksibilnost in finančno odvisnost, močno vpetost Trbovelj v nacionalno teritorialno strukturo, na problem perifernosti na relaciji Ljubljana-Trbovlje. Še vedno je izrazita močna vloga industrije, čeprav je povsem jasno, da je le-ta na robu preživetja. Značilna je pasivnost razvoja – čakanje na pomoč in sredstva od zunaj. Kontradiktornost se kaže v tem, da se Trbovlje načeloma odpirajo za nove panoge, vendar so precej zaprte za strokovno pomoč od zunaj.

⁶ Z izrazom beg ali odlov možganov (t.i. brain drain) definiramo emigracijo visokoizobraženih kadrov in strokovnjakov iz nerazvitih dežel, pokrajin v razvite, v kolikor gre za enosmeren migracijski tok. Gre za selitve oseb z visoko izobrazbo v zanje perspektivnejša območja v državi ali izven (Mali in Vehovar 1990:18).

4. PROBLEMATIKA TRBOVELJ V ZGODOVINSKEM, SOCIOLOŠKEM, PRIMERJALNEM IN STATISTIČNEM PRIKAZU

4.1 Kratek zgodovinski pregled

Preden so odkrili premog, je bila zasavska pokrajina predvsem agrarna, ker pa je bila premogova plast na velikih mestih pokrita le s tanko plastjo zemlje, premog ni ostal skrit človeškim očem. Kmetje so že davno poznali »črno zemljo«, ki ni bila rodovitna, vendar je niso znali uporabljati.

Janez Vajkard Valvazor je že leta 1689 poročal, da so kmetje v vasi Strahovlje našli črno zemljo, ki so jo lekarnarji kot »zmajevo kri« zdrobljeno prodajali za zdravljenje živine. Izkoriščanje rjavega premoga v Zasavju sega v leto 1755, ko je v Zagorju baron Franc Raigersfeld dobil prvo uradno dovoljenje za pridobivanje oz. lomljenje premoga. Ko je v trboveljski dolini pričel kopati in prodajati premog Franz Maurer, se je pisalo leto 1804. Ustanovil je Maurerjev premogovnik in za trboveljski rudnik pridobil leta **1804 prvo uradno dovoljenje za pridobivanje premoga**. Za njim je na Vodah tudi država leta 1842 odprla drugi premogovnik, ki pa je prešel v zasebno last in se preimenoval v Vodensko premogokopno družbo. V dolini je bilo poleg velikih premogovnikov tudi nekaj manjših, ki so se postopoma združevali z večjima (Orožen 1958).

Ker je bilo Zasavje slabo prometno povezano z ostalimi kraji, je bila velika prelomnica za zasavski premog izgradnja južne železnice Dunaj-Trst leta 1849. Železnica je postala konstanten porabnik premoga, hkrati pa je omogočala prevoz večjih količin premoga.

Naslednji mejnik v zgodovini premogovništva, če ne že celotnega razvoja Zasavja, pa je 30.12.1872, ko je bila ustanovljena Trboveljska premogokopna družba (TPD). »Trboveljska premogokopna družba je bila ustanovljena kot trgovinska družba z neslovenskim kapitalom zaradi pridobivanja premoga iz zasavskih premogovnikov in za distribucijo le-tega po novozgrajeni železnici Dunaj-Trst že leta 1871 oziroma 1872 na Dunaju, glavnem mestu takratne cesarsko kraljeve avstro ogrske monarhije. Osnovni rudniki, ki jih je prevzela novoustanovljena družba, so obstojali iz prejšnjih eraričnih rovov 'Vode' in iz Ponkracijevih rudokopov, ki so pred tem nosili ime Maurerjevi rudokopniki in se nahajali v dolini reke Trboveljščice blizu železniške postaje Trbovlje.« (Jelinčič 2005: 6) Med leti 1880 in 1904 je TPD v svojo last vključila še obrat rudnika Zagorje in Hrastnik.

To je prvič, ko so se vse tri doline organizirano povezale. Rudniki, ki so sestavljali TPD, so se hitro razvijali. Rezultat se je kazal v vedno večjem številu zaposlenih in v nadaljnjem širjenju obrata na račun izpodrivanja kmetov. Zasavje je iz prej izrazito kmečkega področja prehajalo v očitno industrijsko.

Delovanje TPD je prenehalo 27. maja 1940. Navkljub temu, da je TPD prenehala poslovati in obstajati, se je izkoriščanje rudnikov nadaljevalo, najprej s strani Kraljevine Jugoslavije, nato pod okriljem državne agencije nemškega rajha in nato pod novo oblastjo demokratske federativne Jugoslavije⁷. »Proizvodnja rudnikov je bila za takratno državo velikega pomena, dosti pa je pomenilo tudi za zaposlovanje okoliškega prebivalstva. Dobiti zaposlitev v rudniku Trbovlje, Zagorje, Hrastnik je pomenilo gotov zaslužek in zagotovitev socialnih potreb mnogih družin.« (Jelinčič 2005: 98)

⁷ V 70. letih dvajsetega stoletja se je na ta račun v Zasavje preselilo ogromno nove delovne sile iz notranjščine takratne republike Jugoslavije, največ iz Bosne in Hercegovine. Ta naval je usahnil šele tik pred razpadom SFRJ. (glej Jelinčič 2005: 102)

4.2 Ocena stanja Trbovelj danes

Osebna izkaznica občine Trbovlje:

Površina	57,80 km ²
Število prebivalcev v Zasavju	45.229
Število prebivalcev v mestu Trbovlje	18.248*
Gostota prebivalstva	171,3 na km ²
Število učencev, dijakov in študentov, 2006/2007	8081
Število delovno aktivnih prebivalcev, 2006	13486
Število zaposlenih oseb, 2006	12330
Število registrirano brezposelnih oseb, december 2007	874**

(Viri: Slovenske regije v številkah 2008; *Statistični urad Republike Slovenije; **Zavod RS za zaposlovanje, Trbovlje)

Dve stoletji in pol izkoriščanja premoga je pustilo številne posledice v okolju, v gospodarski in kadrovski strukturi ter še marsikje. Vse to bo v prihodnosti treba spremeniti, posledice v okolju pa sanirati.

Občine Trbovlje, Zagorje in Hrastnik, znane kot pretežno rudarsko-energetsko-industrijska mesta, spremlja izrazita preobrazba okolja in prostora, stara industrijska sestava, nizek delež kmečkega prebivalstva in visoka brezposelnost. Zasavska regija sodi med najmanj razvite regije v Sloveniji, poleg tega pa je to tudi regija z največjimi razvojnimi težavami. Poleg rudarstva in pridobivanja električne energije delujejo v Zasavju še industrija gradbenih materialov, kemična in steklarska industrija ter lesna industrija. Na Regionalnem razvoju Zasavja opisujejo nastalo kriznost situacije v zadnjem obdobju tudi u z izgubo najmanj 13.300 delovnih mest in zmanjšanjem števila delovno aktivnega prebivalstva v zadnjih petnajstih letih za tretjino (Butolen 2005: 4).

Podatki vsega delovno aktivnega prebivalstva pa kažejo, da je kar 51,3 % ljudi zaposlenih v industriji (Koroška je z 52 % edina še višje), 46 % v storitvenih dejavnostih in 2,7 % v kmetijskih dejavnostih (Slovenske regije v številkah 2008: 13). Glede na skupek podatkov ocenimo stanje na meji kritičnega. Prisotnost tovrstne industrije vpliva na okolje in prostor, prometne (cestne) povezave so slabe, onesnaženost je še vedno problem, obstaja slaba možnost zaposlitve. Verjetno so to ključni razlogi, da prebivalstvo Zasavja, sklicujoč se na graf 3.3, z leti upada.

4.2.1 Razvojna ogroženost

5. člen Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja opredeljuje indeks razvojne ogroženosti kot relativni kazalec razvitosti razvojne regije, ki je izračunan na podlagi ponderacije kazalcev razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti. Z določbami tega zakona je indeks razvojne ogroženosti postal eno ključnih meril, po katerem se bodo v prihodnje razdeljevale regionalne spodbude (<http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlsrp.gov.si/>).

Faktorji, ki so ključni pri izračunu ocene razvojnih možnosti regij (Kavaš 2005: 2):

1. Regionalna razvitost:

- BDP na prebivalca
- osnova za dohodnino na prebivalca
- število delovnih mest na delovno aktivno prebivalstvo v regiji

2. Prebivalstvo:

- porast števila prebivalstva
- indeks staranja prebivalstva

3. Trg dela:

- stopnja registrirane brezposelnosti
- stopnja formalne (registrirane) zaposlenosti – »employment rate«

4. Izobrazba:

- povprečno število let šolanja

Indeks razvojne ogroženosti kaže na precejšnje razlike med slovenskimi statističnimi regijami. Za lažje razumevanje spodnje tabele je potrebno razumeti, da indeks temelji na kazalnikih, ki so razdeljeni v štiri skupine, opisane zgoraj. Povprečno stopnjo ogroženosti v Sloveniji pa predstavlja aritmetična sredina, številsko izražena s 100.

Tabela 4.2: Primerjava indeksa razvojne ogroženosti po letih in različnih metodologijah

	2000			2003			2005		
	indeks	%	Rang	indeks	%	Rang	indeks	%	Rang
	Slo=100			Slo=100			Slo=100		
Regije									
Osrednjeslovenska	4,5	0,4	12	5,2	0,5	12	9,8	0,8	12
Obalno-kraška	17,7	1,7	11	21,3	2,0	11	78,9	6,6	11
Gorenjska	35,1	3,4	10	35,4	3,4	10	80,9	6,7	10
Goriška	48,5	4,7	9	49,9	4,8	9	86,2	7,2	8
Savinjska	106,3	10,4	5	105,0	10,0	6	82,6	6,9	9
Jugovzhodna Slovenija	87,3	8,5	8	82,1	7,8	8	91,5	7,6	7
Pomurska	151,1	14,8	1	157,9	15,1	1	169,6	14,1	1
Notranjsko-kraška	90,9	8,9	7	88,7	8,5	7	109,8	9,1	5
Podravska	123,3	12,1	3	131,3	12,5	3	129,6	10,8	2
Koroška	98,8	9,7	6	105,7	10,1	5	107,5	9,0	6
Spodnjeposavska	147,2	14,4	2	145,5	13,9	2	127,5	10,6	3
Zasavska	112,3	11,0	4	119,6	11,4	4	126,2	10,5	4
Vsota regij									
Slovenija	100,0	100,0		100,0	100,0		100,0	100,0	

(Povzeto po: Janja Pečar: Indeks razvojne ogroženosti 2005)

Na osnovi Indeksa razvojne ogroženosti je možno narediti seznam razvojnih regij v liste A, B, C in D s smiselnim grupiranjem regij na podobni stopnji razvojne ogroženosti.

Lista A: *Pomurska, Notranjsko-kraška, Podravska, Spodnjeposavska, **Zasavska***;

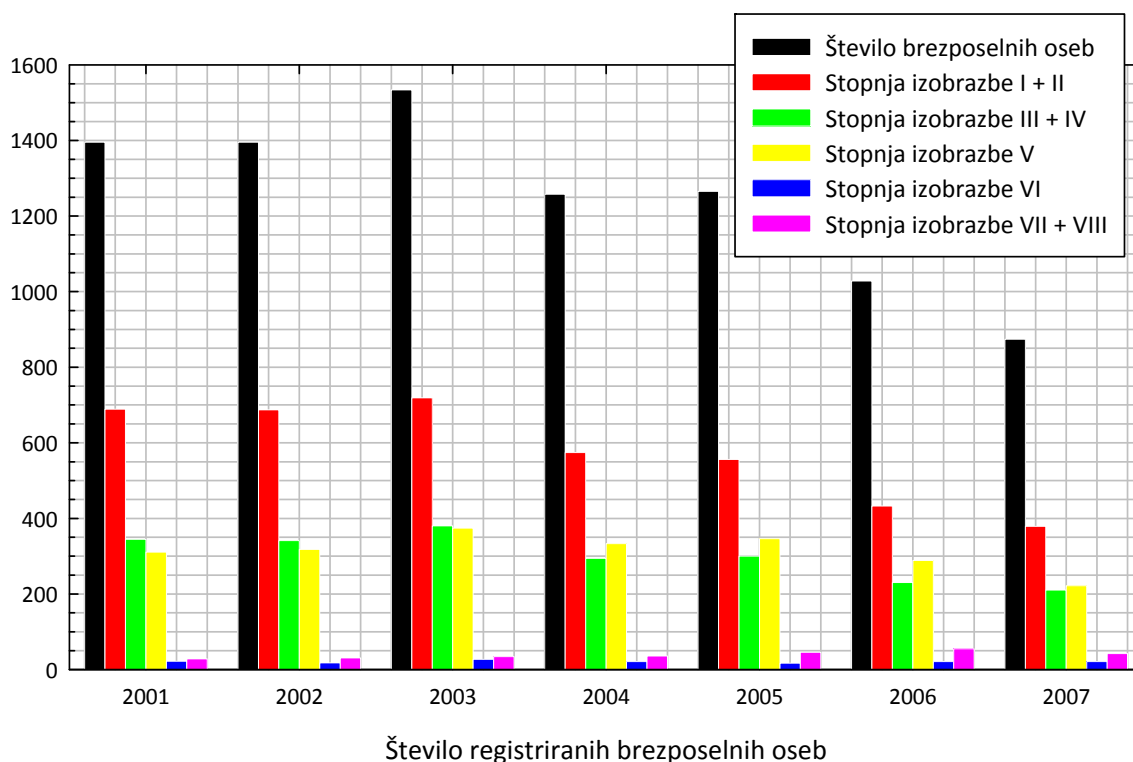
Lista B: *Goriška, Jugovzhodna Slovenija, Koroška*;

Lista C: *Obalno-kraška, Gorenjska, Savinjska*;

Lista D: *Osrednjeslovenska regija*.

V listo A se je poleg regij, ki so že v preteklih letih sestavljale listo, uvrstila tudi Notranjsko-kraška regija. Te regije izstopajo po gospodarski nerazvitosti in z izjemo Podravske regije tudi z nizko izobrazbeno strukturo prebivalstva.

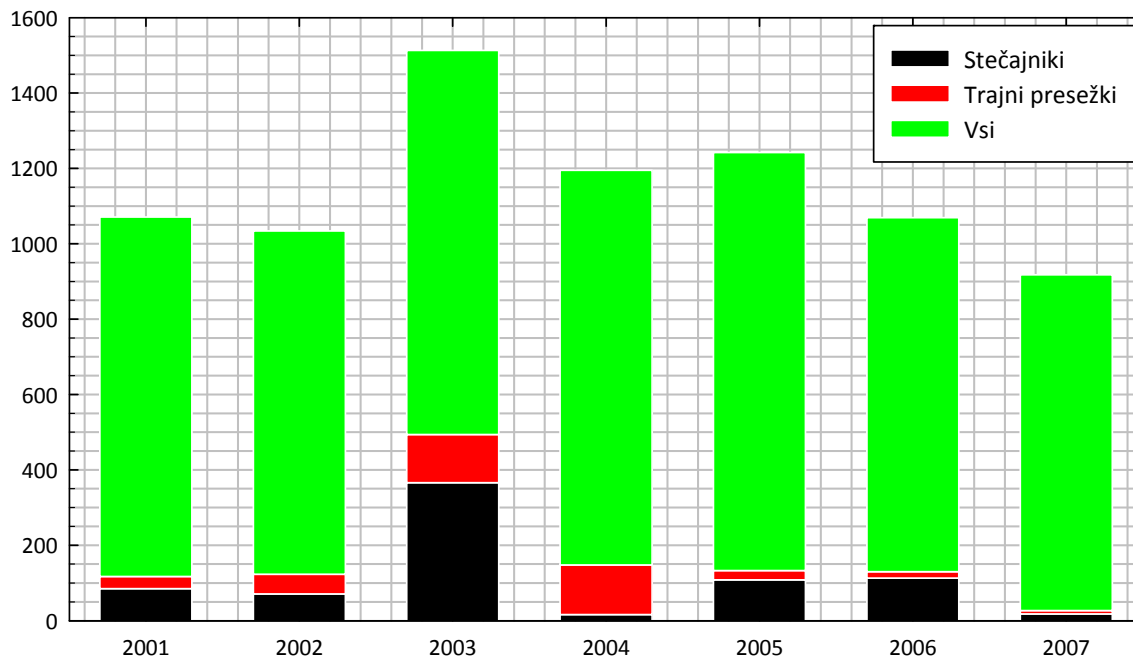
Graf 4.4: Stanje registrirano brezposelnih ob koncu leta na UD Trbovlje

(Vir: Zavod RS za zaposlovanje, območna enota Trbovlje)

Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje na Območni enoti Trbovlje je stanje registriranih brezposelnih oseb v letu 2007 5.530, kar znaša 11,1 % prebivalcev. Od tega je bilo leta 2007 918 oseb, ki so imele ukinjena delovna mesta (kot trajni presežki ali stečajniki). Število brezposelnih oseb po letih pada, kar lahko povežemo z odseljivanjem ljudi, prekvalifikacijah delavcev (v programe dodatnega izobraževanja na Zavodu za zaposlovanje v Trbovljah veliko vlagajo) predvsem pa je razlog v dnevni delovni migraciji iz Trbovelj.

Graf 4.5: Novoprijavljene brezposelne osebe po letih na UD Trbovlje

(Vir: Zavod RS za zaposlovanje, območna enota Trbovlje)

Podatek iz leta 2004 je kazal, da je na 100 formalno delovno aktivnih Zasavčanov v regiji zagotavljenih samo 78 delovnih mest (Koprivšek 2006: 6). Če pozorneje pretehtamo vsebino prej podanih podatkov, ugotovimo, da je glede na kritičnost ter razvojno ogroženost regije stopnja brezposelnosti presenetljivo nizka, vsekakor nižja od pričakovane. Kaj torej rešuje regijo, da stanje ni še slabše? Geografska lega, bližina osrednjeslovenske regije in dnevne migracije delavcev Ljubljano ter Celje.

4.3 Potencial mesta Trbovlje glede na izkušnje mest s podobno močno industrijsko zaznamovanostjo

Kaj je prostor?

Definicij prostora je ogromno, saj se pomen prostora spreminja v času, dejavniki vpliva in presoje na okolje so drugačni. Tudi funkcija prostora je lahko tista, ki definira pomen in odnos. »Fizični prostor vedno nastopa kot družbena kategorija – delovanje in učinkovitost urejanja ter načrtovanja prostora je v temelju odvisna od družbene konstrukcije realnosti, ki je rezultat kompleksne dialektike fizičnih danosti ter formalne in neformalne strukturiranosti družbenih interesov, potreb in želja.« (Berger in Luckman v Kos 2002: 16) Nasprotno pa vse, kar je družbeno, ni nujno tudi prostorsko. Za nas bi bila zanimiva tudi teza, da je prostorska organizacija odraz spreminjanja in preobrazbe. »Prostorska organiziranost« je tako okvir, znotraj katerega se urejajo družbeni odnosi in se upravlja s prostorom. »Prostorsko« pa je sestavljeno iz odnosov med družbenimi objekti, ki obstajajo znotraj enega ali več prostorov. Urry pa pravi, da gre za odnos med prostorom in družbo, za dva med seboj povezana procesa – družbeni in prostorski razvoj. »Prostor ne bi smel biti viden kot samostojna abstraktna entiteta, ločena od materialnih objektov, ki se nahajajo znotraj njega.« (Urry 1995: 65) Nastajanje postindustrijske, postfordistične, informacijske ali postmoderne družbe se odraža v določenih družbeno-prostorskih spremembah.

Dinamika življenja družbe, ki narekuje nove stile življenja, stremi k boljši, hitrejši in dostopnejši geografski mobilnosti, individualizaciji, fleksibilnosti, k telekomunikačijskim omrežjem visokih zmogljivosti in globalnosti. »Če smo industrijska mesta in mesta predhodnih obdobij lahko opisovali, primerjali in analizirali predvsem iz vidika njihove lastne dinamike, notranjega strukturiranja in vplivov na neposredno zaledje, pa so za sodobna mesta odločilni njihova povezanost in včlenjenost v različna omrežja izmenjav, predvsem pa njihov položaj v takšnih omrežjih.«⁸ (Gantar 1995: 141) Obstajajo različne lestvice in metode, ki mesta postavljajo v range. Iz vidika različnih reorganizacijskih načrtov Evrope je Slovenija obrobnega pomena. Izgleda, da se slovenskim starim industrijskim središčem, kakršno so tudi Trbovlje, trenutno ne obetajo najboljši časi. Morda bi lahko izkušnje različnih mest v tujini in doma prišle prav tudi za revitalizacijo Trbovelj. Prav o tem bo govorilo to poglavje.

⁸ Območje tako imenovane 'Modre banane' (območje, ki zajema jug Anglije, osrednjo Nemčijo in sever Italije) Slovenijo zgreši. Slovenija s svojim glavnim mestom ne dosega niti metropolitanskega vozlišča 'zlatega trikotnika', ki ga tvorijo Pariz-London-Amsterdam.

Izkušnje nekaterih evropskih regij, na primer Lorraine, Twente, Wales, Mayo in Porurje, ki so spreminjale rudarsko, tekstilno, usnjarsko ali klasično industrijsko strukturo gospodarstva, govore, da proces prestrukturiranja traja vsaj dvajset let. Uspešnost prestrukturacije pa je v največji meri odvisna od zunanjih dejavnikov (državnih in evropskih podpor) in od notranjih dejavnikov (znanja, volje ter širokega razvojnega partnerstva znotraj regije) (Butolen 2005: 4).

4.3.1 Primer angleškega Liverpoola

Industrijska revolucija konec 18. stoletja je najbolj prizadela ravno britanska mesta. Anglija je bila tudi prva v vrsti, ki je začela reševati problematiko propadajočih, nekdam tako pomembnih industrijskih mest. Na podlagi tržne naravnosti sistema planiranja so razvili podjetniško-razvojni pristop, zelo pomembno pa je predvsem partnersko sodelovanje med javnim in zasebnim sektorjem, kar je pravzaprav nekaj, po čemer stremi prostorska sociologija danes. Za razliko od Slovenije so poleg zakona o urbanističnem razvoju uvedli številne druge pristope, ki jih bom opisala v nadaljevanju. Januarja 2001 (Marot 2005: 10) je vlada izdala državni strateški plan, s katerim želi zmanjšati razlike med angleškimi predeli, da ne bi bil v naslednjih dvajsetih letih nihče privilegiran zaradi lokacije bivališča⁹. Liverpool je mesto, ki predstavlja enega uspešnejših primerov urbane prenove tako v Angliji kot tudi v Evropi. Eno najpomembnejših mest Velike Britanije je podobno kot Trbovlje doživelo svoj veliki vzpon in (20 let prej) prav takšen padec.

Kot **primer** bi lahko navedli predela **Speke in Garston**, ki sta bila zgrajena med letoma 1936 in 1950 kot vrtno mesto s širokimi ulicami, nemotečimi in svetlimi tovarnami, hišami z vrtovi in garažami. Obroč stanovanj je obdajal krog z industrijo. Nekako logično je, da je bilo prebivalstvo strukturno predvsem delavsko obarvano z industrijskimi delavci, zaposlenimi v konglomeratih v bližini. V 60-ih in 70-ih letih 20. stoletja je močno narasla brezposelnost, ki je za sabo potegnila več socialnih problemov (revščino, propad skupnosti, droge...). Leta 1980 želijo oblasti položaj omiliti in s pomočjo državnih sredstev odprejo poslovno cono Speke. Rezultat je ugoden. Število prebivalstva se sicer vseskozi manjša,

⁹ Finančna sredstva prihajajo iz virov EU (28 %), privatnih (37 %) in drugih javnih sredstev (35 %). Večina denarja (59 %) je namenjena razvoju lokacij – pripravi zemljišč. Plani se prilagajajo in pripravljajo glede na lokalne potrebe, ki so že vnaprej raziskane in prikazujejo odsev mnenj, občutij, pogledov in želja lokalnih prebivalcev ter investorjev. (Marot 2005:9)

vendar je starostna sestava ugodna, še vedno je visok odstotek prejemnikov socialne podpore, brezplačnih šolskih obrokov in davčnih olajšav. Vladni indeks multiple deprivacije je to območje leta 2000 izmed 8414 okrožij uvrstil na 2. mesto po ogroženosti (glej Marot 2005). Danes je to območje dober primer prakse, kako lahko s pravnimi prijemi nekoč sicer zelo ogrožen predel povzdignemo in organiziramo v dosti bolj perspektivno območje.

Zahvaljujoč združenemu delu in vlaganju časa ter denarja več različnih ljudi in ustanov je v devetih letih (1995-2004) Speke Garston Partnerstvo – kot je projekt imenovan – doseglo zares veliko. V tem devetletnem obdobju so projekt razdelili na štiri glavne skupine, ki so pripomogle k razvoju skupnosti:

1. *Preobrazba skupnosti* (sodelovanje s prebivalci skupnosti, podpiranje družin in mladih s projekti, namenjenim njim; izboljšanje zdravstvenega in življenjskega standarda z učenjem o zdravi prehrani; izgradnja lekarne, družinskega in zdravstvenega centra; vzpodbujanje umetnosti in kulture);
2. *Fizične spremembe v okolju* (spreminjanje podobe okoliša z gradnjo novih trgovinskih centrov, parkov in rekreacijskih centrov; obnova stanovanjskih hiš; privabljanje poslovnih partnerjev v novo nastajajočo industrijsko cono);
3. *Izobraževanje* (gradnja centrov za izobraževanje; pridobivanje delovnih kvalifikacij; program Partnerstvo za učenje; gradnja nove šole...);
4. *Delovna mesta in zaposlitev* (nižanje brezposelnosti, ustanovitev JET (Job, Education and Training) centra za pomoč brezposelnim; pomoč lokalnim podjetjem in ustanavljanje novih podjetij);

V devetih letih je ta projekt zaživel v vsej svoji moči. Združenje Speke Garston Partnership je s takim pristopom doseglo, da je okoliš pridobil več kot tisoč novih služb, z novimi znanji izobrazilo več tisoč ljudi, zgradilo praktično novo skupnost in pomagalo pripeljati v okoliš nove investitorje in podjetja. V tem času se je v okoliš vložilo več kot 300 milijonov £ (preračunano okoli 237 milijonov €). Programi se izvajajo še naprej, skupnost pa je že na točki, da sama skrbi za svoj razvoj (glej <http://www.sgp.org.uk/sgp.htm>). Takih primerov je v sodobni urbanistični praksi v Veliki Britaniji veliko.

Osnova vsakega začetka obnove degradiranih urbanih površin v Veliki Britaniji je **organiziranost lokalne uprave**.

Na Občini obstajajo trije oddelki, ki se ukvarjajo z urbano prenovo (Marot 2005: 10):

1. Oddelek za prenovo, ki vzpostavi strateški in izvedbeni okvir prenove
2. Programski oddelek skrbi za pridobivanje in učinkovito porabo finančnih sredstev
3. Posebni oddelek za iniciativo pa skrbi za razvoj in izvedbo fizične prenove

Pri prenovi partnerji postopoma prevzemajo posamezne naloge (Marot 2005: 10):

- a. pobuda za začetek posamezne naloge
- b. plan prestrukturiranja
- c. vabilo podjetnikom k sodelovanju
- d. predstavitev zamisli
- e. določitev tipa ponovne zazidave
- f. način financiranja
- g. sklenitev sporazuma o izvedbi z natančno vsebino projekta

Tak partnerski pristop je vzpostavil različne dejavnosti za prekvalifikacije delovne sile, ustvarjanje različnih socialnih povezav in vplival na tekmovalnost, konkurenčnost in kreditiranje podjetij. Vse to je ugodno vplivalo na prenovo Speke Garstona. Kot lahko vidimo na primeru Liverpoola, je torej najpomembnejše sodelovanje med javnimi uslužbenci, mestnimi svetniki, privatnim sektorjem in prostovoljnimi organizacijami. Odbor, ki ga sestavljajo vnaprej izvoljeni ljudje iz prej omenjenih organizacij, tvori delovne skupine, ki se jih lahko udeleži vsak zainteresiran državljan. Vse aktivnosti potekajo v povezavi z dolgoročnim planom, ki je podoben slovenskemu prostorskemu planu občin. »Glavna področja so opredeljena na podlagi problemov: kriminal, izobrazba, zaposlovanje, zdravje, stanovanja in okolje. **Dejavnosti so razvijali tako, da so najprej za mnenje vprašali ljudi, nato definirali prioritete in programsko področje ter nazadnje izbrali ukrep, dejavnost.**« (Marot 2005: 10)

Osnovno izhodišče tega poglavja bi lahko bilo, da je dolgoročnost prenove in sprotno vzdrževanje možno le s pomočjo velikega števila finančnih programov in partnerstva med gospodarstvom, stanovanjsko politiko in lokalnim prebivalstvom. Lokalno prebivalstvo v Sloveniji nima nobenega vpliva na dokumente in plane vse do javne razgrnitve načrta. Angleška tradicija urbane prenove bi nam lahko dala misliti, da se dobre prostorske spremembe kažejo na zadovoljnih obrazih prebivalstva in na dvigu kvalitete življenja.

Zadnje bi morali več upoštevati tudi v Sloveniji, še prej pa povezati prostorsko in regionalno planiranje in sploh vzpostaviti zanesljive instrumente za urbano prenavo.

4.3.2 Industrijski kompleks rudnikov premoga Zollverein v Essnu

Zollverein rudarski industrijski kompleks v Essnu je čudovit primer, kako lahko težko industrijsko kulturo približamo množicam in prevedemo težko industrijo v jezik s pozitivnim prizvokom.

Decembra 2001 je UNESCO (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo) kompleks uvrstil na svoj seznam z naslednjima utemeljitvama:

1. Zollverein rudnik premoga je izjemen spomenik industriji. Stavbe so čudovit primer oblikovnega koncepta modernega gibanja in arhitekture v celotnem industrialnem kontekstu.
2. Tehnološki in drugi objekti v Zollvereinu so tipični predstavniki takratnih arhitekturnih konceptov in razvojnega obdobja tradicionalne težke industrije dvajstega stoletja v Evropi. Zanj je značilna izredna kakovost gradnje, ki najde svoj prostor v simpatičnih in pozitivnih rešitvah (<http://whc.unesco.org/en/list/975>).

Ta UNESCO-v spomenik bi bil lahko dobra inspiracija, kaj lahko dosežemo s pravilnim pristopom in ohranjanjem industrijske dediščine. Industrijski kompleks rudnikov premoga Zollverein v Essnu je na nek način primer uspešnega sodelovanja industrije s prostorskim oblikovanjem in je s tem razlogom uvrščen na evropsko listo industrijske dediščine.

SLIKA 4.1: Industrijski kompleks rudnikov premoga Zollverein v Essnu

(Vir: <http://en.erih.net/>)

Več kot štirideset let po odprtju Maurerjevega rudnika v Trbovljah so premog, z uradnim dovoljenjem, začeli kopati v regiji Katerberg (danes predmestje Essna). Rudnik Zollverein je bil v času svojega delovanja, v zgodnjih sedemdesetih, celo eden najuspešnejših na svetu. Glavne aktivnosti rudnika v Essnu so se zaključile leta 1986, leta 1993 pa so bile ukinjene popolnoma vse

aktivnosti v rudniku. Sreča je hotela, da je prodaja na Kitajsko spodletela in da je Nemčija skozi prepoznavnost zračnega stolpa, zgrajenega 1932 (slika 4.1), ugotovila, da morda lahko izkoristi ta nekdanji industrijski objekt kot nekakšen muzej na prostem, ki bi prikazoval del zgodovine. Hkrati pa je zanimiv tudi primer združitve arhitekture v Bauhaus stilu in industrijskih objektov. Dolgoročno vlaganje v obnovo in prej premišljena gradnja objektov je pripeljala tako daleč, da je danes ne le muzej, ampak tudi UNESCO-v spomenik.

Uspešen pristop zaščite objektov, ki jim damo kulturno in zgodovinsko vrednost ter privzgojitev take miselnosti, daje večjo smiselnost obnavljanju objektov, ki na koncu morda ne bodo služili le za industrijsko rabo. Menim, da bi tudi RTH lahko svoje plane v prihodnosti, seveda s sodelovanjem Občine in države, usmeril v manjši muzej, ki bi prikazoval več kot dvestoletno tradicijo Črnih revirjev na dejanskih objektih, v realnem in ne samo muzejskem okolju. Rudnik v Essnu je primer, kako lahko industrijski objekt prikažeš kot spomenik časovnemu obdobju in se pokloniš dejavnosti, ki je nek določen kraj oblikovala tudi prostorsko, vsekakor pa demografsko skoraj dvesto let.

4.3.3 Primer Idrije in Zasavja – razlike in podobnosti v regionalnem razvoju

Kljub podobnostim v geografskem razvoju – vsa mesta so rudarska – sta Idrija in Zagorje v nasprotju s Trbovljami v tem trenutku na različnih stopnjah razvoja. Zasavje – z izjemo mesta Zagorje – je danes problemska regija, medtem ko Idrijsko ni. V obeh primerih je bilo rudarstvo tisto, ki je pripomoglo k nastanku industrije. V Zasavju je ruda rjavi premog, na Idrijskem so bila to ležišča cinabarita¹⁰.

Problemi, ki se tičejo razvoja in prestrukturiranja, nikoli niso enoplastni. Razlike se pokažejo na več nivojih: političnem, gospodarskem, zgodovinskem, družbenem in kulturnem. V sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko se je zaradi predragih proizvodnih stroškov zaprl rudnik v **Idriji**, se je začela razvijati sodobna elektro- in kovinsko-predelovalna industrija, ki je ponudila idealen izhod iz morebitne gospodarske katastrofe, ki bi jo Idrijsko doživelo zaradi zapiranja. Ko je se je v devetdesetih letih 20. stoletja začel zapirati RTH, je bila politična in gospodarska situacija drugačna – izguba politične podpore in, najpomembneje, južnega trga, kamor se je izvozilo največ rude, ter gospodarske razmere,

¹⁰ Živosrebrova ruda

ki niso bile tako ugodne kot v sedemdesetih. Slovenija je iskala svojo tržno nišo. Ves ta čas pa je Zasavje mirovalo in čakalo, dokler se ni ekonomsko črna situacija prenesla še na pasivnost in krizo regionalne identitete¹¹. V takem stanju so Trbovlje tudi danes. Močna regionalna pripadnost in zaprtost v svoj prostor se zapira glokalizaciji, katere del Idrija danes je.

Tabela 4.3: Vzroki za razlike v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja

<i>Idrijsko</i>	<i>Zasavje</i>
<ul style="list-style-type: none"> ○ daljša tradicija rudarjenja (od 15. stoletja) ○ globalni pomen rudnika, danes industrije ○ šibka geografska transformacija regije zaradi rudarstva ○ opuščanje rudarstva v sedemdesetih letih ob hkratnem razvoju sodobne industrije; spremembe po letu 1990 ○ manjša koncentracija, manjši problemi ○ v rudniku prevladujejo domačini ○ višji delež univerzitetno izobraženih strokovnjakov ○ šibka odvisnost od političnega sistema ○ lokalna in globalna identiteta (glokalizacija) – aktivnost regionalnih akterjev 	<ul style="list-style-type: none"> ○ krajša tradicija rudarjenja (od 19. stoletja) ○ regionalni pomen rudnikov in industrije ○ močna geografska transformacija regije zaradi rudarstva ○ spremembe v devetdesetih letih ob hkratnem propadu industrije in zapiranja rudnika regionalnega gospodarstva ne prizadenejo ○ večja koncentracija, večji problemi ○ emigracije v regijo, tudi iz drugih republik Jugoslavije ○ prevladujejo srednješolsko izobraženi industrijski delavci ○ močna odvisnost od socialističnega političnega sistema ○ kriza regionalne identitete zaradi propada industrije in rudarstva ○ pesimistično čakanje na pomoč

(Vir: Kušar 2004: 19)

V primerjavi s Trbovljami in Hrastnikom so prebivalci v **Zagorju** dosti bolj samoiniciativni in dajejo večji poudarek regionalnemu razvoju. Občina Zagorje je tudi edina, ki ni vključena v območja, ki jih pestijo posebni razvojni problemi.

¹¹ Današnja regionalna identiteta pri mladih nima toliko zgodovinskega pomena, povezanega z rudarstvom. Kriza se kaže zaradi ekonomsko-socialne situacije, v kateri so Trbovlje danes.

5. POSLEDICE RUDARJENJA, VIDNE V PROSTORU, IN SANACIJA TEH POVRŠIN

Čeprav je imelo rudarstvo kar nekaj pozitivnih posledic za razvoj industrije in celotnega Zasavja, pa je povzročilo tudi negativne posledice, ki v veliki meri vplivajo tako na kakovost življenja ljudi kot tudi na samo okolje. Do nedavnega so bile degradirane površine precej samoumevna stvar v Trbovljah. Vedno večja osveščenost ljudi in zapiralni proces pa zahtevata, da je potrebno prej uničeno okolje sedaj urediti in sanirati na najboljši možen način.

Posledice rudarjenja so:

- propad cele vrste kmetij in naselij
- spremenjena struga potokov in studencev, ki zalivajo jame in otežujejo delo rudarjev
- vegasto (neravno, valovito) površje, ki ni primerno za gradnjo
- spremenjena podoba površja zaradi dnevnih kopov
- kamnolomi
- še večja nevarnost plazov
- voda iz separacij, ki onesnažuje Savo
- uničevanje bivalnega okolja ljudi

In ker ravno te posledice vplivajo na kakovost življenja ljudi, je smotrno, da natančneje opišemo vsaj nekatere od njih ter nakažemo, kakšne so posledice v okolju.

5.1 Propad kmetij in naselij zaradi rudarjenja

Ko so začeli prvič kopati premog, se je to dogajalo na kmetijskih površinah. Sprva so iskalci premoga dajali kmetu odškodnino, kasneje zemljišča najemali za čas, ko so na njem kopali, v končni fazi pa so zemljišča, ko se je izkazala donosnost izkopa, začeli odkupovati. To je pomenilo, da so se kmetje izseljevali s svojih kmetij oziroma se začeli ukvarjati s kako drugo dejavnostjo, obrtjo¹².

V začetku so bili predvsem dnevni kopi tisti, ki so spremili relief. Nastala pokrajina je (bila) nemogoča za normalno življenje. Nenehen hrup, trušč in prah so privedli do tega, da so se ljudje selili, prodali svoje kmetije rudniku in tako izpraznili cela naselja. Kot primer lahko

¹² Spremenjen način življenja. Začetek obrti, kot so mesarstvo, čevljarstvo in podobno. Transformacija iz kmečkega v mestno okolje.

naštejemo nekatera takšna naselja: Lakonca pod Bukovo goro, Dobrno, Limbarje, Vode (kjer je središče rudniške uprave), Retje in Plesko¹³. Mnoga od teh imen so posledično celo zatonila v pozabo.

5.2 Spremembe v reliefu

Posledice premogovništva, kopanje v zemljini notranjosti, dnevni kopi in kamnolomi se najbolj odražajo ravno na površju. Največja škoda se pokaže na površini nad okopnim premogovnim slojem (v rušni coni¹⁴).

»Obstajajo različni načini prognoziranja površinskih deformacij. Temeljijo predvsem na dolgoletnih opazovanjih in na meritvah na površini in v jami. V novejšem času se poslužujejo različnih modelov, ki omogočajo računalniško obdelavo podatkov. Ti izračuni v končni fazi pomagajo pri prognoziranju tako imenovanih vplivnih in rušnih kotov, ki omejujejo vplivne in rušne cone na površini. To v praksi pomeni, da znotraj rušne cone zanesljivo pričakujejo posedke, večje od 10 cm, v vplivnem območju pa posedke, večje od 1 cm.« (Lebar 2004: 419) Treba je omeniti, da je teh 10 cm v rušni coni res praktični minimum. Kot bomo videli, tudi na fotografijah v nadaljevanju, so ti posedki lahko globoki tudi nekaj metrov – kar seveda spremeni okolje v velikem obsegu. Življenje je na takih območjih onemogočeno. To so vse razlogi, da se kasneje (ko površina odsluži namenu in je posedanje minimalno) lotijo sanacije teh območij in sem (v te nastale 'luknje') vozijo jalovino ter ustvarjajo umetne nasipe, ki vsaj približno povrnejo prvotno obliko področja. Deformacije se ne omejujejo namreč samo na območje rušne cone, temveč se v povprečju razširijo še od 5 do 15 odstotkov naprej. Ta pojav imenujemo 'mejni kot'.

¹³ Na podlagi... podatkov je na vzhodnem pobočju Trbovelj rudnik zasedel 230,99 ha ozemlja oziroma 2,3 km² (kar predstavlja 3,9 % površja današnje občine Trbovlje). Če k tem površinam prištejemo še tiste, ki so jih pridobili na Vodah, je številka večja (vodenske kmetije so leta 1825 obsegale 86,13 ha). (Lebar 2004: 417)

¹⁴ RUŠNA CONA – se ne ujema s premogovnim območjem zaradi različnih rušnih kotov. Njeno območje se je širilo tudi zaradi poglobljanja premogovnikov.

5.2.1 Dnevni kopi, jalovišča in deponije

SLIKA 5.2: Primer dnevnega kopa, ki še ni saniran

(Foto: Aleš Božjak)

V Trbovljah so vse do začetka 20. stoletja delovali štirje **dnevni kopi** (ali površinski kopi), vsi na vzhodnem pobočju doline, ki so bili dobesedno vkopani v pobočje. To območje je še danes neprimerno za kakršno koli dejavnost in hkrati nevarno zaradi možnih plazov.

»Nasipi oz. **jalovišča** so stalni spremljevalci pridobivanja premoga. Nanje odlagajo jalovino, ki ostane pri izdelavi jamskih objektov skozi jalove

hribine in vrhnje plasti zemlje z dnevnih kopov.« (Lebar 2004: 421) Jalovišča so, enostavno povedano, na nek način že prva faza sanacije, ko območje, kjer smo izkopal premog in je posledično le-to iznakaženo, poskusimo povrniti v prvotno obliko z nasutjem jalovine.

SLIKA 5.3: Panorama Lakonca, včasih površinski kop, danes deponija premoga

(Foto: Aleš Božjak)

Deponije (odlagališča) premoga so morali narediti, ker vsega nakopanega premoga ni bilo moč takoj pripeljati do uporabnikov. Največkrat so bile deponije v bližini separacij. Včasih so zasedle ves prostor na levem bregu Save, ki se je raztezal

od separacije do stare elektrarne. Ko so 1995 odprli deponijo Lakonca, so vse ostale deponije zaprli. Danes je pogled ob savski cesti zaradi ozelenitve teh deponij dosti prijetnejši.

5.2.2 Kamnolomi in peskokopi

SLIKA 5.4: Kamnolom, kjer pridobivajo apnenec in lapor za cement

(Foto: Aleš Božjak)

Kamnolomi in peskokopi na rudniškem ozemlju so večinoma v najemu. Tako ponekod izkopavajo apnenec in lapor za pridelovanje cementa (Cementarna Trbovlje), drugod pa gramoz. Število kamnolomov se je do danes zelo zmanjšalo, večina je nedelujočih ali pa v primerjavi s prej z zelo zmanjšanim izkopom.

5.2.3 Spremembe v hidrografskem omrežju in onesnaževanje Save

SLIKA 5.5: Seperacija Trbovlje; na sredi vidna odpadna seprecijska voda, ki odteka v Savo

(Foto: Aleš Božjak)

Kmalu so premog, pomešan z jalovino, začeli ločevati na več uporabnih produktov oz. več različnih vrst (npr: industrijski, gospodinjski) s separiranjem. »S separiranjem se je v vodo izločilo od nekaj kilogramov do nekaj deset kilogramov balastnih snovi na tona separiranega premoga.« (Lebar 2004: 428) Ta voda je glavni onesnaževalec vodotokov, suspendirane snovi pa vodo tudi močno (umazano) obarvajo. Kopanje premoga na površju je spremenilo tudi hidrografsko mrežo.

Potoki so začeli usihati in so se pojavljali v rovih, od koder jih je potrebno prečrpavati.

5.2.4 Plazovi

Plaz je gmota snovi (zemlje ali snega), ki se na strmem pobočju loči, odtrga od celote in zdrsne navzdol. Največji faktor povečanja nevarnosti plazov so bili predvsem dnevni kopi, ki so ob poslabšanju vremena, zimah, daljših nalivih in posledično razmočeni zemlji pokopali večje površine pod seboj in naredili nemalo katero škodo. Ker je teren že sam po

sebi precej nagnjen, je bilo te plazove težko zaustaviti ali jih trajno sanirati. Največkrat so spolzeli v potoke, ki jih je bilo potrebno večkrat čistiti. Nekateri so ogrozili tudi ceste in na splošno naredili na območjih veliko škode, včasih so bila ogrožena tudi človeška življenja.

5.3. Sanacija rudniških površin

SANACIJA – izboljšanje, ureditev in preprečitev ponovnega poslabšanja razmer (Veliki slovar tujk 2002: 1025).

Sanacija rudniških površin mora biti ne le prostorska, temveč tudi ekološka. Vseskozi poudarjam, da enega večjih problemov v Zasavju predstavljajo degradirane površine, ki onemogočajo poseljevanje, pogosto pa se na teh območjih površina celo ugreza. Ekološka in prostorska sanacija površine obsega:

- a) sanacijo površine,
- b) rušenja oziroma rekonstrukcije obstoječih rudniških objektov na površini,
- c) rekultivacijo površine,
- d) izgradnjo oziroma konstrukcijo cest ter komunalne infrastrukture (delo na tem področju izvajajo pretežno zunanji izvajalci, za kar so v programu predvidena tudi ustrezna finančna sredstva).

Za dela, ki se izvajajo v lastni režiji, pa so predvidena sredstva za nakup opreme za vzdrževalna dela na površini (<http://www.rcr-zasavje.si>).

V drugi, trenutno najbolj aktualni fazi zapiranja, se nadaljujejo sanacijska in rekultivacijska dela na tistih območjih, kjer so le-ta že v teku in se izvajajo v skladu s programom prve faze. Poleg tega se bodo izvajala tudi vsa dela, predvidena v drugi fazi, oziroma dokončna sanacijska in rekultivacijska dela.

V grobem to pomeni, da se bo v času po končanem odkopavanju v posameznem polju najprej zagotovila stabilnost, izvedla primarna sanacija in rekultivacija ter se izvajala vzdrževalna dela toliko časa, dokler se ne bodo vplivi rudarjenja zmanjšali na minimum oziroma na nivo, ki bo dopuščal izvedbo dokončne sanacije in rekultivacije površine. Vzdrževalna dela so povezana s še aktivnim odkopavanjem, medtem ko sta priprava na dokončna sanacijska dela in njihova izvedba povezana z zapiranjem rudnika. Posebna pozornost je dana območjem, kjer je zaradi dviga podtalnice (posledica zapiranja jam)

povečana nevarnost poslabšanja hidrogeoloških razmer in s tem posledično tudi poslabšanja stabilnostnih razmer (dvig podtalnice vpliva na stabilnost območja, lahko se pojavijo novi izviri vode, dodatne količine vode v hribini pa lahko povzročijo nastanek plazov). Zato je še toliko bolj pomembno dokončno urejanje odvodnjevalnih kanalov in ustreznih drenažnih sistemov, nivo podtalnice pa dvigovati zelo počasi. Trenutno je poudarek predvsem na stabilizaciji površine nad jamskimi objekti. Tam, kjer razmere že dopuščajo dokončno stabilizacijo in ureditev površine, se le-ta deloma že izvaja – območje se pripravi in uredi v skladu z nadaljnjo namembnostjo in se rekultivira.

5.3.1 Sanacija iz vidika RTH

Povzetek intervjuja z uni. dipl. inženirjem rudarstva Francom Cvibovškom - zaposlenim na RTH Trbovlje:

Poznamo 2 vrsti sanacij:

- a) sanacijska dela v vplivnem in rušnem območju z namenom zagotavljanja varnega odkopavanja
- b) sanacijo površin po končanem pridobivanju premoga ob in po zapiralnih delih, t. i. *trajna sanacija*

In ravno slednja je tista, ki je relevantna za tukajšnjo temo.

Ob zapiranju rudnikov je treba površine trajno sanirati. Pri tem se morajo upoštevati postopki prostorskega urejanja (pridobitev prostorske dokumentacije v primeru sprememb glede na obstoječe urbanistične oz. zazidalne načrte, pridobitev mnenj za posege v prostor kot osnovo za lokacijsko dokumentacijo, pridobitev soglasja lastnikov za primere sanacijskih del na tujih površinah). Izdelanih je bilo že nekaj študij in strokovnih podlag z namenom določitve možnosti izrabe prostora po končanem rudarjenju (industrija, obrt, rekreacija, vrtičkarstvo ...). Namembnost nekaterih površin je tako določena že vnaprej.

Površina nad rudniškimi objekti je na večini lokacij poškodovana in nestabilna, zato je bilo, je in bo potrebno izvesti ekološke in prostorske sanacije. To zajema raziskovalna dela za pridobitev hidroloških in geomehanskih podatkov, na osnovi katerih se odloča za morebitna dodatna vrtanja, in izdelavo stabilnostne analize. Potrebno pa je izvesti tudi sanacijo površine, rušenje oziroma rekonstrukcijo vseh obratnih in infrastrukturnih objektov, ki se

zaradi svoje namembnosti ne morejo vključiti v nove dejavnosti. S tem se pripravi površino za nove dejavnosti. Zapiranje rudnika bo potekalo v treh fazah, trenutno smo v fazi II, v katero so zajete tri glavne dejavnosti:

- 1) zapiranje jam in likvidacija sepracije premoga,
- 2) ekološka in prostorska sanacija površine
- 3) in kadrovske socialni del programa.

Interes RTH-ja je, da se površine stabilizirajo v čim krajšem času in da se začnejo uporabljati za različne projekte. Zemlja se nad izkopi poseda in udara še več let – četudi je rov že dolgo nedejaven in zaprt. To pomeni, da je potrebno z različnimi analizami narediti sanacijski načrt in dejavnost, ki naj bi se na tem na novo saniranem mestu izvajala, tudi prilagoditi situaciji – se torej izogibati kakršnimkoli gradnjam v obdobju, ko se površina še ne umiri, na še 'nestabilna področja' pa postaviti dejavnost, ki ni odvisna od rabe fizičnega (grajenega) objekta. Dejavnosti, ki jih lahko postavimo sem, so npr. telovadišča, športne površine, konjušnica ipd. Že na sanirana stabilna področja pa lahko naselimo tudi industrijo oz. fizične objekte.

Po opravljenem razpisu se že sanirana zemlja ponudi v najem (za določen ali nedoločen čas) zainteresiranim kupcem. Plan za namembnost zemljišča se dela v skladu z regionalnim razvojem občine. V interesu RTH-ja je, da s sanacijo degradiranih površin povrnejo okolju čimbolj naravno obliko, prekrijejo posege in občanom povrnejo okolje v čim lepši in naravni obliki. To pomeni tudi rekultivacijo (pogozdovanje, ki posledično preprečuje tudi drsenje terena in odnašanje površinskega sloja zemlje, sajenje trave, itd.).

»**Zakon o rudarstvu**¹⁵ zavezuje, da je treba po pridobitvi dovoljenja za opustitev izkoriščanja mineralnih surovin izvesti dokončno sanacijo okolja in odpraviti posledice, ki so nastale pri izvajanju rudarskih del.« (Cvibovšek in Černak-Satler 2002: 7) Namembnost nekaterih površin je torej določena že vnaprej. Kot primer lahko navedemo površino nad nekdanjim Frančiškim poljem, v neposredni bližini Bukove gore, ki je rezervirana za park tehnične kulture (tekmovanja v kartingu, hitrostno rolanje, hokej na rolerjih...), ali pa površino nekdanjega površinskega kopa Ojstro, ki je že urejena kot strelišče...

¹⁵ Skrb za urejeno okolico in popravilo nastale škode narekuje Zakon o rudarstvu iz leta 1999, ki se nanaša direktno na področje saniranja površin in se je tudi poostril glede na leto 1975. (glej prilogo A)

Priprava na dokončna sanacijska dela in njihova izvedba sta povezani z zapiranjem RTH-ja. Posebna pozornost je posvečena stabilizaciji površine nad jamskimi objekti in območjem nasipov jamske jalovine. Kjer razmere že dopuščajo dokončno stabilizacijo in ureditev površine, se le-ta delno že izvaja, ureja se odvodnjavanje, območje se pripravlja v skladu z nadaljnjo namembnostjo in se ga rekultivira. Finančna sredstva, namenjena sanaciji in rekultivaciji, so vnaprej določena z letnim programom, ki ga Rudnik pripravlja vsakoletno v skladu z 2. členom Zakona o postopnem zapiranju RTH, in naknadnimi dogovori s pristojnimi ministrstvi.

SLIKA 5.6: Primer sanacije površin. Na levi vidni posedki, ki so lahko tudi 5-7m na leto. Na desno vrh vzpetine kaže originalno višino površine.

(Foto: Aleš Božjak)

Zaradi rudarjenja so bile prekinjene ali poškodovane nekatere obstoječe cestne povezave, nekaj cest pa se je spremenilo v industrijske ceste. Zaradi vplivov rudarjenja in predvidenega napredovanja odkopavanja marsikje ni bila možna izgradnja novih potrebnih povezav, ki sta jih zahtevala razvoj in širjenje urbanega območja. V fazi zapiranja se že izvaja rekonstrukcija le-teh oz. se ponovno vzpostavljajo prekinjene povezave, kar pa velja tudi za vso ostalo infrastrukturo.

Pridobivanje premoga je povzročilo tudi spremembo režima odvodnjavanja (glede na tistega pred začetkom poseganja v okolje in prostor). Problem se rešuje z dokončnim urejanjem več neodvisnih odvodnjevalnih sistemov, ki bodo skozi naselja priključeni na glavne vodotoke. Enako velja tudi za vse poškodovane ali prekinjene kanalizacijske sisteme.

6. ODNOS MED OBČINO TRBOVLJE IN RTH

Širše zavedanje strokovne in laične javnosti, državnih institucij in organov, da so razvojni problemi, ki pestijo Trbovlje, potrebni resne in temeljite pozornosti in obravnave, so pripeljali med drugim tudi do Zakona o postopnem zapiranju RTH-ja. To zapiranje je posledično za sabo potegnilo celotno razvojno prestrukturiranje regije in zahteva določena proračunska sredstva, ki so namenjena urejanju industrijskih zemljišč in objektov nove dejavnosti, vzpostavljanju finančnih in drugih pogojev za spodbujanje zaposlovanja, prestrukturiranju, vlaganju v novo tehnološko infrastrukturo (glej Ur. list RS 61/2000).

Glede na omenjeni Zakon¹⁶ naj bi vodenje regionalne strukturne politike temeljilo na aktih, ki so medsebojno usklajeni. Ti akti so strategija regionalnega razvoja Slovenije, sektorski razvojni programi, regionalni razvojni programi in skupni razvojni programi. Na podlagi tega se je v Zasavju oblikovala skupina v okviru Regionalnega centra za razvoj, ki je oblikovala Regionalni razvojni program Zasavja, ki opredeljuje zasavsko regijo kot regijo, ki zajema občine Hrastnik, Trbovlje, Zagorje ob Savi, Litijo in Radeče. Zasavska statistična regija (obsega občino Hrastnik, Trbovlje in Zagorje ob Savi) je namreč tako po številu prebivalstva kot tudi po površini najmanjša slovenska statistična regija, v takšnem obsegu pa ni zadoščala kriterijem za pridobivanje finančnih sredstev iz skladov in razpisov Evropske unije. Zato so leta 1995 vse tri zasavske občine podpisale memorandum o skupnem regionalnem razvoju še z občinama Litija in Radeče (glej Regionalni razvojni program Zasavja 2001). Le-ta obsega različne sfere, in sicer gospodarstvo, človeške vire¹⁷, okolje in prostor. V letu 2006 je bil zaključen prvi del programa in prvi rezultati petletja so tako že znani, izvajanje tretjega dela Zakona pa je še v teku. Rezultati kažejo, da je način pomoči prestrukturiranja regije ustrezen, vendar pa nekateri cilji še zdaleč niso doseženi.

¹⁶ Zakon ima 3 dele: 1. je namenjen postopnemu zapiranju RTH; 2. se nanaša na odškodnine za ekološko škodo zaradi TET; 3. del govori o razvojnem prestrukturiranju regije.

¹⁷ Brezposelnost in slaba izobrazbena struktura je v Zasavju pereč problem že vse od začetka devetdesetih let.

Tabela 6.4: Namenjena sredstva za razvojno prestrukturiranje zasavske regije

Leto	Namenjena sredstva za razvojno prestrukturiranje regije
2003	850 milijonov tolarjev (3.541.667 €)
2004	850 milijonov tolarjev (3.541.667 €)
2005	800 milijonov tolarjev (3.333.333 €)
2006	750 milijonov tolarjev (3.125.000 €)

Iz preglednice ugotavljam, da se finančni delež sredstev, namenjenih za prestrukturiranje regije, z leti znižuje. Glede na to, da večina razvojnih ciljev še ni izpolnjenih, se zmanjšanje sredstev vsekakor pozna pri kakovosti izpeljave prestrukturiranih programov.

Če strnemo najbolj očitno problematiko Trbovelj v nekaj točk, lahko rečemo, da so:

a) Značilnosti mesta Trbovlje:

- intenzivna pretekla industrializacija in potekajoča terciarizacija
- dolgotrajni industrijski, energetske in urbani pritiski na geografsko okolje
- zmanjšanje večine okoljskih industrijskih pritiskov, kar so prinesli okoljski trendi iz devedesetih let prejšnjega stoletja (strukturnih sprememb, upada emisijsko najbolj obremenjujočih industrijskih panog)
- odprta nova socialna vprašanja v povezavi z zapiranjem rudnika in s propadom drugih industrijskih obratov

b) Cilji mesta Trbovlje za prehod v postindustrijsko mesto:

- Okoljski cilj – ohranjanje zaloga naravnega kapitala, sanacija razvrednotenih rudniških območij, vzdrževanje vsebnosti škodljivih delcev v zraku pod škodljivo mejo, ureditev zelenih površin
- Gospodarski cilj – ohranjanje gospodarske zmogljivosti in privabljanje novih investorjev
- Družbeni cilj – doseči socialni mir, višji socialni standard in izboljšati kakovost življenja

Če bi se vsi trije cilji uresničevali v enaki meri, bi lahko začeli govoriti o sonaravnem razvoju. Glede na opažanja pa lahko rečemo, da so šele v začetni fazi.

6.1 Razvoj občine Trbovlje in prepletenost z RTH

Zaradi industrije, oziroma propada le-te, se Trbovlje prijavljajo na razpise EU, ki ponujajo subvencije za revitalizacijo takih območij. Podatki pred tem poglavjem so prikazali okvirno stanje Trbovelj danes in nujnost spremembe trenutnega stanja. RTH je v vseh štirih občinah, kjer je največ izvajal svoje dejavnosti, lastnik ogromnih površin. Naslednji podatek (spodaj) bo pokazal, da je prepletenost in odvisnost občine Trbovlje od RTH-ja velika tudi zaradi velikosti zemljišč, ki jih ima v lasti RTH. Površina občine Trbovlje znaša 57,80 km², od tega je 5,2 % površin v lasti RTH-ja.

Zemljišča skupaj – rekapitulacija kmetijskih in stavbnih zemljišč v lasti RTH, stanje 17. januarja 2007:

<i>Občina</i>	<i>Površina v m²</i>
LAŠKO	147.013
HRASTNIK	1.222.064
TRBOVLJE	3.006.471
ZAGORJE OB SAVI	92.577
<i>Skupaj</i>	4.468.125

(vir: RTH)

Natančnejša razčlenitev zemljišč v lasti RTH, stanje 17. januarja 2007:

<i>Občina</i>	<i>Kmetijska</i>	<i>Gozd</i>	<i>Stavbna</i>	<i>Objekt</i>	<i>Zelenice in vodotoki</i>
LAŠKO	73.471	42.667	9.935	5.954	14.986
HRASTNIK	668.967	392.116	89.877	23.135	47.969
TRBOVLJE	1.453.778	1.098.235	159.027	39.139	256.292
ZAGORJE OB SAVI	30.404	27.000	29.291	618	5.264
<i>Skupaj</i>	2.226.620	1.560.018	288.130	68.846	324.511

(vir: RTH):

Morda se zdi 5,2 % premajhen odstotek (to znaša, za lažjo predstavbo, nekaj več kot 3 km² površin, ki so v lasti Rudnika), da bi lahko na podlagi tega sklepali odvisnost obeh institucij, vendar je praksa drugačna. RTH posega, seveda z dogovorom z lastniki zemljišč, v širši prostor občine s svojimi obnovitvenimi deli. Če želi RTH npr. urediti odvodnjavanje, bo primoran to storiti tako, da vodovod spelje čez tuje zemljišče. Največkrat v zameno površino v boljše stanje pred svojim posegom v prostor. Na nek način, bi lahko rekli, se RTH s takimi posegi želi odkupiti za vso nastalo škodo, ki jo je povzročil s svojo

dejavnostjo v preteklosti. Tudi to je neke vrste sodelovanje RTH-ja z Občino in občani in prikaz želje, da se povrne nekaj sijaja nazaj v mesto. Urejena infrastruktura je korak bližje k prijaznejšemu mestu in boljši kakovosti življenja občanov.

Razvoj občine Trbovlje je, kot smo že ugotovili, povezan tudi z zapiranjem Rudnika. Logično je, da bi si vsi vpleteni akterji želeli iz nastalega stanja iztržiti čimveč.

Hočevar meni, da so za doseganje nadsocialnega položaja mesta potrebne naslednje endogene lastnosti, ki jih mesto mora imeti:

- »a) Sistemska odprtost do okolja z zadovoljivim razponom povezovalnih možnosti
- c) Kompetitivne specializirane dejavnosti
- d) Fleksibilnost prostorske organizacije
- e) Razvitost prometne, informacijske in telekomunikacijske infrastrukture
- f) Upravljalna dinamičnost in strateška opredeljenost mest.« (Hočevar 1995: 170)

Te točke bi morale predstavljati cilj razvojne strategije občine. Tradicionalna navezanost na (tudi rudarsko) industrijo se bo morala na neki točki umakniti novim idejam, izstopiti iz znanih okvirjev in prevzeti popolnoma novo miselnost, ki se morda, s pozicije sedanjosti, zdi nedosegljiva ali celo nemogoča. Zgledi in rešitve iz tujine kažejo, da se z vztrajnim delom, natančno strategijo, dobro pravno regulacijo in predvsem dobro komunikacijo dosežejo rezultati, od katerih imajo največ koristi ravno ljudje. Zanje so vse te spremembe pravzaprav potrebne.

6.1.1 Perspektive in dejstva o RTH

Javno podjetje RTH¹⁸ je nastalo iz nekdanjih rudnikov rjavega premoga Slovenije in je družba z omejeno odgovornostjo v **stodstotni lasti Republike Slovenije**. RTH samostojno posluje od januarja 1996. Podjetje sestavljajo štiri obrati: Hrastnik, Trbovlje, Separacija Trbovlje in strokovne službe. Osnovna dejavnost podjetja je pridobivanje premoga za potrebe Termoelektrarne Trbovlje (TET) in Toplarne Ljubljana.

Proračunska sredstva za izvajanje programa zapiranja rudnika se smejo koristiti le za namene, ki jih določa Zakon o postopnem zapiranju RTH in razvojnem prestrukturiranju regije. Po 8. členu Zakona se proračunska sredstva namenjajo:

1. financiranju fizičnih zapiralnih del;
2. financiranju shem za razreševanje socialnih problemov, nastalih zaradi zmanjševanja proizvodnje in zapiranja rudnikov;
3. izvajanju ukrepov prilagajanja okoljevarstvenim standardom;
4. izvajanju ekološke sanacije površin, ki so bile degradirane zaradi rudarjenja. (glej Ur. List RS 61/2000)

Pridobivalni prostor RTH-ja zajema območje 1433,5 hektarjev, dolgo 8 tisoč metrov in široko do 2 tisoč metrov. Območja, kjer so vidni vplivi rudarskih del, pa merijo 987 hektarjev, kar znaša kar 69 % celotnega območja. RTH je v letu 1999 proizvedel 731.251 ton premoga. To pri obstoječi letni proizvodnji omogoča izkoriščanje za okrog 50 let. Na področju obrata Trbovlje je bilo odkopanih preko 100 milijonov kubičnih metrov mase, pri odkopavanju s površinskimi kopi pa je bilo premeščene še nekajkrat toliko odkrivke. V jami Trbovlje je sloj premoga bolj horizontalen, tako da je na pridelovalnem območju obrata Trbovlje spremenjena površina dolga 2,5 km in široka 1 km. Površina se zaradi vplivov odkopavanja poseda. Največji posedki pa so na meji med jamami Ojstro in Trbovlje. RTH je praktično več kot desetletje snoval svojo strategijo na izgradnji nove TE (termo elektrarne),

¹⁸ Podjetje RTH, Rudnik Trbovlje - Hrastnik, d.o.o., Trbovlje je nastalo na osnovi reorganizacije podjetja Rudniki rjavega premoga Slovenije p.o. (RRPS). S sprejetjem Zakona o zagotavljanju sredstev za zaprtje rudnikov rjavega premoga Zagorje, Senovo in Kanižarica (Ur. list 1/95) je bila podana zakonska osnova za reorganizacijo podjetja Rudniki rjavega premoga Slovenije p.o. v Rudnik Trbovlje - Hrastnik d.o.o., Rudnik Kanižarica v zapiranju d.o.o., Rudnik Senovo v zapiranju d.o.o., in Rudnik Zagorje v zapiranju d.o.o.. (glej <http://www.rth.si/>)

kamor bi letno plasirali milijon ton premoga in s tem izkoristili 42 milijonov ton odkopnih zalog premoga¹⁹(Trbovlje Hrastnik Coal Mine [elektronski vir]). Zaradi pobude poslancev pa se je celotna vizija prihodnosti spremenila z referendumskim vprašanjem. Tako so za obdobje po letu 2000, po naročilu Ministrstva za gospodarske dejavnosti, pridobili številne dokumente in recenzije za tri mogoče rešitve:

1. Izgradnja TET3;
2. Podaljšanje življenjske dobe TET2 do leta 2015 z ekološko in prostorsko sanacijo ter takojšnjim pričetkom zapiranja RTH-ja;
3. Zapiranje RTH-ja brez podaljšanja obratovanja TET2.

Zaradi odločitve na referendumu in dopolnilnih predlogov Državnega zbora je vlada naročila izdelavo strokovnih podlag za pripravo ustreznega zakona za drugo možnost. Z odločitvijo Slovencev so Trbovlje stopile v novo ero, čas zapiranja rudnika in posledično v obdobje sprememb. »Od leta 2000, ko je RTH zaposloval 1303 delavce, od tega 1172 rudarjev, se je danes število zmanjšalo na 786 zaposlenih, od tega le še 458 rudarjev. Do leta 2015 pa se bo število zaposlenih s programom kadrovskega prestrukturiranja, ki ga med drugim predvideva Regionalni razvojni program zasavske regije za obdobje 2007-2013, spustilo na nič.« (Zupančič 2007: 13)

Kaj so torej perspektive RTH iz gledišča danes?

V skladu z dogovorom Ministrstva za okolje, prostor in energijo in Ministrstvom za finance se predvideva podaljšanje proizvodnje premoga do konca leta 2009, zapiranje pa do konca leta 2015. Potemtakem bi se v obdobju 2010-2015 izvajala samo zapiralna dela. Po novem, podaljšanem planu bodo tako stroški zapiranja nižji za nekaj milijard. S prostorskega stališča, kar nas najbolj zanima, bo to tudi obdobje intenzivne prostorske in ekološke sanacije, ki bodo obsegale:

- ponovno vzpostavitev povezav, ki so bile prekinjene zaradi posledic rudarjenja,
- ureditev odvodnjavanja,
- rekonstrukcijo vodnih zajetij in izvirov, ki so se spremenili zaradi dreniranja površin,
- rušenje dotrajanih in nepotrebnih objektov,

¹⁹ Na pobudo skupine poslancev v Slovenskem parlamentu je bil zaradi spornega delnega financiranja tudi iz proračuna Republike Slovenije in izpostavljenih ekoloških vprašanj razpisan referendum, na katerem so se volivci odločili proti izgradnji objekta TET3, kar je bila pravzaprav želja Zasavčanov in RTH-ja.

- spremembo vrste rabe zemljišč, ker se zaradi prevelikih sprememb v okolje ni usklajevalo sproti,
- sanacijo gozdnih površin,
- odkup zemljišč, ki ne služijo več namenu oz. je onemogočena varna uporaba zaradi degradacije okolja, povzročene s strani RTH. Ta območja se bodo sanirala, da bo njihova nadaljnja uporaba v prihodnosti čim bližja optimalni.

Najpomembnejše dejavnosti RTH-ja v trenutni fazi so zapiranje jam, sanacija površin in kadrovsko-socialna vprašanja. Sanacija rudarske škode iz preteklosti se bo končala do leta 2015. V ta namen država namenja znatna sredstva. Pravilno gospodarjenje bi lahko prineslo oplemenitenje teh sredstev predvsem na področju površin in drugih nepremičnin, ki so na nek način podlaga za nadaljni razvoj Zasavja. Seveda vse to le v soglasju z ustreznimi poslovnimi in razvojnimi partnerji ter v soglasju z lokalno skupnostjo. Vse to bi lahko bila osnova za že začeti proces prestrukturiranja podjetja (Lajevec 2007). Perspektive RTH-ja v prihodnosti lahko torej najdemo v dobrem gospodarjenju in povezovanju z ostalimi interesenti v občini, kar bi občanom prineslo maksimalne koristi pri revitalizacij Trbovelj, ter v pomoči pri izgradnji nove industrije in nove prihodnosti. Na prehodu iz leta 2015 v 2016, ko je mišljeno popolno prenehanje delovanja RTH-ja, se bo predvidoma ustanovilo novo podjetje, ki bo prevzelo monitoring (opazovanje vplivov na površju zaradi zapiralnih del v jami in opazovanje delno saniranih površin, ki so v fazi končne konsolidacije) in tako izvajalo vzdrževanje saniranih površin, ki so nekoč pripadale RTH-ju.

6.2 Odnos sodelovanja med RTH in Občino Trbovlje

Teorija organizacij nas uči, da obstaja razkorak med formalno in neformalno mrežo odnosov in komunikacije v nekem okolju. Izkušnje psiholoških in socioloških raziskav kažejo, da je za realno sliko včasih kredibilnejši osebni intervju in posledično vtis med govorjeno besedo ter govorico telesa.

Intervju, opravljen na Občini, je star 2 leti. Zaradi preobremenjenosti s projekti je bilo intervju z gospo Nives Kropivšek nemogoče ponoviti še enkrat iz gledišča danes, trenutne časovne točke. Drugi intervju z gospodom Igorjem Tomažičem je bil opravljen pred enim letom po nujni predhodni najavi s pisno prošnjo in vnaprej pripravljenimi vprašanji. Gospod Tomažič je zaradi tega v strogo odmerjenem času, ki sva ga imela na voljo za intervju, že vnaprej pripravil odgovore in dokumentacijo, ki se je Rudniku zdela primerna kot odgovor na vprašanja.

6.2.1 Vtis o odnosu sodelovanja na občinski strani

Povzetek intervjuja z uni. dipl. arhitektko Nives Kropivšek – vodjo oddelka za okolje in prostor na Občini Trbovlje:

Odnos med rudnikom in Občino se, s strani Občine, ocenjuje kot zelo dober. Sodelovanje največ poteka na neformalni ravni, potem preide na formalno (npr. na uradne razpise). Rudnik in Občina usklajujeta razvojni načrt. Če npr. Občina potrebuje površino za nov objekt, Rudnik pripravi možne površine, ki so bodisi že sanirane ali bodo kmalu, in jih ponudi Občini za delo.

Rudnik praviloma take površine »podari«, običajno s pogodbo ali za simbolno ceno, občini v trajno last. Nekatere površine pa ponudi v najem za daljše obdobje (tudi do 99 let), lahko z možnostjo nakupa. Površine, ki imajo pod svojim površjem še neizkoriščene zaloge premoga, se ne prodaja, lahko pa se jih da v najem posameznikom – npr. vrtičkarjem.

Občina in RTH usklajujeta načrte v skladu z regionalnim razvojem. Trbovlje, kot industrijsko mesto v fazi stagnacije ali celo nazadovanja, s strani EU dobiva sredstva za reorganizacijo in za pomoč povrnitve in oživitve industrije. Tako se npr. v rudniško industrijsko cono v Nasipih (opisano že v prejšnjih poglavjih) sedaj selijo nova podjetja, ki

morajo, v zameno za prostor, ponuditi določeno število novih delovnih mest za občane Trbovelj. Na ta način tako RTH kot Občina skušata rešiti problem brezposelnosti in hkrati znova (na novo) izkoristiti staro industrijsko cono s halami, kakršna je že postavljena ob Trboveljščici. Občina in Rudniška uprava družno sodelujeta pri lokacijskih načrtih in pri javnih razpisih.

Na Oddelku za okolje in prostor trenutno ni zaposlen noben družboslovec urbanist, čeprav se dostikrat pokaže potreba po tem. To je trenutno tudi oddelek, ki bi v tej fazi zapiranja RTH-ja potreboval več strokovnjakov (tudi družboslovcev), vendar občina nima posluha zaradi finančnega primanjkljaja. Potrebno je omeniti, da se vsi projekti izvajajo z mislijo na prebivalce, saj se ravno v tej zapiralni fazi lahko naredi največ zanje – sanacija cest (npr. industrijska cesta, ki se je prej uporabljala za potrebe rudnika, spremeni svojo namembnost v lokalno cesto), gradnja novih objektov, popravilo objektov, urejanje mestne okolice, obnovitev različnih infrastruktur ipd.

6.2.2 Vtis o odnosu sodelovanja na strani RTH

Povzetek intervjuja z uni. dipl. inženirjem rudarstva Igorjem Tomažičem, ki vodi ekološko in prostorsko sanacijo površin RTH-ja:

Odnos med Rudnikom in Občino Trbovlje nikoli ni bil slab, vendar se v zadnjem obdobju še izboljšuje. Več je interesa za sodelovanje in za skupne projekte. Odvisno je predvsem od ljudi, zaposlenih na nekem delovnem mestu, in od njihovega interesa sodelovanja. Dogovarjanja potekajo tako formalno kot neformalno. Največkrat z roko v roki. Praksa je taka, da se direktor največkrat dogovarja direktno z županom, nižji nivo delavcev pa ima opravka s podžupani. Da sodelovanje ni pogostejše, je glavni omejitveni faktor država, ki ne izplača vseh obljubljenih sredstev (primanjkljaj je preračunano cca. 4.170.000 €). To je tudi poglavitni razlog za veliko neizpeljanih projektov. Trenutno se največ sredstev namenja za zapiralni in kadrovsko-socialni program. Za ekološko-prostorsko sanacijo so namenjena ločena sredstva za sanacijo in rekultivacijo površin. Za procese v smislu revitalizacije denarja zmanjka. Površina največkrat potrebuje 20-25 let, da se umiri in se lahko naredita dokončna sanacija in rekultivacija. Zato se z »revitalizacije« odlaga do konca. Deformirane površine so še vedno ogromne, primernih za dokončno sanacijo ali za večje projekte je malo. Če Občina lahko zagotovi manjkajoča sredstva, je sodelovanje možno in dobrodošlo.

Neformalne niti dogovorov so združene s formalnimi oziroma so del strokovnih izpeljav. RTH se skuša in seveda želi ravnati v skladu z željami Občine. Če so zagotovljena zadostna finančna sredstva, to ni problem.

Rudnik je formalno dolžan obveščati Občino o svojih namerah, saj je potrebno za vsako novo delo pridobiti lokacijsko informacijo in na ta način določiti projektne pogoje. Strokovne nadzore nad Rudnikom izvaja IRGO (Inštitut za rudarstvo, geotehnologijo in okolje), ki tudi projektira projekte v okviru finančnih zmožnosti zadanega projekta. V interesu je, da bi bilo sodelovanje še večje in v okvirih Zakona o rudarstvu in finančnih zmožnosti RTH-ja. Seveda se, v kolikor so izpolnjeni vsi pogoji in je sodelovanje plodno, upoštevajo tudi želje in potrebe ljudi. V interesu RTH-ja je, da se viša kakovost življenjskega okolja.

Z novim vodstvom se naj bi, kot pravi gospod Tomažin, tudi znotraj RTH-ja začele dogajati spremembe. Zavedati so se namreč začeli pomembnosti komunikacijskega procesa znotraj podjetja in komunikacije z zunanjim okoljem. V ta namen so uvedli ISSA 2009 standard organiziranosti, ki naj bi procese komunikacije obnovil. Zaradi vedno manjšega števila zaposlenih je potrebno veliko delati na fleksibilnosti delavcev, ki morajo poznati več kot le svoje delo. Glavni cilj je torej obnovitev dobre komunikacije in predvsem vzpodbuditi sodelovanje med vsemi vpletenimi akterji. Ker na Rudniku vedno bolj primanjkuje strokovne in profesionalne delovne sile, se najema projektne delavce. Ravno na tem nivoju je potrebno dobro sodelovanje, saj je v roke takšnega delavca prenesena odgovornost in naloge, ki so mu bile morda do sedaj tuje, saj ne pozna podjetja, za katerega dela.

7. PROJEKT BARBARA: RTH IN OBČINA SKUPAJ V RAZVOJNI PROGRAM

V sodelovanju z Ministrstvom za gospodarstvo so februarja 2008 na RTH zagnali projekt Barbara. Bistvo projekta v nekaj stavkih lahko zajamemo takole: Projekt Barbara predstavlja dogovor med RTH in občinami Trbovlje, Hrastnik in Zagorje o skupnem načrtovanju bodoče uporabe površin v lasti RTH. Projekt Barbara je torej strategija gospodarnega ravnanja z nepremičninami. Projekt bo prinesel med drugim dolgoročno dodano vrednost za lokalne skupnosti in tako odigral pomembno vlogo ob postopnem umiku rudarske dejavnosti iz Zasavja.

»Enotno načrtovanje bodoče uporabe površin, kjer bo ekološko prostorska sanacija degradiranih območij izvedena z namenom nadaljnjega izvajanja različnih dejavnosti, je ključnega pomena za nova delovna mesta in potrebno infrastrukturo lokalnega prebivalstva v prihodnje, ko bo RTH zaključil s proizvodnjo premoga v Zasavju. RTH želi tako v sodelovanju z občinami postati generator novih poslovnih priložnosti,« je ob podpisu dogovora in zagonu projekta Barbara dejal Bojan Klenovšek, direktor družbe RTH (<http://zasavje.org/sistem/>). Trenutno govorimo o 443 hektarjih zemljišč v občinah Trbovlje in Hrastnik, nekaj malega pa tudi v Zagorju in Laškem. Hčerinska podjetja RTH-ja imajo v lasti še dodatnih 21 hektarjev. RTH se je začel zavedati svojih potencialov in jih želi, dokler še ni prepozno, primerno izkoristiti (Leskovar in Bajda 2008: 25).

V predstavitvi, ki jo je RTH pripravil za koordinacijski sestanek tehničnega in finančnega nadzora postopnega zapiranja RTH v programskem obdobju 2005-2009 konec septembra 2007, je RTH predstavil projekt Barbara na več nivojih. Če strnemo program priprave v nekaj alinej, so predstave o projektu naslednje:

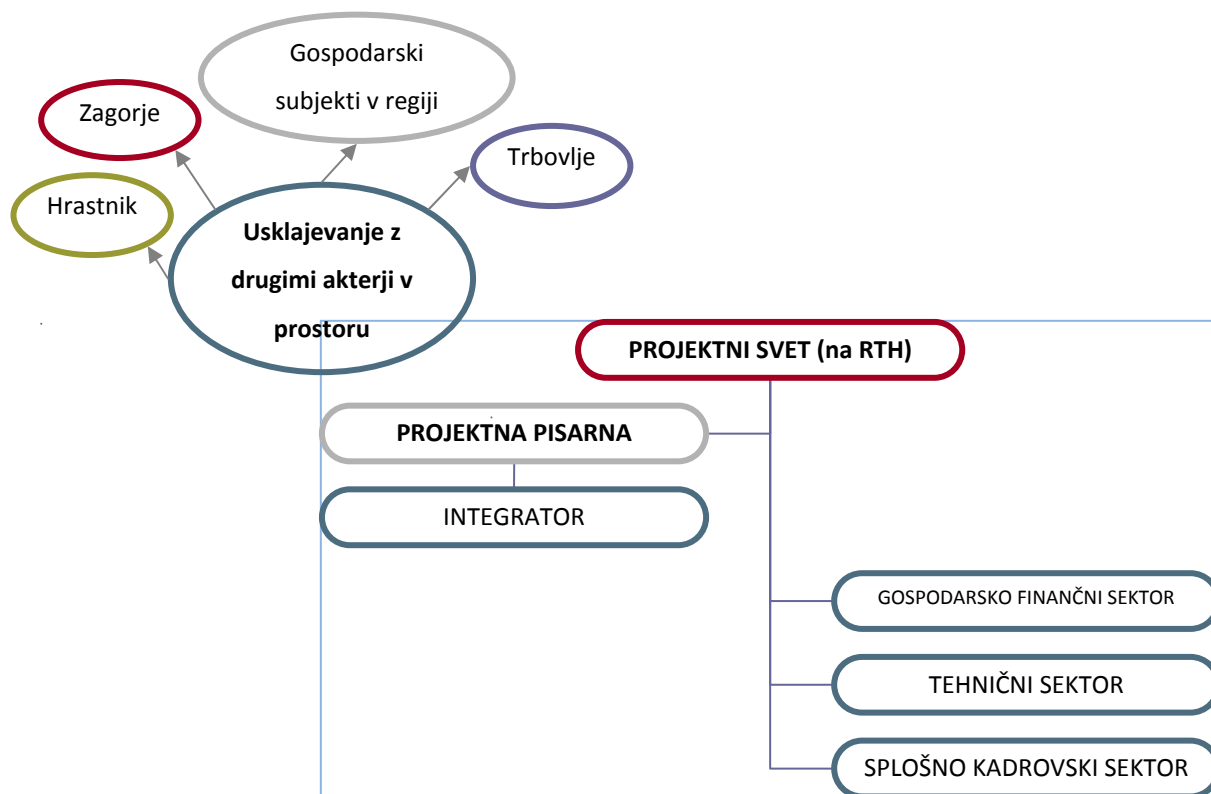
I. Vizija projekta Barbara:

- Odgovorno in gospodarno ravnanje z nepremičninskim premoženjem v lasti RTH.
- Ekološko prostorska sanacija degradiranih površin.
- Vzpostavitev dobrih pogojev za prestrukturiranje RTH in Zasavja.
- Narediti dobro osnovo za izvedbo projektov Regionalnega razvojnega programa Zasavja.

- Vzpostaviti odnos sodelovanja in vzpodbuditi komunikacijo z Občinami in vzpostaviti skupno financiranje pri določenih projektih.
- Združitev v projektih, ki jih razpisuje EU, in pridobitev finančnih sredstev iz strukturnih skladov (na ta način bodo lahko pridobili sredstva za urejanje ekonomske, izobraževalne, prometne, okoljske, javne in socialne infrastrukture, ki so razvojnega in gospodarskega pomena za celotno Zasavje).
- Odprave ovir v komunikaciji, ki so posledica tradicionalne funkcijske organiziranosti.
- Sodelovanje pri pripravi in izdelavi 'prostorskega plana', ki bo imel pozitivne dolgoročne posledice v prihodnosti.
- Večje sodelovanje z okoljem in družbo.
- Priprava konkretnih projektov s posameznimi lokalnimi skupnostmi.
- Povezati RTH z zunanjimi partnerji, ki nastopajo v domačem prostoru (Občine, TET...), in z njihovo pomočjo razviti dejavnosti (obnovljive vire energije, turizem v povezavi z rudarsko dediščino, stanovanja, šport in rekreacija...).

Leta 2009 bodo Občine predvidoma sprejele nove prostorske načrte. S skupnim sodelovanjem naj bi se pripravljali izvedbeni načrti in projektna dokumentacija, kar bi pomenilo kasnejšo podlago željenim investicijam. V praksi to pomeni pomembna sankcijska dela in rekultivacijo površin glede na določen namen, razvojne (z)možnosti površine in obsotoječih prostorskih aktov v skladu z rudarsko zakonodajo.

II. Potek komunikacije - vizualni prikaz zastavljene organizacije projekta Barbara:

RTH bo skupaj z Občinami in ostalimi gospodarskimi objekti poskušal najti skupne dogovore o izkoriščanju prostora in posledično razvoja Zasavske doline. Projektni svet imenuje RTH in je organ znotraj Rudnika in hkrati najvišji organ odločanja. Projektna pisarna je informacijsko središče in križišče in je direktna podpora projektne svet. V rokah projektne pisarne je ves nadzor, koordinacija in splošno spremljanje projektov (projekti urejanja stanja nepremičnin, notranji projekti sanacije površine, projekti, ki jih izvajajo zunanji izvajalci), upravlja tudi s portalom projekta Barbara, izvaja podatkovno podporo pri načrtovanju bodoče uporabe površine (sodelovanje z občino, regijo in državo) ter sodeluje pri sanaciji površin. Projektna pisarna je bila ustanovljena s funkcijo informacijskega središča, kjer se bodo zbirale vse pobude lokalnih skupnosti, občanov in predstavnikov Občin. Občani bodo lahko svoje ideje, (ne)strinjanja, take ali drugače kritike izrazili na okroglih mizah ali pa jih naslovili kar direktno na pisarno.

III. Lokalna skupnost ima vlogo:

- *Načrtovalca prostora*, ki lahko ustvari prostorske pogoje za realizacijo skupnih idej.
- *Velikega investitorja v skupnem prostoru*, ki ima vizijo razvoja občine.

- *Velikega lastnika nepremičnin*, ki ima željo po nakupu in prodaji ter zaokrožuje zemljišča glede na dolgoročne plane in potrebe.

Vloga lokalne skupnosti v tem projektu je velika zaradi vpliva, ki ga ima zaradi svojih pristojnosti v rokah.

Projekt Barbara je, že večkrat omenjeno, začetek uresničevanja strategije gospodarjenja z nepremičninami v lasti RTH. »Leta 1995, ko je imelo podjetje največ zemljišč, je bilo njegovih skoraj 890 hektarov, s prenosi na Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov je bil obseg razpolovljen na 443 hektarov. Dve tretjini rudniških nepremičnin je v občini Hrastnik, nekaj malega celo v Laškem, od tega je največ gozdov, rudniški so vodotoki in ceste, celo regionalna v Zagorju.« (<http://213.250.55.115/Ris2007/>) Problem, ki je nastal s prenosom na Sklad, je predvsem v izgubljenem potencialu teh zemljišč, saj so bila prenesena tudi nekatera zemljišča, ki niso bila ne kmetijska ne gozdna, RTH pa je še vedno zavezan, da ta območja sanira do uporabne vrednosti oziroma do zaprtja.

Projekt Barbara je nujno potreben projekt, ki naj bi, glede na svojo vizijo, zapolnil komunikacijsko vrzel med zunanjimi akterji v/na Občinah ter RTH-jem. Je ključnega pomena za nova delovna mesta in potrebno infrastrukturo lokalnega prebivalstva. Glede na (pre)hitro približajoči se čas popolnega zaprtja RTH se je smiselno vprašati, če ni projekt, ki zaenkrat šele prihaja v splošno rabo, prišel s krepko zamudo kar nekaj let. Implementacija tako širokih projektov in vseh vsebin, ki jih programsko obsega, je velik zalogaj za vse vpletene. Za tekoči potek in vpeljanost akterjev je potreben čas. Tega RTH nima več veliko.

Ideja za prihodnost v obliki konstruiranja e-geocentra Zasavja (primer modernega pristopa v obravnavanju prostora) razmišlja o skupni podatkovni bazi, informacijski opremi, sistemu za vzdrževanje podatkov in koordinaciji prostorskih in nepremičninskih projektov. To naj bi bil konkreten primer sodelovanja celotne regije in hkrati lep primer konsolidacije projekta Barbara. Le želimo si lahko, da bo izvajanje projektov ter organizacijski nivo nekoč, v bližnji prihodnosti, pripeljal do udejanjenja mreže e-geocenter Zasavje.

Če zanemarimo vse pomisleke in skepticizem o pozni realizaciji projekta in upamo, da se zadani cilji uresničijo, potem bo to za Trbovlje največja pridobitev. Pridobitev, zaradi katere je pravzaprav ideja o tem diplomskem delu nastala. Močno občutenje preslabe komunikacije,

zaprtost, težko pridobivanje informacij, nezadostno sodelovanje in nezadovoljstvo občanov so bili povod, da je bila potreba po načetju teme o revitalizaciji – na nek način tudi reorganizaciji – Trbovelj zelo očitna. Splošen vtis o trenutnem stanju projekta Barbara je, da o njem ljudje ne vedo veliko ali raje nič. Naključni pogovori z znanci pričajo o pomanjkanju informacij. Ko sem sama naslovila mail na projektno pisarno, ki naj bi bila zadolžena za komunikacijo z občani, ni bilo nobenega odziva. Želja, da bi pridobila nekatere podatke o trenutnem stanju projekta, ni bila realizirana kljub izkazanemu interesu in razlagi, zakaj me konkretno Projekt Barbara zanima. Recimo, da so to le začetne napake ali preobilica dela. Vsekakor je že sama ideja o opisanem projektu dobrodošla, njegova realizacija pa več kot potrebna za uspešno revitalizacijo Trbovelj in izboljšanje odnosov sodelovanja.

8. ANALIZA ODNOSA SODELOVANJA MED OBČINO TRBOVLJE IN RTH

Analiza je vedno večplastna zadeva, ki mora upoštevati več nivojev. Sama sem se znašla na razpotju objektivnega in subjektivnega, med dilemo slišane in videne. Ključni prostorsko relevantni problemi v Zasavju so zmanjšana produktivnost naravnih virov, degradirane premogovniške in urbane površine, obsežna odlagališča pepela in kritična onesnaženost bivalnega okolja (v mestu in višjem obrobju). Revitalizacija Trbovelj bi, v najširšem pomenu, morala v obzir vzeti vse našete kritične točke in narediti temeljito zasnovo, kako v prihodnosti vse te okoljsko-prostorske vplive zmanjšati. Dobro vzpostavljen odnos sodelovanja med Občino in RTH-jem je torej najnujnejši faktor, ki bi revitalizacijo Trbovelj uspešno zaključil vsaj na področju rudarske degradiranosti površin.

Objektivna analiza intervjujev na prvi in drugi ravni – se pravi pridobljenih na Občini in RTH-ju – daje splošni občutek dobrega sodelovanja, ki ga kazijo le nedobljena finančna sredstva s strani države. Tudi zastavljeni Projekt Barbara daje zunanjemu opazovalcu občutek velikih premikov in sprememb v pozitivno smer. Svojo pozicijo in tudi nekatere analize, izkušnje ter konkretne težave, nastale med pridobivanjem podatkov in mnenj, sem vpletla že v samo strukturo tega dela. Zaradi lažjega razumevanja in primerne zaokrožitve analize odnosa, ki je hkrati tudi ključna tema diplomskega dela, pa bodo vse zbrane informacije obdelane še na tem mestu.

V tabeli 8.5, na naslednji strani, so zaradi lažje preglednosti zbrane ključne teme, izpostavljene v intervjujih. Zaradi lažje evalvacije diplomskega dela je zraven kratka analiza odgovorov z obeh strani, občinske in rudniške.

Tabela 8.5: Pregled temeljnih ugotovitev pridobljenih z intervjuji ter pogovori z zaposlenimi na Občini Trbovlje in RTH-ju

	OBČINA TRBOVLJE	RTH
<u>Izdelava strokovnih podlag za posege v prostor</u>	<p>Občina mora pripraviti plan za regionalni razvoj in ga uskladiti z vsemi institucijami. Prav tako izdaja lokacijske informacije in določa projektne pogoje.</p> <p>Trenutno poteka razvojni program Zasavja za obdobje 2007-2013 z izvedbenim delom do leta 2009.</p>	<p>Obstajajo študije in strokovne podlage z namenom določitve možnosti izrabe prostora. Narejene so za potrebe RTH-ja, da bo v prihodnosti lažje določiti namembnost površin. Plan za namembnost površin naj bi se delal (tudi) v skladu z regionalnim razvojem občine.</p>
<u>Določitev finančnih sredstev za degradirane površine</u>	<p>Občina pridobiva državna sredstva in finančna sredstva iz razpisov na ravni EU. Ker mora Občina delati tudi na drugih projektih, ne le na zapiranju RTH-ja, je včasih sodelovanje ter financiranje težko.</p> <p>Sodelovanje je največkrat povezano ravno na finančni ravni.</p>	<p>Finančna sredstva se določijo v skladu z Zakonom o postopnem zapiranju RTH-ja in so odobrena na podlagi Programa postopnega zapiranja RTH-ja, ki ga mora izdati RTH za vsako novo fazo. Prvotno se sredstva porabijo samo za golo sanacijo, če je sredstev dovolj, se naredi še kaj več.</p> <p>Če Občina prispeva sredstva, se sanacija izvaja namensko za neko stvar in v korist obeh ustanov.</p>
<u>Potrebe po strokovnjakih, ki bi delovali na okoljsko-prostorski problematiki in zapiranju RTH</u>	<p>Odelek za okolje in prostor bi potreboval več strokovnjakov v tej fazi zapiranja RTH-ja (tudi družboslovcev), vendar za to ni finančnih sredstev.</p>	<p>Strokovne nadzore opravlja IRGO. Program zapiranja se mora oddati v potrditev in že v tej točki se predvidi, kdo in koliko ljudi bo delovalo na projektu. RTH je sedaj v fazi, ko za nekatera dela najema zunanje izvajalce.</p>
<u>Formalno pravni postopki med Občino in RTH-jem</u>	<p>RTH je dolžan obveščati Občino o svojih namerah. Občina je zintersirana za sodelovanje z RTH-jem.</p>	<p>RTH je dolžan obveščati Občino o svojih namerah.</p>

<u>Komunikacija znotraj institucije</u>	Komunikacija poteka največkrat neformalno med zaposlenimi na sektorju in potem višje s podžupani in županom.	Z novim vodstvom so uvedli ISSA 2009 standard, ki naj bi komunikacijske mreže znotraj RTH-ja in izven izboljšal.
<u>Komunikacija med Občino in RTH-jem</u>	Poteka najprej na neformalni ravni preden preide na formalano (uradne spise, dovoljenja...). Komunikacija je dobra, sodelovanje zato zadovoljivo.	Dogovarjanja potekajo formalno in neformalno na različnih stopnjah (direktor – župan, nižji nivo delavcev – podžupani). Da sodelovanje ni še pogostejše, je »krivec« država, ki ne izplača vseh obljubljenih sredstev. Ocenjuje se, da komunikacija med institucijami nikoli ni bila slaba, se pa še izboljšuje.
<u>Ocena odnosa sodelovanja med Občino in RTH-jem</u>	Odnos se ocenjuje kot zelo dober.	Ocena odnosa sodelovanja je dobra. Da sodelovanje ni pogostejše, je »krivec« država, ki ne izplača vseh obljubljenih sredstev.
<u>Razvojni načrt</u>	Se usklajuje tudi z RTH-jem.	RTH se trudi delovati v skladu z njim.

Osebni intervjuji na RTH-ju in Občini so se mi zdeli pomembni zaradi predhodnega vedenja, da je formalna struktura odnosov nemalokrat samo na papirju in da običajno, v praksi, prevladujejo neformalni kanali komunikacije. Osebna izkušnja je bila, da sem se za intervjuje celo težko zmenila. Dosti lažje je bilo, ko mi je pomagala oseba, ki ljudi pozna osebno in je s svojim klicem na nek način garantirala zame. Za zadnji intervju na RTH-ju je bila celo potrebna uradna prošnja z okvirnim seznamom vprašanj. Pridobivanje podatkov je potekalo več kot 2 leti, v tem času so se spremenile tudi nekatere stvari. Na RTH-ju se je zamenjalo vodstvo, položaji in funkcije ljudi so se spremenile (v skladu z Zakonom, po referendumu leta 1999, ko je padel predlog za TET3, ki bi jo gnal trboveljski premog, rudnik ne zaposluje več). Pred dejanskim pisanjem diplome sem bila postavljena pred dilemo, kako uradne informacije združiti z neuradnimi. Če bi svoj vtis gradila samo na uradno pridobljenih informacijah, se pravi glede na opravljene intervjuje, bi bila moja splošna ocena o odnosu med RTH-jem in Občino naslednja: Odnos med institucijama je optimalen glede na dane (finančne) razmere, dobrodošla bi bila pogostejša komunikacija, vsaj kar se tiče usklajevanja morebitnih skupnih projektov (znašla sem se namreč v situaciji, ko strani nista vedeli, kaj načrtuje druga na isti površini), predvsem pa bi bil moj komentar,

da bi se moralo še več delati na občanih, vzpodbujati komunikacijo z njimi in jih še bolj informirati o dogajanju in relevantnih projektih. Sodelovanje in komunikacija sta načeloma zadovoljivi.

Mnogokrat sem se znašla pred dilemo, kako predstaviti dobljene informacije, ki sem jih neformalno pridobila v pogovoru z nekaj Trboveljčani, ki dobro poznajo trenutno stanje v Trbovljah. Ko sem jih prosila za intervju na ekspertni ravni, so me zavrnili, ker so želeli ostati anonimni in se niso želeli nikomur zameriti. Dejansko stanje torej kaže drugačno sliko. Zaposleni na RTH-ju se bojijo za svoje službe, zato povejo stvari, ki so uradna stališča. O ostalih stvareh ne želijo razglabljati. Vsaj ne na formalni ravni. Splošni občutek, ki sem ga dobila v tem času, je, da stvari ne potekajo čisto tako, kot bi morale. Komunikacija ni tako dobra, kot se želi predstaviti, čeprav verjamem, da je RTH dejansko začel izboljševati komunikacijo med zaposlenimi. Premalo projektov z Občino je skupnih. Vprašanje je, če so samo finančna sredstva tista, ki zavirajo (še boljši) odnos sodelovanja in komunikacije med obema stranema.

Zadnji intervju, ki sem ga opravila, je bil pred enim letom, zato sem želela stanje še enkrat preveriti, a se zaradi prezasedenosti s projekti in razpisi za pridobitev sredstev iz skladov EU nisem uspela dogovoriti za pravočasni intervju. Zato na tem mestu iz prve roke analiziram stanje med letom 2006 in začetkom leta 2008. Naknadne informacije, ki sem jih dobila o delovanju RTH-ja, so bile iz druge roke, zopet neuradne. Izgleda, kot slišano, se stanje kljub časovnemu premiku ni bistveno spremnilo. Zmotilo me je, kot sem omenila že pri poglavju o Projektu Barbara, da javnost v Trbovljah in Hrastniku očitno ni zadostno obveščena o novemu dogovoru med občinami in RTH-jem, ki je nastal februarja 2008. Prepričana sem, da je bil dogodek medijsko pokrit, vprašanje je le, če je bila vsebina primerno predstavljena ciljni publiki – občanom. Očitno ne obstaja šum v sodelovanju le med Občino in RTH-jem, temveč tudi komunikacijski šum z javnostjo, ki ni dojela pomembnosti projekta.

Stanje na Občini ne izgleda tako kaotično, saj tam iskreno verjamejo v dobre odnose in relativno dobro sodelovanje z RTH-jem. Sama pa bi dodala, da reševanje okoljske in prostorske problematike ni tako enoplastno, reševanje se srečuje z etničnimi, gospodarskimi, socialnimi, prostorskimi in regionalnimi dilemami ter negotovostjo napovedi zaradi pomanjkljivih podatkov. Nujen bi bil interdisciplinarni pristop (sociologija, ekonomija,

gradbeništvo, arhitektura, vse pnoge, ki se ukvarjajo s problematiko mest in mestnega življenjskega prostora), ki ga ni. Enoten načrt in vizija. Ni mi znano, ali obstaja kakšna celostna študija, ki bi povezala izkoristek rudniških površin, situacijo zapiranja RTH-ja, željo in mnenja občanov ter dolgoročno vizijo razvoja Trbovelj. Kako natančno se pravzaprav program regionalnega razvoja opira na oprejemljive rezultate v prihodnosti? Uspešni revitalizacijski primeri iz tujine, tudi iz Slovenije, bi lahko postali dobra učna osnova ustreznih prijemov in dobre prakse. Zdi se, da je prostorski razvoj v Slovenij vedno bolj posledica spontanih interesov posameznih ustanov in tako oddaljen od načel trajnostnega sonaravnega razvoja. Nihče pravzaprav ne zahteva instant rezultatov, le zagotovilo, da bodo spremembe pozitivne, premišljene, podkrepljene s študijami in predvsem dolgoročne. Morda je nekaj podobnega skrito v programski zasnovi Projekta Barbara, ki pa je, kot kaže, resnično šele na začetku in se trenutno izvaja še na papirju.

Če analiziram odnos z vsemi slišanimi in videnimi informacijami, menim, da odnos med RTH-jem in Občino Trbovlje še ni prišel do točke, ko bi lahko rekla, da je optimalen. Med Občino in RTH-jem seveda obstajata komunikacija in sodelovanje, ki pa sta zaenkrat omejeni, kakor izgleda in kakor je bilo prikazano, predvsem na finančno sodelovanje in na tekoče projekte. Morda ni tako iz trte izvita teza, da je nekaj tudi povezano s politično situacijo Trbovelj in dejstvom, da je RTH v lasti države. Vsekakor manjka celostno povezovanje, morda celo stalna ekipa, sestavljena iz zaposlenih na obeh straneh, ki bi z rednimi sestanki vzdrževala komunikacijo in predvsem dobre odnose sodelovanja ter skupaj iskala dolgoročne rešitve ter investitorje, ki bi pomagali pri projektni izvedbi, seveda za olajšavo drugje.

Regionalni razvojni program kot eno od rešilnih bilk med drugim predvideva tudi spodbujanje razvoja turizma v regiji, pri čemer šteje rudarske površine in rudarsko tradicijo kot turistični potencial Trbovelj. Zagotovo je pomembno, da se tudi ta projekt že začne konkretno izvajati ter počasi pripravljati lokacijsko in vsebinsko. Ravno zaradi takšnih in podobnih projektov je sodelovanje na obeh straneh ključnega pomena ter pomemben dodatek k uspešnemu procesu revitalizacije.

8.1 Opazovanje »od zunaj«

V poglavju so predstavljeni odgovori na okvirna vprašanja na temo revitalizacije Trbovelj in o odnosu med Občino Trbovlje ter RTH-jem, ki sem jih poslala po elektronski pošti nekaterim izbranim osebam (po predhodnem posvetovanju o ustreznosti ter kvalificiranosti izbranih oseb). Izbrane osebe so veliko v stiku s trenutno situacijo v Trbovljah, ali pa jo iz lastnih interesov podrobneje spremljajo. Izpolnjen vpršalnik sta mi nazaj poslala **Tomaž Petek**, direktor Območne geodetske uprave Ljubljana, ter **Aleš Božjak**, inženir, direktor IBT nizke gradnje, Trbovlje. Oba sta se strinjala, da lahko njune odgovore uporabim za analizo stanja, kakršnega vidita kot zunanja, ekspertna opazovalca.

Analiza bo potekala v osmih točkah in je narejena glede na pridobljene odgovore v pisnih intervjujih (glej Prilogo B, C):

1. Ocena splošnega razvoja Trbovelj od osamosvojitve naprej je po mnenju obeh vprašanih slaba.
 - a. G. Petek celo ocenjuje razvoj Trbovelj kot zelo slab, saj so gospodarski, demografski in ekonomski kazalci razvoja pod slovenskim povprečjem. Propad ali okrnitev pomembnih primarnih in sekundarnih dejavnosti v gospodarstvu zaradi nezmožnosti prilagajanja spremembam, negativnega selitvenega prirasta in negativnih kazalcev rodnosti ter ekonomskih kazalcev regijo uvrščajo na rep. Prav tako ni prepotrebne kontinuitete na področju prostorskega razvoja.
 - b. G. Božjak meni, da razvoj Trbovelj stagnira kljub političnim obljubam.
2. Ključni dejavniki nastale gospodarske in družbene krize v Trbovljah.
 - a. G. Petek meni, da je veliko pripomogla velika odvisnost Trbovelj od energetskih dejavnosti, ki so že od leta 1985 v zatonu. Tudi prevelika navezanost na finančno državno pomoč ter ohromitveni šok po nastalem gospodarskem stanju ter slaba prometna povezanost Trbovelj s Slovenijo so pomembni dejavniki gospodarske in družbene krize.
 - b. G. Božjak meni, da je razlog v pomankanju večjega ali več dobro stoječih podjetij, ki bi vlagala v razvoj gospodarstva. Družbeno krizo pa poglobljajo zapiranje rudnika, nizke plače, brezposelnost in veliko prišlekov iz bivše Jugoslavije, ki so večinoma nekvalificirani delavci brez poklica in težko zaposljivi.

3. Vloga RTH v Trbovljah, Sloveniji.

- a. G. Petek meni, da bi RTH lahko postal s premišljenimi potezami vzorčen primer inkubatorja novih podjetniški idej. Potenciali, kot so nepremičnine, poceni delovna sila, znanje s področja zemeljskih del in tunelogradnje, alternativnih goriv, potencialnih obrtnih delavnic in še in še, bi morali biti bolj v ospredju pri snovanju programov in razvojnih načrtov.
- b. G. Božjak meni, da RTH nikoli ni imel nobene posebne vloge in jo tudi sedaj ne more imeti. Vsaj na nivoju Slovenije. V Trbovljah pa sedaj, ko je v fazi zapiranja, večje vloge več ne more odigrati.

4. Stanje občine Trbovlje danes v primerjavi z ostalimi zasavskimi mesti in širše z mesti po Sloveniji in problematika RTH, povezana s situacijo Trbovelj na tej časovni točki.

- a. G. Petek ocenjuje, da situacija Trbovelj, primerjajoč z ostalimi zasavskimi mesti, ni izstopajoča. Napram Sloveniji pa izstopa negativno. Problematika RTH močno vpliva na ekonomski položaj in razvoj občine, še hujša pa sta psihološki vpliv in vdanost v usodo, ki jo RTH prinaša s sabo.
- b. G. Božjak je mnenja, da občina stagnira tudi v primerjavi z ostalimi občinami v Zasavju, enako tudi na področju Slovenije. Problem zapiranja RTH-ja pa se bo pokazal predvsem v večji brezposelnosti in nastanku črnega trga delavskih uslug in ponudb, ki ga bodo ustvarili mladi upokojeanci.

5. Doprinos RTH-ja (zaradi zapiranja) za Trbovlje v družbeno-prostorskem smislu.

- a. Potencial g. Petek vidi v nepremičninah, sproščenih zazidljivih in degradiranih zemljiščih, v industrijskih objektih, velikemu številu kadrovskega potenciala, ki ima sicer nizko stopnjo izobrazbe, a bi bila zato tudi cena delovne sile nižja.
- b. G. Božjak vidi problem v brezposelnosti in večjem številu mladih upokojencev zaradi končanja eksploatacije v rudnikih. S končanjem rudarjenja se bodo končali posegi v prostor in s tem degradacija prostora. V času zapiranja pa se bodo uredile degradirane površine.

6. Ocena sodelovanja in komunikacije med RTH in občino Trbovlje.

- a. G. Petek je prepričan, da sta sodelovanje in komuniciranje med RTH-jem in Občino zadovoljivi, vendar preveč kratkoročni in osredotočeni na trenutne kazalnike in probleme.

Sodelovanje temelji na aktivnostih zagotavljanja denarja za bolj ali manj akutne trenutne projekte, ki pogosto rezultirajo v zasebni koristi posameznikov in ne v dolgoročnem rezultatu za družbo kot celoto.

- b. G. Božjak ocenjuje sodelovanje in komunikacijo kot zadovoljivo.

7. Smer procesa revitalizacije Trbovelj.

- a. G. Petek: Niti kratkoročno niti dolgoročno razvoj mesta po njegovem mnenju ni dobro načrtan, saj temelji zgolj na »gasilskih« in »ad hoc« ukrepih, razvojne strategije ni oziroma se prehitro spreminja. Primer dobre prakse je edino Regionalni tehnološki center Zasavje, ki poskuša z uvajanjem novih tehnologij pomagati razvoju podjetništva v regiji.
- b. G. Božjak vidi pomen revizitalizacije v sanaciji rudniških degradiranih površin. Problem vidi v površinah, ki so v delih Trbovelj, ki niso komunalno urejena, in zaradi posedanj še dolgo časa ne bodo zanimiva za kakršno koli gradnjo.

8. Prisotnost ali odsotnost natančne vizije, kako bi lahko RTH in Občina s svojimi projekti pripomogla k boljši kakovosti življenja občanov Trbovelj.

- a. G. Petek: Oboji si prizadevajo k taki viziji, vendar konkretnih rezultatov ni. Možen razlog je v odsotnosti širšega družbenega konsenza o strateških usmeritvah občine in gospodarstva v njej. Ne RTH niti Občina nimata razvojne vizije in strategije. Oboji so ujetniki modela razmišljanja, narejenega na starih vzorcih in na podlagi zgodovinskih tradicionalističnih vzorcev in egocentričnega pogleda na razvoj lokalne skupnosti in družbe. Vsako drugačno razmišljanje pa že v kali zatrejo.
- b. G. Božjak pa pravi, da RTH, glede na sprejeto zakonodajo in kontrolo porabe sredstev, v tem trenutku ne more bistveno pomagati pri razvoju infrastrukture v občini. Kako bo po končanju eksploatacije in s pričetkom sanacije površin, pa bo pokazal čas.

9. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem obravnavala različne faktorje v kontekstu zapiranja rudnika, ki zaradi svoje problematičnosti ovirajo uspešno revitalizacijo Trbovelj. Vsaka sprememba, kjerkoli se pojavi, zahteva določen čas prilagoditve. Referendum iz leta 1999 je za Trbovlje pomenil začetek sprememb v delovanju RTH-ja ter hkrati postavil prelomno točko za tradicijo rudarjenja v Trbovljah. Kritičen pristop k diplomski nalogi vseeno ne more mimo argumenta, da sta RTH in Občina na nek način še vedno v fazi prilagajanja. Dolgo tradicijo skorajda ločenih razvojev, nikoli tako potrebnega sodelovanja med institucijama, je danes prekinil Zakon o postopnem zapiranju Rudnika Trbovlje-Hrastnik. Vseeno ne gre prezreti uspeha RTH-ja, ki je bil primoran v zadnjih desetih letih popolnoma spremeniti vizijo in poslovno podobo. Na površini opuščenega rudnika je v vsem tem času začelo poslovati lepo število novih podjetij, ki zaposlujejo nekaj čez 200 Trboveljčanov.

Doprinos diplomskega dela vidim predvsem v prikazu, kako nujno je sodelovanje in kako zelo nujen je dober odnos med RTH-jem in Občino Trbovlje. Dobro sodelovanje med njima bi posledično zaradi dobrega zgleda vodilo v širše povezovanje. Nujnosti sociološke obravnave ne gre zanemariti, če želijo razvojne strategije iz Trbovelj narediti fluidno, informacijsko mesto, ki se bo lahko vključilo sprva v državne omrežne povezave, v prihodnosti pa morda doseglo večji, globalni pomen.

Problem revitalizacije je kompleksna tema, tokrat bolj ali manj omejena s splošno podobo Trbovelj v kontekstu zapiranja Rudnika. Splošni pregled diplomske naloge v najširši obliki nam ponudi štiri temeljne ugotovitve, vezane na splošno revitalizacijo Trbovelj. S temi sklepnimi trditvami želim še zadnjič izpostaviti ključne probleme in nujnost nadaljnjih ukrepov, ki bi teritorialno »container« družbo usmerili v prostorsko-časovno dostopnost urbanih postfordističnih in postindustrijskih mest.

Tabela 9.6: Temeljne ugotovitve diplomske naloge in komentar k ugotovitvam

<u>Ugotovitev 1:</u>	Trbovlje pridobivajo v mesto kapital.
<u>Komentar:</u>	<p>Glede na razvoj industrijske cone ne moremo govoriti o prihodu visoke, lahke tehnologije in visoko izobraženih kadrov, ki delajo na razvoju. V mesto se vrača industrija, tokrat lažja in ne tako obremenilna za okolje. Razvoj gre tudi v smeri trgovskih centrov. Staro industrijsko in rudarsko središče počasi pridobiva novo podobo in privablja nove investitorje. Vendar gospodarski razvoj ne poganjajo samo industrija in gospodarske družbe. Za vzpon mest ter pridobitev na pomembnosti in prepoznavnosti so potrebni odprtost, strpnost, raznolikost, infrastrukturna ustreznost ter predvsem primerno okolje za ustvarjalnost. Tako okolje bo privabilo kreativne ljudi in posledično vplivalo na gospodarsko rast. Natančna vizija in primerno zastavljeni cilji bi trajnostno v prihodnosti prinesli tak razvoj. Moj splošni vtis je, da cilji niso določeni dovolj dolgoročno, oziroma, da zaradi (ne)zadostnega sodelovanja ključnih akterjev tega rezultata še ne moremo pričakovati takoj, vendar v prihodnosti vsekakor lahko pričakujemo spremembe na bolje.</p>
<u>Ugotovitev 2:</u>	Trbovlje so v obdobju sprememb in na prehodu v moderno postindustrijsko in postfordistično mesto.
<u>Komentar:</u>	<p>Gonilna sila sprememb je vzpon ustvarjalnega razreda, če povzamem misel Richarda Floride. Pasivnost čakanja pomoči od zunaj zavira konkretne korake in predvsem prehod v moderno informacijsko družbo. Ko se bo vizija vseh akterjev uskladila, bodo tudi koraki k informacijskemu mestu prihodnosti odločenjši in vsekakor bolj mogoči.</p>
<u>Ugotovitev 3:</u>	Trbovlje se še vedno uvrščajo med tradicionalno rudarsko-enrgetska območja, ki imajo visok indeks razvojne ogroženosti in visok delež registrirane brezposelnosti.
<u>Komentar:</u>	<p>V zadnjih letih brezposelnost v Zasavju upada. Tudi RTH je razvil poseben kadrovskega socialni program, t.i. Program kadrovskega prestrukturiranja (PKP), ki vsebuje tudi vključitve delavcev v različne oblike izobraževanja in usposabljanja za druge poklice ter tako pomaga pri prestrukturiranju delavcev v druge panoge k novemu delodajalcu ali celo vzpodbuja samozaposlitev. Druga možnost pa so seveda upokojitve, odpravnine, dokup</p>

	<p>delovne dobe ipd. Razvojna ogroženost bo še vedno visoka, če se v prihodnje ne bo sestavil dober socialni program, ki bi ljudi dolgoročno pripravil tudi do zaposlitve izven Zasavja in jih vzpodbudil k dodatnemu izobraževanju (glej graf 4.4). Na Zavodu za zaposlovanje v Trbovljah opažajo, da se ljudje sicer udeležujejo obveznih izobraževanj, vendar ne zaradi lastne samoiniciative, temveč bolj iz potrebe, da ne izgubijo socialne podpore ter statusa na Zavodu. Sodelovanje med kadrovsko službo RTH-ja in Zavodom je po besedah direktorice Zavoda dobro, vendar interes zaposlenih na RTH za prestrukturiranje ali samozaposlitev ni najbolj zadovoljiv.</p>
<u>Ugotovitev 4:</u>	<p>Posledice rudarjenja, vidne v prostoru, v veliki meri vplivajo na kakovost življenja ljudi in na podobo okolja.</p>
<u>Komentar:</u>	<p>Kakovost življenja je odvisna od mnogih faktorjev. Vsekakor tudi prijetno okolje in bivanjska ustreznost veliko vplivata na zadovoljstvo občanov. RTH bo do leta 2015 saniral preostanek površin, ki so za ta proces že primerne, zato je nujno potrebno sodelovanje z Občino, Razvojnim centrom ter občani. Le tako bo RTH naredil največ, kar zmore na področju ekološke sanacije površin, in pripomogel k dvigu splošne bivanjske kvalitete.</p>

S konkretno obravnavo opisanih situaciji seveda še zdaleč nisem zaobjela vseh primerov, ki se kažejo v degradiranosti površin, v problemih brezposelnosti ali odseljevanja prebivalcev. Preučevanje teh konkretnih primerov je obdelano do mere, da prepriča o svoji nujnosti ter potrebnosti po nadaljni obravnavi, ter v dokaz ponudi splošen empirični prikaz. Odgovor na raziskovalno vprašanje: »Kako odnos med Občino in RTH vpliva na revitalizacijo (predvsem rudniških površin) v občini Trbovlje?« je namreč večplasten. Če pa govorimo o konkretnih rezultatih, ki so – eni bolj, drugi manj – vidni in opisani ali vsaj delno dotaknjeni v nalogi, potem lahko v nekaj točkah strnemo pomen sodelovanja RTH-ja z Občino v naslednjih revitalizacijskih pokazateljih:

- zmanjševanju obremenitev okolja v naravni in kulturni pokrajini,
- strateškem povezovanju novo sanirane pokrajine ter gospodarskem razvoju,
- odpiranju prenovljene stare industrijske cone ob Trboveljščici in privabljanju novih investorjev,

- sanaciji razvrednotenih rudniških, industrijskih in drugih območij z novo rabo in poskusu vzpostavitve prejšnjega stanja,
- novemu načrtovanju rabe zemljišč, prilagojenih naravnim tveganjem in naravnim nesrečam,
- bolj uravnoteženemu in premišljenemu razvoju občine,
- večjemu zavedanju pomena varovanja in ohranjanja naravne in urbane pokrajine ter večji premišljenosti pri rabi prostora in urejanju površin,
- večji skladnosti razmerij med prostorskimi zmogljivostmi območja ter turistično-rekreacijskimi dejavnostmi,
- večjemu zavedanju pomena kulturne dediščine, pomembnosti rudarstva v Trbovljah ter uvid turističnega potenciala zaradi močne rudarske tradicije v preteklosti

Trbovlje se bodo morale prej ali slej spoprijeti z dinamičnimi zahtevami urbanih uporabnikov in se strukturno spremeniti. Praznenje mesta je skoraj zagotovo posledica ponesrečenih razvojnih strategij in strukturne rigidnosti. Projekt Barbara je eden od poskusov prepotrebnega povezovanja, ne le med Občino in RTH-jem, kar je obravnavana tema diplomske, in uvid, da bo združevanje večih zainteresiranih partnerjev, podjetij, institucij ter celo občanov pripomoglo k večji prepoznavnosti in predvsem poenotenju strategije napredka ter ponovne prepoznavnosti Trbovelj. Nekateri avtorji opozarjajo (prim. Hočevar 1995), da bodo slovenska mesta z ambicijami v razvoju morala izoblikovati racionalno strategijo vključevanja v omrežja evropskih mest, sicer jim preti 'začaran krog', ki ga predstavlja odvisnost od države in njenih interesov, kar pa bi pomenilo evropsko (nadnacionalno) anonimnost in marginalnost. Proces revitalizacije ni kratkotrajne narave, kot omenjajo izkušnje industrijsko zanamovanih predelov. Vsaj dvajset let intenzivnih vlaganj, izboljšav v infrastrukturo, sodelovanja na večih nivojih bo ponudilo prve rezultate. Upamo lahko, da je Projekt Barbara projekt, ki se bo kmalu oziroma sploh kdaj konsolidiral in živel tudi po letu 2015. Le zastavljeno povezovanje med državo (torej RTH-jem), lokalno skupnostjo, investitorji, javnostjo ter različnimi strokovnjaki lahko vodi v uspešno interdisciplinarno raziskovanje nastale situacije ter ponudi večplastne rešitve.

Primerjalna analiza odnosa med RTH-jem in Občino nakazuje korake v smer sodelovanja. Projekt Barbara pa bi v prihodnosti lahko združil še druge institucije (Zavod za zaposlovanje, Regionalni center za razvoj, izobraževalne institucije, krajevne skupnosti,

podjetja, investitorje...). Trbovlje imajo potencial v delovni sili, močni delovski tradiciji, prostorski zmogljivosti, izobraževalnih ustanovah, bližini železniške postaje ter tudi v sposobnih in uspešnih ljudeh, ki bi lahko z enovitim pristopom naredili nekaj za ponovni dvig trboveljske občine.

Do popolnega zaprtja RTH-ja nas loči še dobrih 7 let. S pravilno politiko in revitalizacijsko strategijo lahko z dobrimi odnosi sodelovanja mesto naredi odločne korake iz tranzicijskega obdobja in proces zapiranja rudnika obrne sebi v prid.

ADIJO KNAPI!

(avtor in izvajalec: Orlek)

*Samo nekaj let je še ostalo, in gverk se bo zaprl,
za njim ostal bo spomenik na trgu in ob njem zarustan hunt,
donferca ne bo vozila kolma na štacjon,
ampak bo utrujena krasila nov ajzenpon.*

*Dvesto let je rod za rodom grizel v to zemljo,
Dvesto let je rod za rodom preklinjal pod zemljo.*

*Pesem krampov bo zamrla in kamerati se bodo razšli,
nekam v kot v muzej se bo zadigal v štil popljuvan herc.
Kdo odslej bo štrajke delal in kdo ferdinste klel,
kdo odslej bo fano nosil, ko kak hajer bo umrl.*

*Skozi vašhav bo le vahtar hodil, skozi gezenke bo vlekel prepah,
nihče ne bo več huntov rajdal in nihče po hofu klel,
pesem krampov bo zamrla in kamerati se bodo razšli
in ko se zadnji zajbrovc bo na britof znajdu,
z njim umrl bo še spomin.*

*Dvesto let je rod za rodom grizel v to zemljo,
Dvesto let je rod za rodom preklinjal pod zemljo.*

Adijo knapi !

GVERK	rudnik	HERC	rudarska lopata	AJZENPON	železniška postaja
KNAP	rudar	FERDINST	plača	KAMERAT	sodelavec rudarja
ZARUSTAN	zarjavel	FANA	zastava	ZADIGAL	vrgel
HUNT	jamski voziček	HAJER	kvalificirani rudar	ŠTIL	ročaj lopate
DONFRCA	parna lokomotiva	VAŠHAVA	rudniška kopalnica	HOF	dvorišče
KOLM	premog	VAHTAR	čuvaj	RAJDATI	usmerjati
ŠTACJON	postaja	GEZENK	jamski vpadnik	ZAJBROVC	jamski delavec z lopato

10. VIRI

- 1) Bahovec, Igor (2005): *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Založba Sophia.
- 2) Butolen, Romana (2005): Skoraj soglasno za njegovo podaljšanje. *Razvoj VII* (4), 4-6.
- 3) Cvibovšek, Franci in dr. Milena Černak-Satler (2002): Urejanje površin v letu 2002 in predvidena dela v letu 2003. *Srečno* (2), 7.
- 4) Debeljak, Aleš (1989): *Postmoderna sfinga. Kontinuiteta modernosti in postmodernosti*. Celovec: Založba Weiser.
- 5) Dolinar, Ksenija in Seta Knop, ur. (1998): *Leksikon Cankarjeve družbe (dopolnjena tretja izdaja)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 6) Erjavec, Aleš (1996): *K podobi..* Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- 7) Florida, Richard (2005): *Vzpon kreativnega razreda*. Velenje: IPAK, Inštitut za simbolno analizo in razvoj informacijskih tehnologij.
- 8) Gantar, Pavel (1995): Avtonomija in povezovanje mest. V Zdravko Mlinar (ur.) *Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru*, 139-160. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 9) Harvey, David (1995): *The condition of postmodernity. An enquiry into the origins of cultural change*. Blackwell, Massachusetts.
- 10) Hočevar, Marjan (1995): Od hierarhij k omrežjem nadnacionalnih medurbanih povezav. V Zdravko Mlinar (ur.) *Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru*, 169-175. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 11) Hočevar, Marjan (2000): *Novi urbani trendi, prizorišča v mestih-omrežja med mesti*. Znanstvena knjižica, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 12) Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko (2008): *Indeksi razvojne ogroženosti*. Dostopno na http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlr/srp.gov.si/pageuploads/KOHEZIJA/Tehnicna_pomo_c/indeksi_razvojne_ogrozenosti.pdf (5. junij 2008).
- 13) Pečar, Janja (2005): *Indeks razvojne ogroženosti, Predstavitev podprojekta v okviru projekta "Razvoj orodij za oblikovanje in spremljanje politike regionalnega razvoja" na sosvetu za regionalne statistike*. Dostopno na http://74.125.39.104/search?q=cache:rDafws7wNFIJ:193.2.238.17/doc/sosvet/Sosvet_18/Sos18_s4712005.ppt+metodologija+izra%C4%8Duna+indeksa+razvojne+ogro%C5%B Eenosti+statisti%C4%8Dnih+regij&hl=sl&ct=clnk&cd=5&gl=si (5. junij 2008).

- 14) UNESCO (2008): *Industrijski kompleks rudnikov premoga Zollverein v Essnu*. Dostopno na <http://whc.unesco.org/en/list/975> in http://en.wikipedia.org/wiki/Zollverein_Coal_Mine_Industrial_Complex (13. junij 2008).
- 15) Jameson, Fredric (2001): *Postmodernizem*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- 16) Jelinčič, pl. Zmago (2005): *Trboveljska premogokopna družba = Trifaller Kohlenwerks-Gesellschaft*. Murska Sobota: Eurotrade print.
- 17) Kavaš, mag. Damijan in Janja Pečar (2005): *Razvoj orodij za oblikovanje in spremljanje politike regionalnega razvoja, podprojekt: indeks razvojne ogorženosti, raziskovalni projekt*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja. Dostopno na http://www.svlr.gov.si/si/delovna_podrocja/podrocje_regionalnega_razvoja/razvoj_orodij_za_oblikovanje_in_spremljanje_politike_regionalnega_razvoja/ (5. Junij 2008).
- 18) Koprivšek, Gašper (2006): Kakšna je naša razvojna ogroženost. *Časopis Razvoj* 8(3), 6-7. Dostopno na http://www.rcr-zasavje.si/razvoj/pdf/razvoj_september2006_web.pdf, (3. junij 2008).
- 19) Kos, Drago (2002): *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*. Ljubljana: FDV.
- 20) Kumar, Krishan (1995): *From Post-Industrial to Post-Moder Society: New Theories of the Contemporary World*. Backwell, Oxford UK & Cambridge USA.
- 21) Kušar, Simon (2004): Razlike in podobnosti v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja. *Geografski vestnik*, 9-21.
- 22) Lajevec, Simona (2007): Perspektive prestrukturiranja RTH. *Finance*, 29.8.,15.
- 23) Lebar-Ivančič, Irena (2004): *Zasavski premogovniki danes in nikoli več*. Trbovlje: Zasavski muzej.
- 24) Lenarčič, Blaž (2004): *Pomen lokalnih ugodnosti za uspešen prehod iz fordističnega v postfordistično mesto: primeri mest iz ZDA, magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- 25) Leskovar, Ivi in Henrik Bajda (2008): Zakaj projekt Barbara? *Srečno* XXXIV (1), 25-29.
- 26) Mali, Franc in Vehovar, Vasja (1990): *Tretja slovenska univerza in prenos znanja. Indikatorji raziskovalne dejavnosti*. Ljubljana: RSS.
- 27) Marot, Naja (2005): Liverpool: ne le nogomet in Beatli. *Razvoj* VII (4), 9-11.

- 28) Marot, Naja (2003): *Regionalna identiteta mladih v Zasavju*. Razprava v okviru vaj pri Geografiji Evrope v letnem semestru v študijskem semestru 2002/03. Trbovlje: Filozofska fakulteta.
- 29) Mlinar, Zdravko (1994): *Individuacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: Opređa.
- 30) N.,N. (2006): Gorenje prihaja v Trbovlje. *Delo*, 8.oktober , 17.
- 31) Orožen, Janko (1958): *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola*. Trbovlje: Občinski LO.
- 32) Wikipedia, prosta eciklopedija (2008): *Osamosvojitve Slovenije*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Osamosvojitve_Slovenije (20. maj 2008).
- 33) Spletne novice (2008): *Projekt Barbara*. Dostopno na http://zasavje.org/sistem/viewnews.php?cmd=article&id_news=00000005918 in <http://213.250.55.115/Ris2007/default.asp?kaj=3&id=2008030105300105> in <http://www.spem.si/nsredisce.asp?id=1752> (3. junij 2008).
- 34) RTH (2007): *Predstavitev projekta Barbara – RTH na poti odgovornega gospodarjenja z lastnimi nepremičninami* (ppt). Koordinacijski sestanek tehničnega in finančnega nadzora postopnega zapisaranja RTH v programskem obdobju. Dostopno na RTH Trbovlje.
- 35) Regionalni center za razvoj (2008): *Regionalni razvojni program Zasavja (2001-2006)*. Dostopno na <http://www.rcr-zasavje.si/rrp/data/brosura.pdf> (8. september2007).
- 36) Rizman, Rudi (1997): *Izzivi odprte družbe (sociološki komentarji)*. Ljubljana: Liberalna akademija.
- 37) Statistični urad Republike Slovenije (2008): *Slovenske regije v številkah 2008*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na http://www.stat.si/doc/pub/slovenske_regije_2008-koncna.pdf (10. julij 2008).
- 38) Speke Garston Partnership (2004): *Celebrating change 1995-2004*. Dostopno na <http://www.sgp.org.uk/sgp.htm> (11. junij 2008).
- 39) Spletna stran Rudnika Trbovlje-Hrastnik (2008): *Prestrukturiranje, o podjetju, dejavnosti, novice*. Dostopno na <http://www.rth.si/> (21. maj 2008).
- 40) Statistični urad Republike Slovenije, baze podatkov. Dostopno na <http://www.stat.si/> (21. maj 2008).
- 41) Tavzes, Miloš in Gregor Adlešič, ur. (2002): *Veliki slovar tujk* (1. izdaja, 1. natis). Ljubljana: Cankarjeva založba.

- 42) Trbovlje Hrastnik Coal Mine [elektronski vir]: 2000-2005: *Multimedijska predstavitev razvojnih programov in zapiralnih del do leta 2005*, el. Optični disk (CD-ROM). Trbovlje: RTH.
- 43) Urry, John (1995): *Consuming places*. London and New York: Routledge.
- 44) Verlič-Dekleva, Barbara (1996): Prostor in kakovost življenja. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 233-252. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 45) Vrišer, Igor (1963): *Rudarska mesta: Zagorje, Trbovlje, Hrastnik*. Ljubljana: Slovenska matica.
- 46) *Zakon o postopnem zapiranju Rudnika Trbovlje-Hrastnik in razvojnem prestrukturiranju regije*. Uradni list Republike Slovenije 61/2000 z dne 6. julija 2006. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/content?id=26543> (20. julij 2008).
- 47) *Zakon o rudarstvu (Zrud)*. Uradni list RS 56/1999 z dne 13. julija 1999. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199956&stevilka=2653> (20. maj 2007).
- 48) *Zakon o spodbujanju regionalnega razvoja (ZSRR-1.)* Uradni list RS 93/2005 z dne 21. novembra 2005. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/content?id=58302> (3. junij 2008).
- 49) Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2008): *Statistične informacije*. Dostopno na http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/statisticni_podatki.htm (25. maj 2008).
- 50) Zupančič, Jana (2007): Rudnik Trbovlje-Hrastnik v zapiranju: adijo, knapi!. *Sobotna priloga, Delo*, 3.3., 12-14.

51) Informacije, pridobljene na podlagi intervjujev ali pogovorov:

- 1) **Ga. Lilijana Vidic Ristič**, direktorica Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, območna služba Trbovlje
- 2) **Aleš Božjak**, inženir, direktor IBT nizke gradnje Trbovlje
- 3) **Mag. Janez Žebre**, podsekretar, Ministrstvo za gospodarstvo, Sektor za rudarstvo ter koordinacijo upravnih postopkov in projektov
- 4) **Tomaž Petek**, direktor Območne geodetske uprave Ljubljana
- 5) **Barbara Pavčnik**, uni. dipl. inženir rudarstva, RTH
- 6) **Igor Tomažič**, uni. dipl. inženir rudarstva, RTH
- 7) Nekaj oseb je želelo ostalih anonimnih in so izrecno zavrnile omembo v diplomskem delu.

PRILOGE

PRILOGA A: Zakon o rudarstvu

Zakon o rudarstvu iz leta 1975 (UL RS št. 17, 19.6.1975) je v členu 7 določil naslednje:

Organizacija, ki raziskuje ali izkorišča rudnine, mora skrbeti za varstvo ljudi in živali in varstvo okolja med izvajanjem del in omogočiti po končanih delih ponovno uporabo zemljišča, ki je bilo poškodovano s temi deli.

Pristojni upravni organ, ki je izdal dovoljenje za raziskovanje in izkoriščanje rudnin, odloči, za kakšne namene naj se usposobi zemljišče iz prejšnjega odstavka tega člena, pri čemer upošteva tehnične, gospodarske in prostorske kriterije.

Zakon o rudarstvu iz leta 1999 (UL RS št. 56m 13.7.1999) je v členu 60 (sanacija okolja in odprava posledic) bolj določen:

Po pridobitvi dovoljenja za opustitev izkoriščanja mineralnih surovin iz 48. člena tega zakona mora nosilec rudarske pravice izvesti dokončno sanacijo okolja in odpraviti posledice, ki so nastale pri izvajanju rudarskih del. Tudi izvajalec ostalih rudarskih del, ki jih opredeljuje ta zakon, je dolžan izvršiti dokončno sanacijo okolja in odpraviti posledice, ki so nastale pri izvajanju rudarskih del.

Na območjih, kjer posledic ni mogoče v celoti sanirati oziroma odpraviti, je izvajalec dolžan izvesti ukrepe zavarovanja, da se izključi nevarnost za zdravje ali življenje ljudi in živali ter možni povzročitelji onesnaževanja okolja oziroma predvidljive škode na objektih in okolju.

O izvedenih delih iz prvega, drugega in tretjega odstavka tega člena mora izvajalec obvestiti ministrstvo, pristojno za rudarstvo, ali upravno enoto, ki je izdala dovoljenje za opustitev izkoriščanja in rudarsko inšpekcijo.

Ministrstvo, pristojno za rudarstvo ali upravna enota, ki je izdala dovoljenje za opustitev izkoriščanja, izvede na podlagi obvestila iz prejšnjega odstavka tehnični pregled, s katerim ugotovi, ali je sanacija okolja izvršena v skladu z rudarskim projektom in ali izvedeni ukrepi iz tretjega odstavka tega člena zadoščajo. Rudarski projekt je ustrezen in edini dokument za sanacijo okolja, kolikor gre za dela iz 4. člena tega zakona.

Pri tehničnem pregledu iz prejšnjega odstavka sodeluje tudi predstavnik ministrstva, pristojnega za okolje in prostor.

(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199956&stevilka=2653>)

PRILOGA B: Odgovori na okvirna vprašanja na temo revitalizacije Trbovelj in o odnosu med Občino Trbovlje ter RTH-jem I

Odgovori: **Tomaž Petek**, direktor območne geodetske uprave Ljubljana

1. Kako bi ocenili, na splošno, (ekonomski, gospodarski, prostorski in družbeni) razvoj Trbovelj od osamosvojitve naprej?

- *Splošna ocena razvoja Trbovelj je po moji oceni zelo slaba. Vse od osamosvojitve so v mestu propadle vse takratne gospodarske panoge, ali pa so svojo dejavnost bistveno okrnile (Mehanika, Livarna, Tovarna pohištva, STT, Peko, Iskra, Meso podjetje, Ipoz, RGD itd.). Vse to so bile primarne ali sekundarne dejavnosti z velikim številom zaposlenih in v glavnem odvisne od državnih projektov, ki pa se niso prilagodile družbenim spremembam in spremembam gospodarskih trendov.*
- *Ekonomski kazalci za regijo so na repu Slovenskih. Regionalni bruto domači proizvod za zasavsko regijo je z 1,9% v letu 1999 padel na 1,6% v letu 2004 (vir SURS). Trbovlje ima negativni selitveni prirast (-30 v letu 2004), enako negativni so tudi ostali demografski kazalci (staranje in umrljivost). Leta 2005 se je v Trbovljah rodilo 118 oseb, umrlo pa jih je 235.*
- *Regionalna razvojna agencija oziroma center deluje predvsem kot zasebna gospodarska družba in ne dovolj v javnem interesu, zato tudi ni gonilo razvoja.*
- *Kontinuitete na področju prostorskega razvoja ni. V Trbovljah je bil zadnji urbanistični načrt narejen v 70-ih letih, ki več ne velja. Vsi kasnejši prostorski akti pa so bili pripravljani zgolj z namenom dovoljevanja gradenj tam, kjer je bil investitorjev interes.*

2. Kaj so po vašem mnenju ključni dejavniki nastale gospodarske in družbene krize v Trbovljah?

- *Trbovlje je bilo v zgodovini odvisno od energetske dejavnosti (rudarstvo), saj je od druge svetovne vojne dalje temeljil celoten razvoj na energetskem potencialu, na katerega so bila vezana številna podjetja. Po letu 1985, ko je cena nafte na svetovnem tržišču začela padati, so se začele za Trbovlje težave, povezane z zapiranjem Rudnika Trbovlje-Hrastnik in Termoelektrarno Trbovlje.*
- *Osnovni razlog je prestrukturiranje gospodarstva iz primarne in sekundarne dejavnosti v terciarno, na kar pa se zaradi zasanosti, zaverovanosti v rudarstvo in kovinsko industrijo in prevelike navezanosti na državne finančne jasli v Trbovljah nismo dovolj zgodaj pripravili. Zaradi navedenega dejstva so nas druga industrijska središča prehitela in postala konkurenčnejša pri pridobivanju investiciji. Dodatna težava je prometna izoliranost zaradi*

favoriziranja avtocestnega prometa v državi, Trbovlje pa ima edino primerno prometno povezavo po železnici.

3. Kako vi vidite vlogo RTH v Trbovljah, Sloveniji?

- *RTH bi lahko postal vzorčen primer inkubatorja novih podjetniških idej in primer dobre prakse prestrukturiranja. Potenciali, kot so nepremičnine, poceni delovna sila, znanje s področja zemeljskih del in tunelogradnje, alternativnih goriv, potencialnih obrtnih delavnic in še in še, bi morali biti bolj v ospredju pri snovanju programov in razvojnih načrtov. Doslej mi ni poznan primer davčnih ugodnosti, finančnih vzpodbud in drugih prednosti, ki bi pritegnile domače in tuje investitorje v Trbovlje.*

4. Kako bi ocenili stanje občine Trbovlje danes, če mesto primerjate z ostalimi Zasavskimi mesti in širše – z mesti po Sloveniji? Kako močno se vam zdi problematika RTH povezana s situacijo Trbovelj na tej časovni točki?

- *Današnje stanje občine v primerjavi z ostalimi zasavskimi še ne izstopa tako zelo v negativno smer, kot če opravimo primerjavo z državo v celoti.*
- *Problematika RTH po mojem mnenju močno vpliva na ekonomski položaj in razvoj občine, še hujši pa je psihološki vpliv in vdanost v usodo, ki jo RTH prinaša s sabo. V mnogih slovenskih mestih so propadli paradni konji socialističnega gospodarstva, pa se je lokalnim skupnostim vseeno uspelo prestrukturirati in pognati razvojne aktivnosti, kar pa se v Trbovljah žal ni zgodilo.*

5. Kaj po vašem mnenju pomeni zapiranje RTH za Trbovlje v širšem, družbeno-prostorskem smislu?

- *Ogromen potencial v nepremičninah, sproščena zazidljiva in degradirana zemljišča in industrijski objekti, veliko število kadrovskega potenciala, ki ima sicer nizko stopnjo izobrazbe, a je zato tudi cena delovne sile nižja.*

6. Kako bi iz vašega vidika ocenili sodelovanje med RTH in občino Trbovlje (je zadovoljivo; bi se lahko sodelovalo več; so morda kriva finančna sredstva, da tega sodelovanja ni več ipd.)?

- *Sodelovanje med RTH in Občino je zadovoljivo, če gledamo samo kratkoročne in trenutne kazalnike in probleme, manjka pa dolgoročnega in razvojnega partnerstva.*
- *Sodelovanje temelji na aktivnostih zagotavljanja denarja za bolj ali manj akutne trenutne projekte, ki pogosto rezultirajo v zasebni koristi posameznikov in ne v dolgoročnem rezultatu za družbo kot celoto.*
- *Razlog je v odsotnosti jasnega in soglasno sprejetega razvojnega programa, ki bi predstavljal strateško usmeritev za vse dejavnike v občini.*
- *Občina Trbovlje se ukvarja predvsem sama s sabo in s projekti, ki prinašajo volilne glasove (asfalt, vodovod itd.).*

7. Kako ocenjujete sodelovanje med RTH in državo?

- *Sodelovanje RTH in države je bilo doslej dobro, a žal na ravni zagotavljanja dodatnega denarja za zapiranje in podaljševanje rokov in ne v širšem razvojnem smislu za mesto in regijo.*
- *Večina sredstev, namenjenih za prestrukturiranje zaposlenih, ni dosegla svojega namena (zaposlitve in samozaposlitve zaradi finančnih vzpodbud in nato odpuščanja).*

8. V katero smer, se vam zdi, da poteka revitalizacija mesta Trbovlje? Se vam zdi razvoj kratkoročno ali dolgoročno dober?

- *Niti kratkoročno niti dolgoročno razvoj mesta po mojem mnenju ni dobro načrtan, saj temelji zgolj na »gasilskih« in »ad hoc« ukrepih, razvojne strategije ni oziroma se prehitro spreminja.*
- *Primer dobre prakse je edino Regionalni tehnološki center Zasavje, ki poskuša z uvajanjem novih tehnologij pomagati razvoju podjetništva v regiji.*

9. Po nekaterih ugotovitvah je razlika med Trbovljami in Zagorjem (v času zapiranja rudnika) predvsem, da Trboveljčani dosti bolj pasivno čakajo na (predvsem finančno) pomoč od države in/ali EU in se premalo samoiniciativno lotevajo družbene, prostorske in ekonomsko-gospodarske problematike. Vaš komentar, rešitev?

- *Menim, da je ta razlika bolj v dojemanju posameznikov, kajti če primerjamo ekonomske kazalce in gospodarsko rast, sta obe občini precej blizu. Tudi Zagorje ni uspelo pridobiti velikih investitorjev in vzpodbuditi zasebnega podjetništva. Prednost sosednje občine pa je, da je imela prej projekt zapiranja in dovolj politične podpore v vseh preteklih vladah.*
- *Povprečne bruto plače so v Trbovljah celo višje kot v Zagorju, kar je lahko razlog, da se večji odstotek Trboveljčanov vozi na delo v Ljubljano in Celje kot Zagorjanov.*

10. Kako ocenjujete komunikacijo, glede na vaše poznavanje, med občino in RTH?

- *Komuniciranje med RTH in Občino je zadovoljivo, če gledamo samo kratkoročne in trenutne kazalnike in probleme, manjka pa dolgoročnega in razvojnega partnerstva.*

11. Ali se vam zdi, da RTH in Občina dovolj gledata na potrebe ljudi pri svojih projektih? Mislite, da imata natančno vizijo, kako bi lahko ljudem pomagala s sanacijo in s tem morda vplivala tudi na kakovost življenja?

- *Oboji si sicer prizadevajo k zgoraj navedenemu, vendar konkretnih rezultatov žal ni videti. Menim, da je razlog v odsotnosti širšega družbenega konsenza o strateških usmeritvah občine in gospodarstva v njej. Niti RTH niti Občina nimata razvojne vizije in strategije. Vsi so ujetniki modela razmišljanja, narejenega na starih vzorcih in na podlagi zgodovinskih tradicionalističnih vzorcev in egocentričnega pogleda na razvoj lokalne skupnosti in družbe. Vsako drugačno razmišljanje pa oboji že v kali zatrejo. Največji prispevek k razvoju občine je bila investicija v povečanje parkirišča na železniški postaji, saj so s to potezo izboljšali pogoje za več kot 1000 prebivalcev občine, ki se dnevno vozijo na delo izven Trbovelj.*

PRILOGA C: Odgovori na okvirna vprašanja na temo revitalizacije Trbovelj in o odnosu med Občino Trbovlje ter RTH-jem II

Odgovori: **Aleš Božjak**, inženir, direktor IBT nizke gradnje Trbovlje

1. Kako bi ocenili, na splošno, (ekonomski, gospodarski, prostorski in družbeni) razvoj Trbovelj od osamosvojitve naprej?

Stagnira, navkljub vsem sladkim besedam politikov o pomoči pri razvoju revirjev.

2. Kaj so po vašem mnenju ključni dejavniki nastale gospodarske in družbene krize v Trbovljah?

Ni večjega ali večjih dobro stoječih podjetij, ki bi vlagala v gospodarstvo in s tem tudi v infrastrukturo doline. Družbeno krizo pa poglobljajo zapiranje rudnika, nizke plače, brezposelnost in veliko prišlekov iz bivše Jugoslavije, ki so danes zaradi nekvalificiranosti (to so največ delavci iz danes propadlih in zaprtih nekoč uspešnih podjetij) večinoma brez službe.

3. Kako vi vidite vlogo RTH v Trbovljah, Sloveniji?

RTH je v zapiranju, zato večje vloge ne more več odigrati. Po mojem menju večje vloge ni imel niti do sedaj. Vsaj kar se tiče na področju celotne Slovenije. Za Trbovlje pa je RTH pač pomemben zaradi rudarstva, vendar večje vloge nima.

4. Kako bi ocenili stanje občine Trbovlje danes, če mesto primerjate z ostalimi Zasavskimi mesti in širše – z mesti po Sloveniji? Kako močno se vam zdi problematika RTH povezana s situacijo Trbovelj na tej časovni točki?

Občina Trbovlje napram ostalim občinam v Zasavju ali v Sloveniji stagnira. Problem Trbovelj zaradi zapiranja RTH se bo pokazal v večjem številu brezposelnih in večjem številu mladih upokojencev, ki se bodo šli črno ekonomijo.

5. Kaj, po vašem mnenju, pomeni zapiranje RTH za Trbovlje v širšem, družbeno-prostorskem smislu?

Brezposelnost in večje število mladih upokojencev zaradi končanja eksploatacije v rudnikih. S končanjem rudarjenja se bodo končali posegi v prostor in s tem degradacija prostora. V času zapiranja pa se bodo uredile degradirane površine.

6. Kako bi, iz vašega vidika, ocenili sodelovanje med RTH in občino Trbovlje (je zadovoljivo; bi se lahko sodelovalo več; so morda kriva finančna sredstva, da tega sodelovanja ni več ipd.)?

Po zagotovilih predstavnikov Občine in RTH je sodelovanje zadovoljivo.

7. Kako ocenjujete sodelovanje med RTH in državo?

Država je lastnik RTH, zato tu ni partnerskega odnosa.

8. V katero smer, se vam zdi, da poteka revitalizacija mesta Trbovlje? Se vam zdi razvoj kratkoročno ali dolgoročno dober?

Revitalizacija bo potekala na površinah, ki so bile degradirane zaradi rudarjenja. Površine so v delih Trbovelj, ki niso komunalno urejeni, in zaradi posedanj še dolgo časa ne bodo interesantne za kakršno koli gradnjo.

9. Po nekaterih ugotovitvah je razlika med Trbovljani in Zagorjem (poleg časovne odmaknjenosti pri zaprtju rudnika) predvsem, da Trboveljčani dosti bolj pasivno čakajo na (predvsem finančno) pomoč od države in/ali EU in se premalo samoiniciativno lotevajo družbene, prostorske in ekonomsko-gospodarske problematike. Vaš komentar, rešitev?

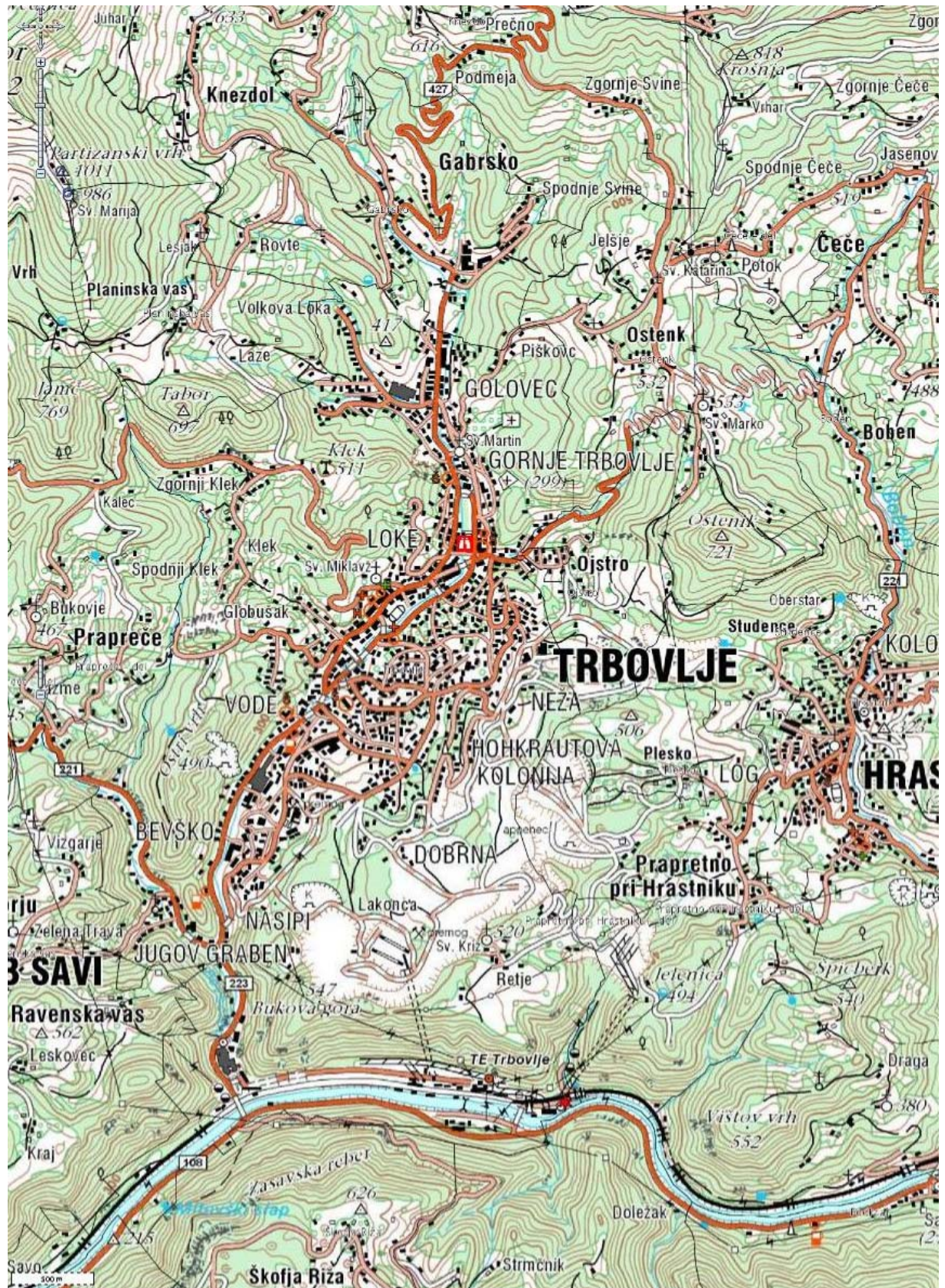
Zagorski rudnik se je zapiral prvi, zato je bilo mogoče rudarje prezaposliti v rudniku RTH in je tako odpadla problematika brezposelnosti in prestrukturiranja rudarjev, ki pa je zaradi specifičnosti del in miselnosti problematična. Zaradi izkušenj, ki jih je država dobila pri zapiranju Rudnika Zagorje, je pri zapiranju RTH večji nadzor pri porabi denarnih sredstev, ki prihaja samo s strani države in za kar je bila sprejeta zakonodaja.

10. Ali se vam zdi, da RTH in Občina dovolj gledata na potrebe ljudi pri svojih projektih? Mislite, da imata natančno vizijo, kako bi lahko ljudem pomagali s sanacijo in s tam morda vplivali tudi na kakovost življenja?

Glede na sprejeto zakonodajo in kontrolo porabe sredstev v tem trenutku RTH ne more bistveno pomagati pri razvoju infrastrukture v občinah. Kako bo po končanju eksploatacije in s pričetkom sanacije površin, pa bo pokazal čas.

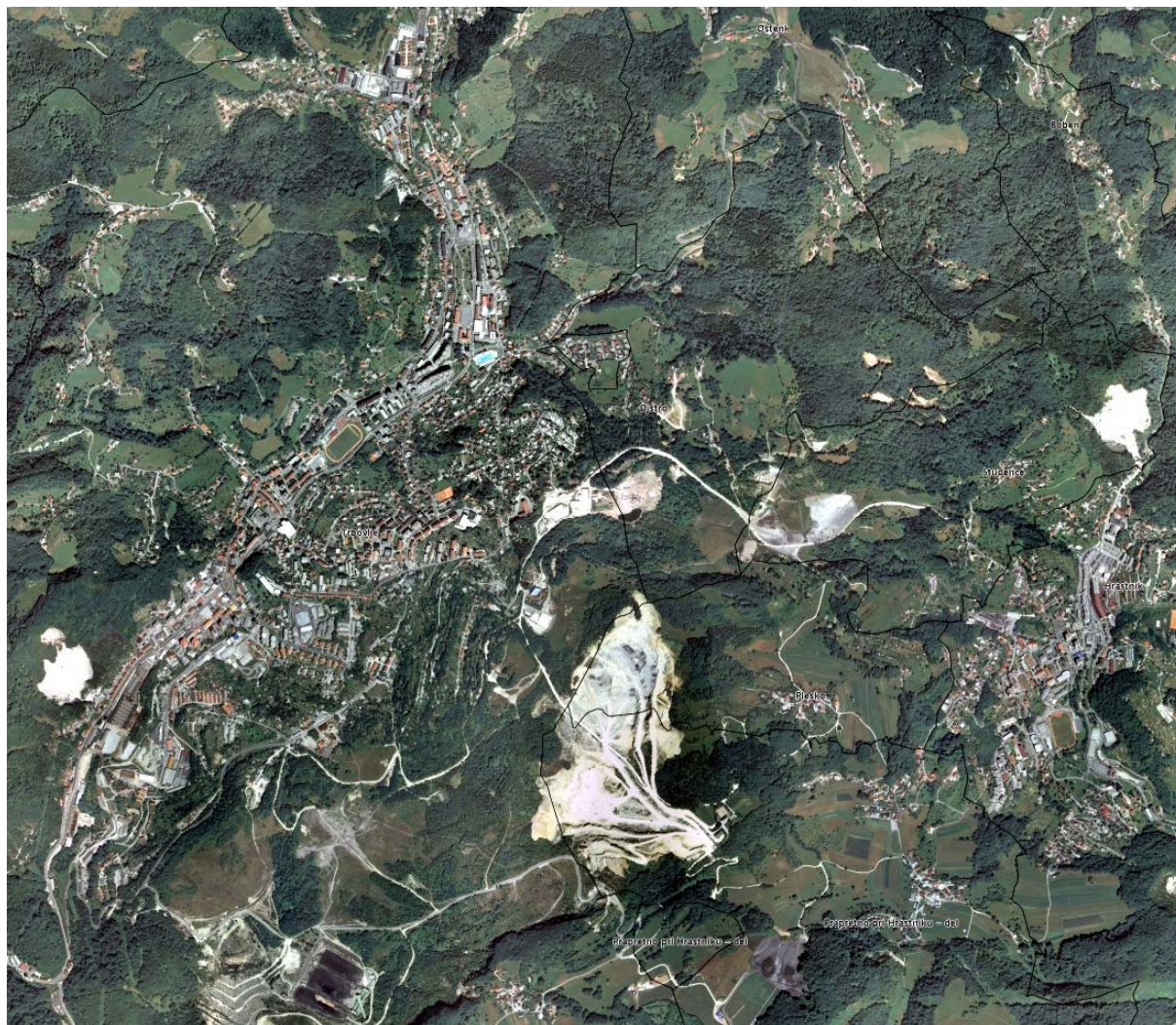
PRILOGA Č: Topografska karta Trbovelj

VIR: www.geopedia.si

PRILOGA D: Satelitski posnetek Trbovelj

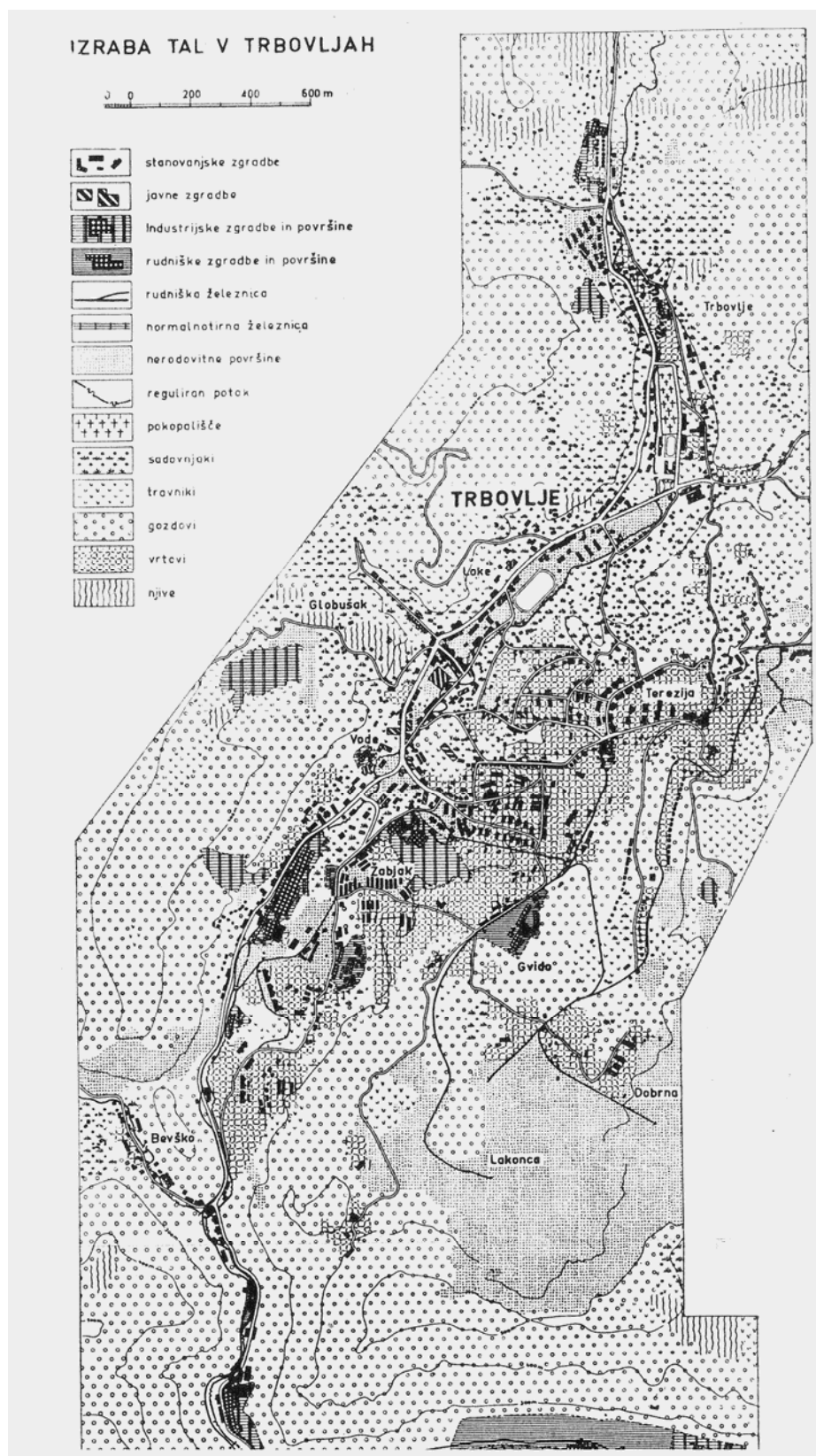
VIR: www.geopedia.si

Opomba: Bele lise so najočitnejše deformirane površine, nastale zaradi potreb RTH-ja.

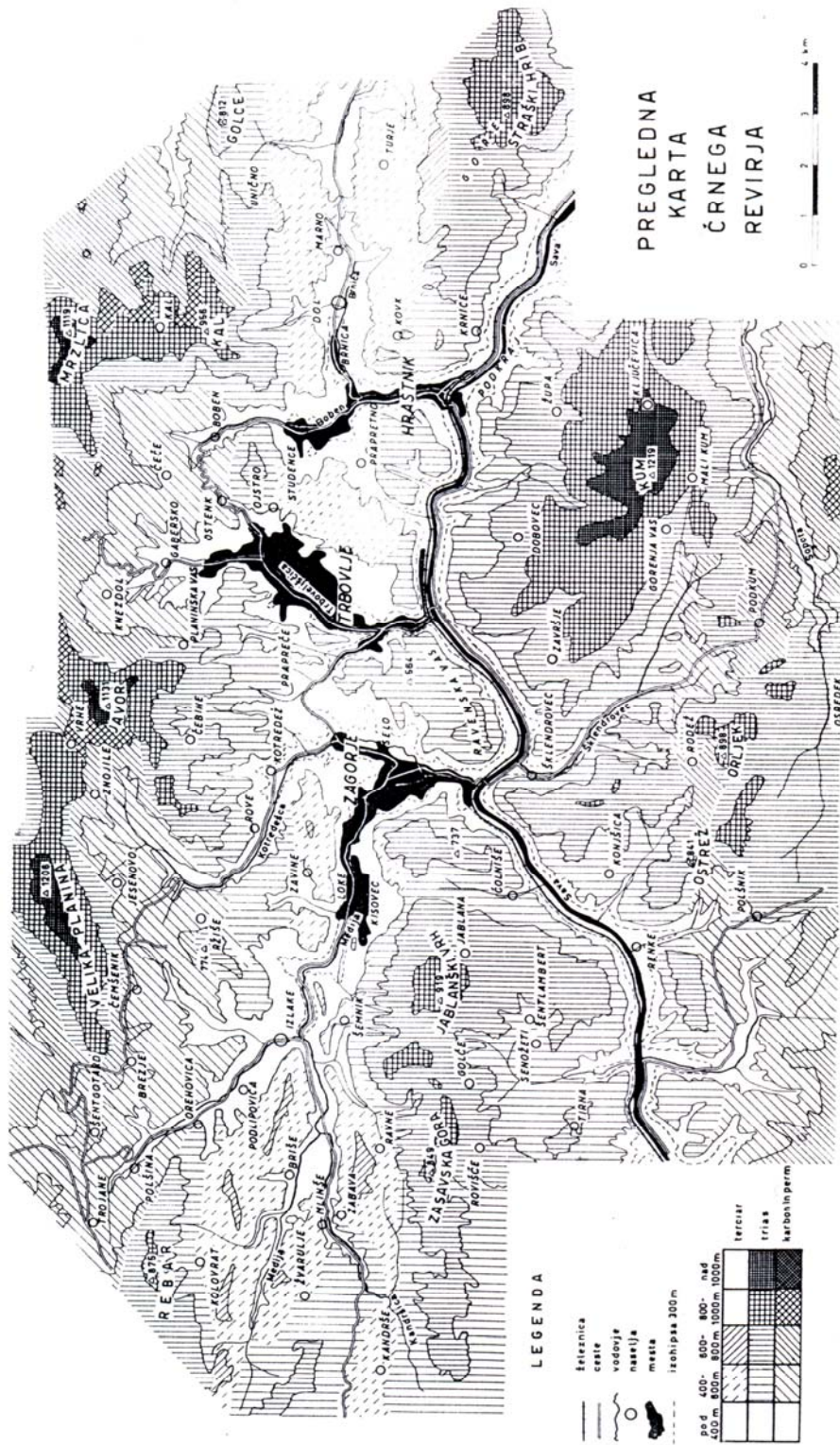
PRILOGA E: Izraba tal v Trbovljah

VIR: Vrišer, Igor (1963): Rudarska mesta: Zagorje, Trbovlje, Hrastnik

PRILOGA F: Pregledna karta Črnega revirja

VIR: Vrišer, Igor (1963): Rudarska mesta: Zagorje, Trbovlje, Hrastnik

PRILOGA G: Zemljišča s slabimi pogoji za zazidavo v Trbovljah

VIR: Vrišer, Igor (1963): Rudarska mesta: Zagorje, Trbovlje, Hrastnik

